

Eglen út könyve

*A lisieux-i Kis Virágnak
földi élete*

IRTA:

KEYES PARKINSON FRANCISKA

ANGOL EREDETIBŐL FORDÍTOTTA

PÁTER ERNŐ KARMELITA

KARMELITÁK KIADÁSA, KESZTHELY

103/1943.

Imprimi potest.

Budapestini, 6. junii 1943.

Fr. Ignatius a Ss. Corde Mariae
V. Provincialis Carmelit. D.

Ezen könyv tiszta jövedelmét: Kis Szent Teréz keszt-
helyi templomában épülő:

KERESZTES SZENT JÁNOS-OLTÁR

költségeinek fedezésére fordítjuk. (Keresztes Szent János,
kármelita hitvalló és egyháztanító Kis Teréz híres mestere
volt a lelki életben.)

*A Lisieuxi Kis Virág.
A Kisdéd Jézusról nevezett Szent Teréz.*

ÉGBEN IRT KÖNYV

A LISIEUX-I KIS VIRÁGNAK FÖLDI ÉLETE

IRTA:

PARKINSON KEYES FRANCISKA

ANGOL EREDETIBŐL FORDITOTTA:

PÁTER ERNŐ

KARMELITA

KESZTHELY, 1943

KARMELITA ATYÁK KESZTHELYI RENDHÁZÁNAK KIADÁSA

**Nilil obstat P. Franciscus Zsiros S. J. censor dioecesanus. Nr. 2176/1943.
Imprimatur. Strigonii, die 13. Martii 1943. Dr. Joannes Drahos vic. gen.**

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest.

A FORDÍTÓ ELŐSZAVA

A könyvet magát egy amerikai jóbarátomtól, volt innsbrucki egyetemi hallgató társamtól kaptam ajándékba, szerzőjére vonatkozó néhány érdekes tájékoztatással együtt. Ez utóbbiakat aztán egy, a lisieux-i bencés nővérekhez írt kérdezősködő levelemre kapott válasz egészítette ki. Ezek szerint Parkinson Keyes Franciska úrnő egy amerikai szenátornak, tehát az Egyesült Államok egy legmagasabb rangú tisztviselőjének felesége. Érett korú nő, akinek már két felnőtt fia van. Az egyik, amint barátomnak az amerikai hadüzenet előtt írt egyik utolsó leveléből értesültem, akkor házasodott meg. A legérdekesebb a dologban, hogy Keyesné protestáns, illetve az volt, amikor ezt a könyvet írta. Azóta katolizált. Az volt a terve, hogy megírja Szent Bernadette-nek életét is, ugyancsak a helyszínen, Lourdes-ban és Nevers-ben, azonban nem hiszem, hogy a jelen háborús viszonyok között sikerült volna ezt megtennie. Hogy Szent Terézke életrajza milyen okokból és milyen körülmények között született meg, azt ő maga mondja el barátnőjéhez intézett előszavában.

Irodalmi színvonalú életrajz — márpedig ez mindenesetre az — nemcsak annak az egyénnek képét festi meg előttünk, akinek a nevét a címlap viseli, hanem nagyonis részletes tájékoztatást tartalmaz a sorok között magáról az íróról. Ez magától értetődik. Egészen más színben mutatja be Murillót az ő Madonnája, mint Raffaellót a sixtusi. Az előbbi a tökéletes ecsetkezelésen és művészi érzéken kívül mélyen vallásos lélekről tesz tanúságot; az utóbbi a soha felül nem múlt szépérzéket és bámulatos művészetet hirdet, de vallásosságról nem beszél. Annyira nem, hogy ha az ember zavartalanul kívánja Raffaelló Madonnáit élvezni, el kell attól tekintenie, hogy a Szűzanyát akarják ábrázolni. Szép olasz típus, bájos

kisbabával, remekül, csodálatosan, fenségesen megfestve. Kármelita korom előtt végigjártam Európa képtárait értük, de már akkor a világért sem sértettem volna meg a Szűzanyát azzal, hogy Őt lássam bennük.

Keyesné is megfesti önmagát ebben az életrajzban, a nélkül, hogy ezt akarná, s meg kell vallanunk, hogy egészen megnyeri rokonszenvünket. Protestáns volta nem egy helyen kiérezhető a sorok közül, s magától értődik, hogy ilyen ízü kifejezésein semmit sem változtattunk. Hiszen egy sem bántó. Nem bennszülött, nem bennlakó, hanem kívülről néz be az Anyaszentegyházba, de ezt, ha nem is mindig teljes megértéssel, mindig olyan gyöngéden teszi, amint szoktuk tenni olyan ország népével szemben, melyet nagyon megszerettünk. Meglepő, hogy aránylag mennyire ment azoktól a hallatlan előítéletektől, amelyekkel protestánsok szoktak a szerzetesi intézménnyel szemben viseltetni, habár azért valamelyes borzongást olykor az ő sorai közül is ki lehet olvasni. Első találkozása a vendégfogadó nővérral bájos jelenet. „Wie der Schelm ist, so denkt er“, mondja a német, s ezt jó értelemben is lehet venni. Keyesné, aki azt a nővért egyszeriben olyan, szinte földöntúli lénynek tudta nézni, maga sem lehet messze attól az erkölcsi színvonaltól, melyre amazt értékelte.

Könyve méltó helyet foglal el a lisieux-i kis Szentnek eddig már nagyszámú és kiváló életrajzai között, sőt bizonyos tekintetben hézagpótlónak nevezhető, amennyiben női szemmel nézi kis Terézkét és annak körülményeit, s figyelme igen sok olyan apró részletre terjed ki, amelyet férfi nem vesz észre. Bámulatos, mennyire bele tudja magát élni a gyermek Terézkének lelki világába, s megérteni például azt a lelki válságot, melyet benne édesanyjának halála okozott.

Valami két-három év múlt el a könyv megjelenése óta, s Keyesné még mindig protestáns volt. Végre azonban mégis győzött benne az isteni kegyelem, s külsőleg is belépett abba az Anyaszentegyházba, melyhez a lelke már régóta hozzátartozott.

Magától értetődik, hogy ezt a művet csakis úgy tudjuk majd élvezni, ha nem keresünk benne olyasmit,

amit írója nem akart vagy tudott volna megírni. Előszavában világosan körvonalazza célját. Ő nem ért a teológiához, nem ért a katolikus aszkézishez; tehát ne várja tőle senki Kis Terézke természetfölötti életének elemzését, fejtegetését és méltánylását. Ő nem akar a szó szoros értelmében vett életrajzot írni, mert azt annyian és oly kitűnően megírták már, hogy ezen életrajzok mellett az övé eltörpülne. Neki kimondottan egyedüli célja érdekes könyvet írni Kis Terézről. Ezért mellőz igen sok olyan adatot, amelyet más életrajzokból ismerünk; ellenben saját élesszemű megfigyelései alapján igen sok olyant sorol fel, amelyek elkerülték az eddigi írók figyelmét.

Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy a könyv amerikai olvasóközönségnek van szánva, melynek szemében igen sok olyan dolog újdonságszámba megy, amely bennünket esetleg kevésbé érdekel. Mi például a lisieux-i bencés apátság történelmi vázlatát hajlandók lennénk feleslegesnek tartani, holott egy amerikai irodalmi inycenc számára az valóságos csemege. Azok a nagynevű, hatalmas középkori apátnők, azok a feudális dámák, kiknek címerei ott lógnak körben az ebédő falán, s akiknek neveit a nővérek olyan áhítatos tisztelettel ejtik ki a növendékek előtt, — ki ne venné észre az amerikai író nő huncutkás mosolyát, mikor ezeket papírra veti — az ő olvasóközönségét nagyon is érdeklik. Mert hiszen a vérbeli amerikai milliomos arra büszke, hogy gyerekkorában ő még rikkancs volt New-York utcáin, s jóízű humorral tudja nézni az öreg Európának címertiszteletét. Mármost ez utóbbi a francia egyházi körökben annyira ki van fejlődve, mint talán sehol másutt. Évek hosszú során voltam állandó érintkezésben francia papokkal, szerzetesekkel és szerzetesnőkkel, s így ismerem őket erről az oldalról. Az ő szemükben a kékvérű arisztokrata fensőbb lény, valami egészen más, mint a közönséges, pirosvérű ember. Az a családja, mely Ádám apánk felé nyúlik, de tőle feleúton elmarad (nehogy rokonságot mutasson ki a paraszttal), azok a nagynevű ősök, kiknek kezét becsületes munka sohasem szennyezte be: mindez mély áhítatot gerjeszt benne, s ha

őket említi, legalább belsőleg mélyen meghajtja fejét és leveszi kalapját.

Mikor tehát a régi apátnőkről beszél, ezt a csemegét tálalja fel olvasóinak Keyesné, s azok elsőrendű zamatot találnak benne. S nem látom be, miért ne tudnók ezeket a vonásokat mi is élvezni.

Igen sok ember a kimondottan vallásos irányú könyvet elvből nem veszi kézbe. Ilyeneknek való ez a mű. Nem aszkézis, nem egészen szentéletrajz, de azért útmutató a katolikus Egyház felé.

A főcím így hangzik: „Written in Heaven”, aminek betűszerinti fordítása ez: „Égben írott”, t. i. könyv, s a szerzőnő azt akarja vele kifejezni, hogy abban a régi ebédlőben, melyet Kis Terézke jelenlétével megszentelt, s amelyben ő ezt a könyvet írta, úgy érezte magát, mintha a mennyországban volna. Angolul ez a kifejezés kitűnően hangzik és azonnal érthető, amit a magyar fordításról nem lehet mondani, s azért jobbnak gondoltuk ezzel a szóval kiegészíteni, hogy: könyv.

Az eredeti művet Isten áldása kísérte, reméljük, hogy az erről a fordításról sem fog elmaradni.

KEDVES LEONÓRÁM!

Egy hang sem hallatszik ablakaimon kívül, odakint az üres udvaron. Rendesen egy kedves gerlepár repdes és turbékol éppen a könyöklőn túl, de úgylátszik Gertrud, a kapus, aki egyúttal házvezetőnő is, s aki olyan gyöngéden gondozza őket, ma reggel túlságosan el van foglalva, s nem ért még rá kihozni nagy fakalitkájukat a raktárszobából. Mert ott szokta őket minden este óvatosan elhelyezni, s reggel kiteszi őket a napra. Ma ünnep van, s ez zavarja meg kissé a dolgok mindennapi rendes folyását. Bizonyára még odabent szolgálja ki azokat a jó öregeket, akik ebben az ősi apátságban menhelyre találtak és révbe jutottak. Mert ezek közül sem jött ki még egy sem az udvarra. A padok még üresek ott a hársfák alatt. Egyik sem forgatja még ott a „*L'Écho de Paris*” lapjait, — amint hogy tényleg kevés párizsi visszhang jut el ebbe a békés otthonba — egyik sem sétál nesztelen léptekkel a magas fűben; egyik sem ballag lassacskán a téglafalak mellett. Tényleg úgy lesz. Gertrud ott rekedt a konyhában, ott a kövezett külső udvarba vezető bezárt kapu és a gerendás mennyezetű ebédlő mellett, melynek magas falain képszalagot alkotnak a „*Notre Dame du Pré*” apátnőinek címei.

A vendégfogadó anyát sem láttam még ma reggel, habár ő ritkán enged elmúlni több órát a nélkül, hogy el ne jönne hozzám megkérdezni, nincs-e valamire szükségem, vagy ne hivatna engem valami fontos megbeszélésre a kis társalgónak rácsához. Ez utóbbi arról a folyosóról nyílik, mely összeköti azt a cimerszalagos ebédlőt a kápolnával. Ez utóbbiban járult Martin Teréz első szentáldozásához, most is nagy tisztelettel őrzik ott azt a misekönyvet, melyet érintett keresztségi fogadalmi megújításakor. Szeretek abba a kis társalgóba menni, különösen este, amikor a folyosó félhomályban van, s

mikor a rácson túlról világosság árad a Szűzanya fehér márványszobrára. Ez a szobor most a szemközti fal fülkéjében áll, de mikor Martin Teréz itt tanult, a növendékek tanulószobájában volt, — mely most hálószoba átutazó vendégek számára — s bizonyos tekintetben sajnálom, hogy nem hagyták ott. Másrészt azonban ott, ahol most van, mindig öröömre szolgál, ha láthatom, mikor elmegyek mellette.

Ennél a rácsnál fogadott engem először a „Mère Hôtelière”, mikor megérkeztem ide egy napra Párizsból, hogy a tavaszra és nyárra lakást keressek magamnak. Nem valami nagy bizakodással jöttem, mert a legilletékesebb körök egyhangúlag azt állították, hogy Lisieuxben nincs olyan zárda, melynek volnának helyiségei fizető vendégek számára. Viszont azonban nekem volt tudomásom arról, hogy a tanító női rendek, amióta az 1904-i törvény megtiltotta Franciaországban a zárdai oktatást, több esetben rendezték be üres iskolákat vendégek fogadására. Így tehát a tartományi alelnökségen, ahová Lisieux-be érkeztemkor olyan kedves vendégszeretettel hívtak meg villásreggelire, az étkezés vége felé megemlítettem, hogy délután mindennekelőtt a bencés nővérek apátságába szeretnék menni, hogy ott lakás után nézzek. Így is lett. Vendéglátóim kíséretében gépkocsiba ülve végigrobogtunk a „Grande Rue”-n, onnét befordultunk a „Rue de Caen”-be s odaérkeztünk az apátság elé; azután meghúztuk a vasfogantyút, mely egy láthatatlan csengőhöz vezet valahol a nagy kapun túl. Erre Gertrud, a kapus odajött, kinézett a kapuszemen és hajlandónak mutatkozott velünk tárgyalásba bocsátkozni.

Igen, — mondta kissé kétkedő hangon, miután végre beeresztett bennünket — ő azt hiszi, hogy a vendégfogadó anya esetleg kész lesz nekem szobát nyitni. Foglaljunk helyet, mialatt ő elmegy megkérdezni. Ami engem illet, én ugyan nem éreztem semmi szükségét annak, hogy leüljek, de azért készségesen megtettem, hogy kényelmesen tudjam összeszedni minden rábeszélő képességemet. Mert elég volt egyszer körülnézni, s máris beláttam, hogy pont ez az a hely, amely után

vágyódtam. Az udvar terjedelmesnek mutatkozott; a hársfák, amelyek alatt leültetett, kettős sorban szegélyezték egy széles homoksétány mindkét oldalát. Ezekentúl pázsitos területek voltak láthatók díszbokrokkal és virágokkal keretezve, köztük téglázott utak s megint hársfák. Hátam mögött, a nagy zárt kapu fölött és annak két oldalán egy szilárd téглаépület emelkedett a forradalom előtti idők stílusában. Ez volt annakelőtte a bennlakó növendékek otthona, most pedig vendégfogadó. Az egyik oldalon emelkedett a boldog emlékezetű tömzsi kis kápolna tömpe tornyával, velem szemben pedig egy régi normann épület állt, gerendázott téglafalakkal és vöröscserepes csúcsfödéllel.

Halk csoszogás hallatszott a homoksétányon, s íme Gertrud jött vissza, most már biztatóbb mosollyal. Igen, a vendégfogadó anyja majd megbeszéli a dolgot a nagyságos asszonnyal. Legyen szíves a nagyságos asszony befáradni a kis társalgóba. Követtem Gertrudot az udvaron keresztül az ebédlőbe, s azon át a folyosóra. Azután bementem abba a kis szobáskába, s leültem szemben a ráccsal.

Majdnem egyidejűleg széjjelvált a sötét függöny, s megjelent mögötte egy kimondhatatlanul előkelő egyéniség. A bencés rendnek fekete fátyola és fehér homlokszallagja alól egy arc tűnt elő, melynél szebbet életemben nem láttam. Mialatt belenéztem azokba a gyönyörű sötét szemekbe, melyek olyan kutatólag néztek az enyémbe, az az érzésem támadt, hogy nincs a jellememnek olyan lényeges vonása, mellyel ez a nagyasszony teljesen tisztában nem lesz, mikorra engem innét udvariasan, de éppoly határozottan elbocsát. Mindazonáltal azt is tudtam, hogy rólam alkotott véleménye nem lesz kemény, s hogy megértését szívjósága fogja enyhíteni. Arckifejezése komoly volt, de nem szigorú; arcszíne egészséges és meleg; s azok a sötét szemek, melyek eleinte annyira tartózkodók voltak, lassan-lassan mindjobban ragyogni kezdtek, mikor én, eleinte akadozva, de azután mindig fokozódó önbizalommal elmondtam neki, hogy miért is jöttem Lisieux-be. Hogy azt reméltem, találkozom egyesekkel, akik Martin Terézt földi életében még ismerték;

hogy beszélhetek velük róla; hogy megtekinthetem ifjúkorának háttérét; zárdai életének környezetét, hitéletének légkörét; s hogy ezen megfigyeléseim és értesüléseim alapján megírjam „a Kis Virág” életrajzát.

„Az eszme nem tőlem indult ki — vallottam be őszintén a „*Mère Hôtelière*” előtt. Egy barátnőmnek támadt ez a gondolata, kinek józan belátásában nagy a bizalmam. Ő tudta, hogy én már megfordultam Lisieuxben, s hogy az nagy hatással volt reám, habár ebbeli érzelmemet nem fejeztem ki előtte. Azt tanácsolta tehát, térjek ide vissza és dolgozzam itt. Eleinte egyáltalában nem vettem komolyan, s azt feleltem neki, hogy Szent Terézke életrajzát már megírták, és pedig kiváló írók és nagy egyházférfiak. De meg azután — kérdeztem tőle — kinek jutna eszébe engem ilyesminek megírásával megbízni. Ő azt felelte, hogy ő nem olyan életrajzra gondol, amely akár irodalmi remekmű, akár pedig hittudományi értekezés, hanem arra, hogy írjak egy életrajzi elbeszélést, amilyent egy átlagos nő tud írni egy másik nőről, kinek élete szintén átlagos körülmények között folyt le, de akiben volt valami isteni szikra, ami megdicsőítette. Hozzátette, hogy a legelső kiadó, akivel közlöm a tervet, azonnal meg fog bízni annak megvalósításával.”

„S valóban igaza volt. A kiadó nemcsak megadta a megbízást, hanem arra kért, induljak útnak minél előbb. Mivel azonban az időpont nézetem szerint nem volt alkalmas arra, hogy elhagyjam családomat, megbeszéltem a dolgot férjemmel és fiaimmal. Egyhangúlag a mellett voltak, hogy ragadjam meg ezt a szerintük rendkívül előnyös alkalmat. A dolgoknak ez a fordulata kissé meglepett, úgyhogy jónak láttam kikérni egy kiváló egyházi férfiú véleményét. Szelíden mosolyogva azt mondta, hogy ő nagyon örülne, ha én erre a dologra vállalkoznék. Ő biztosra veszi, hogy ez Isten dicsőségére szolgálna és sokaknak lelki hasznára. Ekkor azután magam is úgy kezdtem érezni, hogy jó lesz eljőnnöm Lisieux-be.”

„Megtettem tehát. Hoztam magammal néhány ajánlólevelet, s remélem, azok meg fognak felelni. De azt is remélem, *ma Mère*, hogy Ön lesz kegyes befogadni

engem arra az időre, amíg elvégzem ezt a reám bízott munkát."

Mialatt így előadtam a vendégfogadó anyának ezeket a terveket, melyeknek végrehajtásába olyan kedvetlenül fogtam bele, kezdtem érezni, hogy ezek a tervek most már nem csupán az enyémeek. Éreztem, hogy hallgatag jóváhagyással teszi azokat ő is a magáévá; s hogy nagyobb méretű vállalat lett belőlük, melynek véghezvitelében nekem annyira kitüntető szerep jutott. Felfogását azonban csupán magatartásából értettem ki, nem pedig abból, amit mondott vagy tett. Tényleg, ő egyáltalában nem szólt hozzá a tervhez vagy azokhoz az eseményekhez, melyek annak végbevételét siettették. Első megjegyzése is teljesen gyakorlati volt.

„Jelenleg, mondá, a vendéglakosztályban csupán két szoba üres. Nem tudom; vajjon akár az egyik, akár a másik meg fog-e felelni Kegyednek. De azért oda fogom kísértetni, hogy nézze meg őket. Ha megtette, kérem, legyen olyan szíves ide visszajönni s megmondani nekem, vajjon gondolja-e, hogy itt maradhat."

A két szoba nagyon hasonlított egymáshoz. Mindkettőnek padlója vöröstégla volt, ablakain kattunfüggöny, mindegyikben a legnagyobb bútordarab egy faragványos diófaszékcreny, mely annyira jellemző egész Normandiára. Két nap múlva beköltöztem az egyikbe, s hálás szívvel vettem észre, milyen részletekre kiterjedő gondnal igyekeztek azt számomra kényelmessé tenni. Azonban a legnagyobb kiváltságot, melyet számomra tartogattak, még nem közölték velem. Csak késő délután tudtam azt meg a vendégfogadó anyától.

Elvezetett engem az udvaron keresztül egy, a nagy zárt kapu mellett nyíló kis előszobához. A vöröstéglapadlót négyszögletes, tiszta gyékény fődte, mely a Normandiában szokásos módon fehér és piros kockás szővetel volt beszegve. A gerendás mennyezetet nemrég meszelték. A faburkolatú falra egy alacsony diófaállvány volt erősítve, s kétoldalt, tőle pontosan egyenlő távolságban, egy-egy egyenes hátú szék állt. Az egyik falon egy kis feszület függött, alatta pedig egy nem használt ajtószem volt látható.

„Ha úgy tetszik, nagyságos asszonyom, méltóztassék befáradni” — mondá a *Mère Hôtelière*, egy másik ajtóra mutatva, a faliállvány mellett.

Kinyitotta az ajtót, s én ott álltam egy tekintélyes terjedelmű helyiség küszöbén. Jó húsz láb magas volt, ugyanannyi széles és másfélannyi hosszú. A falak fával burkolva; az utca felőli oldalon két nagy ablak, zárt zsálukkal; két másik ugyanakkora, az udvarra és a kertre nézett s nyitva volt. A másik két fal egyikének közepén ott állt a szokásos diófa-pohárszék, de nagyobb méretű volt és gazdagabban díszítve faragványokkal, mint azok, amelyek az emeleti szobákban vannak. A másik fal közepén volt a kandalló, s rajta a Szent Szűz hófehér szobra, két karos gyertyatartó között.

A faliképek szintén figyelemreméltók voltak. Az egyik egy zárda belső udvarát ábrázolta, a végén egy fészület előtt térdelő nővérrel; a másik egy mosolygó, kedves gyermekarc, hosszú, göndör hajfürtökkel.

„Ez volt a bennlakó iskolásoknak ebédlője, mikor a gyermek Teréz ide járt — mondá szelíden a vendégfogadó anya. — Itt, ebben a teremben ebédelt nap-nap után fiatal társaival együtt. Látja, az a kép, amelyet az imént nézett, az ő képe. Zárdáknak egyik tagja, Léon anya festette, s ő majd segítségére lehet Kegyednek, amennyiben ő is tanította Martin Terézt. Azonban először el kell helyezkednie. Az jutott eszembe, hogy talán nem is volna Kegyednek kedve ellenére, ha ebben a helyiségben írhatna.”

„Kedvem ellenére!”

„No, no! Értsük meg egymást. Magától értetődik, hogy én ezt nem adhatom ki Kegyednek. Ilyen helyiséget nem lehet bérbeadni. Azonban kölcsön adom. Ott a kertre nyíló ablak mellett majd elhelyezünk egy íróasztalt, az írásait pedig bezárhatja a pohárszékebe. Remélem, jól fogja magát itt érezni és senki sem fogja itt zavarni. Azt hiszem, hogy Isten áldása lesz azon a munkán, amelyet majd itt végez.”

Immár közel három hónapja, hogy ez a régi ebédlő, melyben a gyermek Teréz éveken át étkezett, az én dolgozószobám és szentélyem. Voltak napok, amikor

kora reggeltől késő estig írtam, s azután úgy tapogatództam végig az üres udvaron, mikor már a kápolnában nem égett a lámpa s az egész apátságra néma csend borult. Viszont voltak napok, amikor ott ültem tétlenül az ablak mellett. Néztem, hogyan jelenik meg egy pillanatra annak a csúcsíves régi normann épületnek ablakában a laikus nővér, s kirázza azt a hosszú vászonlepedőt, mely éppen olyan fehér, mint az ő fátyla. Szemléltem a repülőgépet, amint elbúgott a mohlepte házfedél fölött; a fecskéket, amint röpködtek, köröket vágtak, s aztán nyílsebesen szálltak a távolba, mint fekete pontok a kék égen úszó rózsás felhőkön. Voltak napok, amelyeken nem annyira nézegettem, mint inkább hallgattam az utcai énekeseket a zajos „Rue de Caen”-en, a vendégházon túl; a vidám, fojtott kacagást az üdülőórákon a magas zárdafalak mögött; s ilyenkor mosolyogva gondoltam magamban, mennyire igaza van annak a régi mondásnak, hogy sehol sem nevetnek olyan jóízűen, mint a zárdában.

Voltak napok, amikor magában az apátságban töltöttem, szobámon kívül, hosszabb időt. Megbeszéléseket folytattam a vendégfogadó anyával, a perjelnővel vagy pedig valamelyik más anyával azok közül, akik itt tanítottak, amikor Martin Teréz itt tanult. Olykor-olykor résztvettem egyik-másik nyilvános egyházi istentiszteleten, amelyek még most is, mint egykor Martin Teréz napjaiban, kimagasló pontjai a kisváros életének. Máskor meg látogatóban voltam azoknál a kedves családoknál, amelyek amolyan igazi francia vendégszeretettel nyitották meg előttem házukat, s ezeknél volt alkalmam fogalmat alkotni arról a művelt társadalmi osztályról, mellyel Martinék érintkezésben voltak. Voltak napok, amikor bejártam a várost, megfordultam a „Buissonnets”-ben, a Kármelben; de voltam a „Maison-de-la Salamandre”-ban, a „Salle-Doré”-ban, s abban a kis korcsmában: a „Petite-Marquise”-ban is. S ez így is volt helyén, mert hiszen Lisieux valóságos múzeum, olyan értelemben, amint Rouen is az, s nem járnak el helyesen azok, akik annyira elmélyednek szent szimbolizmusába, hogy nem veszik észre kincset érő régiségeit. Ez a város

otthona volt a Szentnek, mielőtt erekl yetartójává lett volna, tehát úgy is kell azt tanulmányozni, mint otthonát.

Voltak azonkívül egyéb napok is, amikor messzebbre kalandoztam. Elutaztam Alençonba, ahol Martin Teréz született, s ahol életrajzának kezdődnie kell; voltam Deauville-ben, ahol először látta a tengert; Bayeux-ben, ahová elment kikérni a püspök engedélyét, hogy tizenöt éves korában beléphessen a Kármelbe. Azonban mindig örömmel tértem vissza abba a kis ebédlőbe. Már mikor odaérkezve az előszoba kilincsére tettem a kezemet, éreztem, hogy végeredményben mégis csak ez számomra az igazi ihlet forrása. Mert az a remény, melyet a vendégfogadó anyja az első napon kifejezett, tudniillik, hogy ott boldog leszek és zavartalan — tényleg beteljesedett. Nem tehetek róla, de azt is hinnem kell, hogy imája is meghallgatást nyert, s hogy Isten áldása lesz ezen a könyvön, melyet itt írtam.

Ebben a reményben bátorodom, kedves Leonóráám, ezt a művet neked ajánlani. Ha te nem helyeztél volna belém akkora bizalmat, sohasem mertem volna vállalkozni erre a nehéz és kényes munkára, s megírni egy nőnek történetét, akinek az élet látszólag csak nagyon közepes érvényesülésre nyújtott alkalmat, de akiben volt valami, aminek következtében most az egész világ mint nagy szentet dicsőíti. Ha te nem figyelmeztetsz, eszembe se jutott volna, hogy nem olyan feladatért kell imádkoznunk, mely arányban áll erőnkkel, hanem olyan erőért, mely arányban áll feladatunkkal. Ha te nem letél volna, nem töltöttem volna a nyarat ebben az ősi apátságban, s nem találtam volna meg itt azt a lelki békét, mely minden fogalmat meghalad, s nem hordoztam volna az egész idő alatt szívemben Isten dicsőségének gondolatát.

Hálás szívvel és nagy szeretettel maradok barátnőd,

Parkinson Keyes Franciska.

ELSŐ RÉSZ

A VETÉS IDEJE

*Január 4-én az újszülött kis babát megkeresztelték
a Notre-Dame d'Alencon egyik oldalkápolnájában.*

A jámbor szülők zsenge koruktól kezdve keresztény hitben és vallásgyakorlatban nevelték gyermekeiket.

I. FEJEZET

Májusban egész Normandia valóságos csodaszép virágoskert. Az Eure- és Auge-folyók völgyein végigkígyózó országutakat kétoldalt gyümölcsösök szegélyezik s bennük a fákat fehér virágtenger, a költő szavai szerint: „A tavasznak illatos hava” borítja. A caen-i síkság buja zöld mezét tavaszi virágok látják el gazdag himzéssel. Trouville és Deauville fehér krépartjai ferdén emelkednek a tenger felől s hamarosan beleolvadnak a vidék növényzetébe. S mindez csupán kezdete a természeti szépségeknek. Futónövények, ragyogó piros és gyöngéd rózsaszín virágaikkal dús, puha párnát alkotnak a kőkerítések tetején az álmatag falusi utcákon. Vadgesztenyefák, fehér és piros bimbódíszükkel, mint megannyi gyertyával dúsan megrakott karácsonyfa, tömött csoportokat alkotnak s kellemes árnyékot vetnek a nap-sütötte terekre. A domboldalakon ugyanaz a sárga-virágú rekettye, a „*plant-à-genêt*” virul, melyről századok előtt egy hőslélkü hercegi szakított egy ágat, sisakja mellé tűzte, s ennek nevét adta annak a királyi családnak, melynek őse lett. Korai rózsza apró, tömött, arany-színű, halványpiros virágözönével futja be a lugasos kerti utakat, melyek a gazdagok házához vezetnek. A szegények csendes kertjeiben pedig orgona- és jázminbokrok ágai karolnak egymásba és árasztják illatuk vegyületét. Az eldugott kis patakok partjain vadibolya húzza meg magát a fűben.

Ha valaki megfordult ezeken a kedves tájakon, természetesen találja, hogy az ifjú Szentet, aki annyira ennek a vidéknek volt a gyermeke, gyöngéden a „Kis Virág”-nak hívják az egész világon, amerre csak eljutott a neve és a híre. Magától értetődőnek találjuk, hogy szobrain, melyek őt mint szép, ártatlan leánykát, a kármelita nővérek egyszerű ruhájában ábrázolják, a komoly-

ságot necsak az ő édes mosolya enyhítse, hanem azok a rózsák is, melyeket kis kezeiben tart. Sőt az sem meglepő, hogy ezeket a szobrokat mindenütt körülrakják virággal, még a leghidegebb és legkietlenebb vidékeken is. Hogy ő mennyire szerette a virágokat s mennyire átérezte a hasonlatosságot köztük, sajátmaga és hivatása között, az bájosan tűnik ki önéletrajzából, melynek olyan találó címet adott, mikor azt „Egy tavaszi virág történetének” nevezte.¹ Életrőí szintén hamarosan magukévá tették ezt az érzést. Egyesek szemében a rejtekben virágzó ibolya az ő legmegfelelőbb jelképe; mások az illatos rózsát és megint mások a ragyogóan fehér liliumot látják benne. Mindezek igen találó szimbolumai a kis Szentnek, s mindegyiknek megvan a maga megfelelő helye abban az általános tiszteletben, melyben őt az egész világ részesíti.

Van azonban Martin Teréz életrajzi háttérének egy másik oldala is, nemcsak az, melyre bennünket ez a virágdisztes vidék olyan természetszerűleg vezet rá, s ezt a másik oldalt sokan elfelejtik. Normandia ugyanis nemcsak virágoskert, hanem gazdag termőföld is. A gyümölcsösök, melyeknek fáit olyan dús virágzat borítja, összelegörnyedeznek a gyümölcs terhe alatt, s ez a gyümölcs éppen olyan egészséges és kitűnő minőségű természetes alakjában, mint mikor zamatos ízeket, befőtteket vagy kedvderítő almabort készítenek belőle; ez utóbbinak sűrített párlata pedig, a „calvados” hatalmas szíverősítő s mint orvosság megbecsülhetetlen. A kövér legelők sohasem üresek; erős testalkatú szarvasmarha gulyái, zömök juhok nyájai legelésznek rajtuk. Tej és hús bőségben van úgy a paraszt, mint az úr számára. A virágzó rekettyével szegélyezett országutakon a nagy „Percheron”-lovak húzzák türelmesen a szekereket és semmiféle teher sem látszik számukra túl nagyinak. A virágoskertek ágyai, melyekben orgona és jázmin illatozik, kisebb-nagyobb árticsókavetésekkel és gondosan ápolt burgonyasorokkal váltakoznak. A tartományban tehát nemcsak szépség van, hanem bőség is. Azonban ez a gazdagság egészen más természetű, mint a trópusoké, ahol maga a természet üríti a földre bőségсарuját. Ezt az

itteni bőséget az ember kitartása és okossága erőszakolta ki a fukar talajtól. Ezt a gazdagságot nem rabolhatják el zordon telek, pusztító szélvészsek vagy szűnni nem akaró esők, mert a férfiak és a nők, Isten segítségével, hősieen szálltak szembe ezekkel az elemekkel, s azok ellenére voltak képesek földjeiket termékennyé tenni. Ez a bőség századok állhatatos szorgalmára, szünetnélküli munkájára, teljes önfeláldozására és kegyetlen aggodalmaira vezethető vissza. A vérbeli normann nem szibarita, nem naplopó, nem álmodozó, nem az az ember, akinek életét akár a körülmények, akár tétlenségre csábító nemzeti hajlamosság tenné kényelmessé és fényűzővé. Keménység az öröksége; erélyesség a páncélja; értelmesség a pajzsa; kitartás az üdvössége. Spártai lélek; fáradhatatlan munkás; hódító. Eredményt tud elérni kemény és terméketlen úton is. Még a hite is kemény, sziklaszilárd hit. Reá illenek Szent Pál szavai: „Aki győzedelmeskedik, az fogja elnyerni az élet koronáját.”

Ha ez nem volna így, ha a normann erő, de ugyanakkor a normann szelídség is nem szerepelt volna Martin Teréz jellemének kialakításában, akkor élettörténetéből nem egy hiányoznék azon tulajdonságok közül, amelyek annyira népszerűvé tették őt. Így azután semmiféle ilyen hiány nincs benne — legalábbis én úgy látom, miután hónapok óta lakom abban a tartományban, melyben ő csak nemrégiben élt s miután beszéltem azokkal, akik őt életében ismerték s meglátogattam azokat a helyeket, melyeket jelenlétével megszentelt.

Története tehát, már tudniillik úgy, amint azt én megismertem, a következő:

Újév napja mindig nagy ünnep Franciaországban. Az üdvnek 1873. esztendejében ezt a napot nagyon csendesen ülték meg abban a Saint-Blaise-utcai házban, mely otthona volt Martin József Lajosnak, Alençon városa egy közismert órásnak. Két idősebb leánya, Mária és Paula, a le-mans-i bennlakó iskola tanítványai, éppen szünidőre voltak otthon. Rendes körülmények között az apa mindent megtett volna, hogy ezt a napot számukra és két ifjabb testvérük, Leonie és Céline számára a lehető leg-

kellemesebbé tegye. Merthiszen nagyon szerette gyermekeit s folyton azon járt az esze, miképen tehetné őket boldoggá és miként óvhatná őket minden bajtól. Azonban szíve most még nagyobb gyöngédséggel fordult felesége felé, mert Zélie nem volt jól; Zélie, akibe annakidején első tekintetre beleszeretett, mikor egy este, szürkületkor találkozott vele a Saint-Léonard-hidon. Zélie, akinek selymes haja nyugodt homlokáról olyan simán volt fésülve s akinek szemei olyan tiszták és őszinték voltak; Zélie, akinek szerelme irányában éppolyan önkénytelenül támadt és éppolyan állhatatos volt, mint az övé. Zélie, az ő gyermekeinek édesanyja, aki a bőséges családi áldásnak olyan bátor lélekkel tudott elébe nézni. Zélie, aki éppen olyan éles értelmű, éppen olyan szorgalmas s éppen olyan ügyes kezű, mint ő maga, merthiszen ő rajzolgatja azokat a tündéri szépségű csipkéket, melyek Alençont olyan híressé teszik. Tényleg ő élesztette újra ezt a szép művészetet, s szobájában ugyanazzal a türelemmel és ügyességgel veri a csipkét, mint amilyennel férje javítja és készíti az órákat az ő kis boltjában, ott a *Rue-du-Pont-Neuf*-ön.

A rokon foglalkozás és az egyenlő szorgalom kezdettől fogva szoros köteléket alkotott közöttük, s frigyüket olyan bensővé tette, hogy egymásnak mindene voltak. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy azon az újév napon Martin Lajos aggódva gondolt az ő Zéliejére. Mert az gyermeket várt, és pedig olyant, akihez a legvérmesebb reményeket fűzték. Hiszen kora ifjúságukban mindketten szerzetbe akartak lépni, de a körülmények folytán mindkettőjük terve füstbe ment. S bár később csalódásukat enyhítette a házasság szentsége; azért sohasem szűntek meg abban reménykedni, hogy majd lesz egy fiúgyermekük, aki megvalósítja azt, ami nekik nem sikerült. Úgy képzeltek el a jövőjét, hogy majd misszionárius lesz. Fiúgyermekről álmodoztak tehát, aki majd annakidején elmegy a föld távoli vidékeire hirdetni az igaz hitet és megnyitni a pogányok számára az üdvösség útját. Született is már két fiacskájuk, Lajos és János, de ezek, valamint két kisleánkájuk, Helén és Melánia, zsenge korukban haltak meg.

Most volt tehát kilátás arra, hogy egy másik fiút kapnak. Mindketten, úgy Martin Lajos, mint Zélie jól tudták, hogy ez a reménysugár, melybe olyan görcsösen kapaszkodtak, az utolsó volt. Nem fiatalon, hanem már érettebb korban keltek össze; Zélie most negyvenkét éves volt, férje pedig ötven. Ha nem most, ezen az ünnepnapon születik meg a fiuk, akkor már nemigen számíthatnak egy későbbi örömnapra, mely meghozná ezt az áldást.

Újév napja jött és elmúlt minden esemény nélkül. Azonban január 2-án az a feszült várakozás kezdte betölteni a Szent Balázs-utcai házat, mely előre szokta jelezni a családi kör legjelentősebb földi élményét. Zélie nem ült már kis szobája ablaka mellett, ahol alençonai csipkéinek kockáit szokta összeilleszteni és finom papíron megrajzolni újabbak terveit; nem tekingetett fel munkájáról a királyi udvarra és fényes palotára ott az utca másik oldalán. Egyelőre nem fogadhatta azokat az előkelő asszonyokat, akik díszöltönyeikhez csipkét rendeltek nála; sem pedig azokat az ügyeskezü csipkeverő leányokat, akik hazavitték magukkal a munkát, melyet rájuk bízott. Közeledett a nehéz óra.

Felment saját szobájába; ez a mögött volt, melyben leányai aludtak. Izléses előkelőséggel berendezett szoba volt; masszív, sötétre fényezett bútortáának komolyságát kellemesen enyhítették a rózsaszín behuzat és függönydísz. Tökéletes rend honolt benne, mert Zélie figyelme még ebben a nehéz órában is gondosan kiterjedt minden apró részletre. Éppen olyan nyugodtan és a jövőben bízva viselkedett a gyermekágyban, mint ahogy akár a templomban tette volna. Ugyanazzal a szelíd, de törhetetlen bátorsággal nézett elébe kínjainak, melyet eddig is már annyiszor tanúsított. Azonban hangulatába ez alkalommal új elem vegyült. Ha csakugyan elveszendő lelkek apostolát, a bűnösök között szentül élő papot hozna világra, akkor ez volna életének legdicőbb pillanata. Mélységes áldozatkészséggel várta azt.

Mikor beesteledett, behúzták a függönyöket nemcsak a sötétség, hanem a hideg ellen is. Odakint havazni kezdett és a csendes városra fehér lepel borult; a Szent Balázs-utcai kis házban pedig mind suttogóbb és várako-

zóbb lett a hangulat. Mária és Paula lefeküdtek ugyan, de szemükre nem jött álom. Tudták, hogy rajongva szeretett édesanyjuk szenved; nem értették meg ugyan, de azért érezték, hogy nagyfontosságú esemény fog bekövetkezni. Csendesen feküdtek és hallgatództak, s hallották, mikor az óra éjfél utáni ütések és ütéseinek hangja végigbúgott a csendes házon. Egyszerre csak halk kopogtatást hallanak az ajtón. Édesatyjuk volt. Kiugrottak az ágyból s elébe siettek, de még izgalmukban sem feledkeztek meg arról, hogy zajtalanul nyissanak neki ajtót. Akkor azután visszafojtott lélekzettel várták, hogy szóljon. Azt mondta nekik, hogy kis hűguk született.

Olyan ember volt, aki életében a csalódásokat mindig erős lélekkel tudta fogadni. Húszéves korában nagy utat tett, nagyobbírszt gyalog, az Alpokban levő szent-bernát-hegyi kolostorhoz, s kérte, fogadják be, ne mint utast, hanem mint jelöltet. Elutasították, mivel gimnáziumi tanulmányai nem voltak kielégítők, s a Rend, melybe felvételét kérte, mint a legtöbb más szerzet is, nagy súlyt vetett a tudományos kiképzésre. Mikor visszatért Normandiába, édesatyja, aki kapitány volt a francia hadseregben, beleegyezett abba, hogy folytassa iskoláit, azonban ez alkalommal betegség jött közbe s abba kellett hagynia a tanulást. Így történt, hogy minden zúgolódás nélkül újra beállt abba a munkakörbe, amelyikre eredetileg készült: órásiüzletet nyitott a *Pont-Neuf*-utcában s azt megtoldotta egy kis ékszeráktárral. Mikor négy gyermeke meghalt, éppen olyan erős lélekkel fogadta ezeket a gyászos eseteket, mint felesége, márpedig tudjuk annak egyik leveléből, hogy milyen fennkölt lelkiülettel nyugodott bele ezekbe a csapásokba. „Mikor befogtam gyermekeim szemét és felravataloztam őket, igaz, hogy nagyon fájt a szívem, azonban gyászom megnyugvással párosult.” S most, mikor az oly epedve várt fiú helyett, annyi imádság ellenére, megint kisleánya született, egy szóval sem fejezte ki csalódását, pedig az, legalábbis az első pillanatokban, ugyancsak fájdalmas lehetett. No de hiszen ezért meg is kapta a jutalmát, amennyiben ez az utolsó gyermeke lett a legdédélegyet-

tebb kedvence. Ezt azonban akkor még nem tudhatta, s nem sejthette, hogy mi lesz abból a gyermekből.

Január negyedikén az újszülött kisbabát megkeresztelték a *Notre-Dame d'Alençon* egyik oldalkápolnájában. Normandia igen gazdag csodaszép építményekben. Hiszen éppen Caen-ban, nem messze Alençonról, érvénysült legelőször a gótikus szépségeszme az „*Abbaye-aux-Hommes*” és az „*Abbaye-aux-Dames*” építményeiben. Alig is akad Normandiában falu s még kevésbé város, melyben ezt a mintát híven ne utánozták és ízlésesen tovább ne fejlesztették volna. A „*Notre-Dame-d'Alençon*” ennek a fejlődésnek egyik legszebb virága. Bejáratának hármaz ívezete olyan finom kidolgozású, mint valami remek csipke. Díszes fejezetű pillérei csodaszép bensőséget zárnak körül. A megfeszített Krisztusnak jóságos alakja tekint le a hajókeresztelés fölött lógó feszületről.

A főhajóban állandóan uralkodó félhomályon át, mely olyan, mint valami festői szép vidékre gyöngéden ráboruló szürkület, mintha hosszú sugarakban áradna a világosság az arany szentségtartóról. A főoltár betűszerint fénybe van burkolva.

Ebbe a szentélybe, melyben oly titokzatosan keveredik a fény és az árnyék, ide hozták szerető gondossággal a kisbabát. Nem lehetett volna megfelelőbb helyen megkeresztelni „a kegyelemnek gyermekét és a mennyország örökösét”. De úgy is volt ám felöltöztetve, amint illett az ő szépségéhez. Martin Zélie találékonysága és tehetsége a rajz és a kézimunka terén valósággal tündöklők mindazokon az apró ruhácskákon, melyeket erre az alkalomra készített. A legfinomabb batiszt az anyaguk s gyönyörű csipke és remek hímzés a díszítésük; hófehér, hullámos redőkben omlottak a kecses kanna köré, mikor a dajka odatartotta a gyermek fejét a rózsaszíneres szürke márványból készült keresztút fölé.² A családnak egy bizalmas barátja, Boul Albert Pál, aki külön ezért jött Alençonba, volt a keresztapa, legidősebb nénye pedig, Mária, a keresztanya. A három fiatalabb nővér ott szorongott édesatyja körül, izgatottan símult hozzá, a szertartás alatt, s hallotta, amint a kisbabát Mária Franciska Teréz névre keresztelték. Nagy esemény volt ez az ő szá-

mukra, hiszen végre is az újesztendőt ünnepelték, és pedig olyan nagyszerűen, mint még soha.

Mária ekkor már tizenhárom éves volt; Paula tizenegy, Léonie hat és Céline négy esztendős. Elég idősek voltak tehát ahhoz, hogy tudatosan élvezzék azt az állandó örömet, melyre minden leány, akinek csak volt kis húga, legédesebben emlékszik. Ez a tapasztalat általános, s amilyen természetes, olyan jelentős. Valamennyien lábujjhegyen jártak a házban, mikor a kicsi aludt és suttogva beszéltek egymással. Megtanulták, hogyan lehet csendesen játszani. Mikor pedig felébredt, mindannyian odaszaladtak a bölcsőjéhez, ölelték, csókozták; fennem hangoztatták édesatyjuk előtt, hogy már mosolyogni is látták, s odahivogatták édesanyjukat, nézze meg, milyen gyönyörű kék szeme van a kicsinek. Egyideig boldogságuk zavartalan volt, de azután egyszerre csak az ő szépséges húgocskájuk abbahagyta a mosolygást és fonnyadtan, mozdulatlanul feküdt bölcsőjében; azok a szép kék szemek bezárultak, s az egész családot rettenetes aggodalom fogta el.

Az volt a baj, hogy édesanyjának teje elfogyott; a hetvenes években pedig a csecsemők mesterséges táplálása még annyira kísérleti fokon volt, hogy úgyszólván mindig a gyermek halálával végződött. Ilyen körülmények között tehát föltétlenül szoptató dajkára volt szükség. Igen ám, de olyant, aki tisztességes nő, megbízható, a mellett tisztaságszerető és makkegészséges, majdnem lehetetlen volt szerezni. A csecsemők százával haltak akkoriban, még a vagyonos családoknál is, és pedig egyszerűen, éhhalállal. Martin Zélie bizonyára maga is nem egyet látott elsorvadni, olyant, akit mainapság könnyű volna életben tartani. Azt azonban semmiáron sem akarta megengedni, hogy az ő kisbabája így járjon. Mihelyt tehát tisztában volt azzal, hogy mi a baj, azonnal elindult hajnalhasadtakor gyalog az Alençonról néhány kilométerre fekvő kis falu, Semallé felé. Hallotta ugyanis, hogy van ott egy Taille Róza nevű parasztasszony, aki megmenthetné az ő gyermekét. Egy pillanatot sem vesztegetve, azonnal felkereste őket. Az úton egy félreeső helyen, két leskelődő csavargóval találkozott. Olyan

sietve és olyan hirtelen ment el mellettük, hogy meglepetésükben elmulasztották őt megtámaszni, s ő háborítatlanul folytathatta útját.

Bizonyára valami titkos anyai ösztön súgta neki, hogy kérelmét megható, drámai módon kell előadnia, mert másképen annak nem lesz sikere. Hiszen Martin Zélie nem volt az a nő, aki szeretett feltűnést kelteni; határozott jellem volt, de visszahúzódnó, s így ebben az esetben is megtehetette volna, hogy másvalakit küld oda maga helyett vagy pedig kocsin teszi meg az utat az ő kényelmének jobban megfelelő órában. Így azonban az ő hirtelen megjelenése Semallé-ban, abban a kis szállma-fedelű házikóban, melyben a kis Róza, az ő vaskalapos férje, Mózes és négy gyermekük lakott, megtette hatását. Mózes annyira meg volt lepetve, hogy bár semmi kedve sem volt idegen gyermeket fogadni a családjába, nagynehezen mégis engedett, Róza szívében pedig azonnal részvét támadt a szegény gyermek iránt, aki olyan kétségbeejtő állapotban volt. Kész volt azonnal elmenni Alençonba Martinné úrnővel, s habár elindulásuk után Mózes föleszmélt abból a bűbájából, melyet Zélie gyakorolt reá, s megváltoztatva szándékát az egyik gyerekét utána küldte Rózának azzal az üzenettel, hogy hagyja abba az egészet és térjen azonnal haza: ez néhány patogó szóval visszaküldte a kis követet atyjához és folytatta útját.

Mikor odaértek a Szent Balázs-utcai kis házhoz, a gyermek szemimelláthatólag utolsó perceit élte. Róza erős karjaiba fogta és odaszorította tejtől duzzadó kebléhez. De bár ez a mozdulata biztató volt, jóságos arcának szomorú kifejezése elárulta abbéli meggyőződését, hogy el-késve hívták. Zélie nem bírta tovább; erős lelke megtörött; szobájába sietett és zokogva borult térdre. Nem, ő nem képes arra, hogy még egy gyermekének haldoklását végignézzék. Beletörődésének, melyet a többi négynek elvesztésekor tanúsított, vége szakadt. Azonban még ebben a kétségbeejtő órában is ösztönszerűleg az imádságban keresett menedéket, s lassan-lassan visszanyerte önuralmát. Lelkében újraéledt és lassan-lassan megerősödött a remény, hogy Terézkéjét az Úristen még-

sem veszi el tőle. Fölkelt és erős lélekkel ment vissza a másik szobába.

A kisbaba mégis tudott egy keveset szopni, ami magában véve jó jel volt. Most azonban ott feküdt annak a parasztasszonynak széles ölében olyan fehéren és mozdulatlanul, mint valami kis márványszobor. Zélie azt hitte, hogy meghalt, s megpróbált hálát adni Istennek azért, hogy a halál olyan gyöngéd kézzel nyúlt érte. Ekkor Terézke egyszerre csak kinyitotta szemét és mosolygott.

Most már természetesen szó sem lehetett arról, hogy kivegyék Róza kezéből; mivel pedig az nem hagyhatta el Mózeset és többi gyermekét, nem maradt más hátra, mint hogy elküldték Terézkét abba a kis szalmafedeles házikóba, Semalléba. Amíg csak el nem választották, nevelőanyja nem is engedte ki őt egy pillanatra sem kezei közül. Róza egész élete, mint a legtöbb francia paraszté, csupa agyondolgozás és szüntelen vesződés volt, de ő ugyanazzal a faját jellemző békés türelemmel nyugodott meg sorsában, mint a többi egyszerű asszony; a reá bízott kisgyermek ápolásában pedig rendkívüli találékonyságot tanúsított. Ha kiment a mezőre dolgozni, Terézkét magával vitte egy talicskán, melynek fenékén szénából fészket készített neki. Mikor fejte a tehenet, bekötötte őt nagy kötényébe, mely tehát függőágyul szolgált a kicsinek. Mikor pedig teljes mozgásszabadságra volt szüksége, ügyesen rákötötte őt magára a tehenre. Ez a tehén rendkívül fontos tagja volt a családi háznak. Úgy hitták, hogy Vörös. Egyetlen tehene volt Mózesnek és Rózának, s ők ragaszkodtak is hozzá azzal a gyöngéd szeretettel, mellyel a francia gazda állatai irányában viselkedik. Valószínű, hogy nincs nemzet a világon, mely olyan jól bánnék az állattal, mint a francia, s mikor Róza Terézkét erősen odakötözte a Vörös hátára, bizonyára mindkettőjüket ugyanazon gyöngéd, becéző szavakkal illette. Tény az, hogy Kis Terézke életrajzíróinak figyelmét nem kerülte el az a fontos szerep, melyet a Vörös játszott ebben a korban a kis Szent életében. „Hatalmas állat volt; igen nagy; nagyobb, mint a gazdasszonya” — mondja róla Carbonel az ő bájos kis könyvében,

melynek címe: „*Sainte Thérèse de Lisieux*”. „Vörösnek hitták azért, mert egyébként fehér szőrért vörös foltok tarkították. S az egyik ilyen folt, a jobbfülének végén valami sajátságos, kacérkodó kifejezést kölcsönzött neki, különösen mikor egyenesen állt, amit mindig megtett, mikor Kis Terézke volt a hátán. Ilyenkor igen büszkén és méltóságteljes testtartással ballagott előre és bögött, mikor hazafelé ment. Még azt is lehetne mondani, hogy a szent gyermek szerencsét hozott erre a jó állatra, mert mikor marhavész ütött ki a vidéken és kipusztította az istállókat, sőt anyagilag tönkre tette a falusi gazdákat, Terézke hátastehene, a Taille-családnak nagy örömeire épségben őrizte meg tarka bundáját.”

A magam részéről én szívesen fogadom el ténynek ezt a kedves feltevést. Hiszen még a legtamáskodóbb és a leganyagelvűbb gondolkodású ember is kénytelen meglepőnek találni, hogy mennyire megerősödött a Kis Terézke azon idő alatt, amikor a Vörösön nyargalt és a talicskában illatos szénán aludt. Satnyasága egy-kettőre megszűnt. Tíz hónapos korában már lábra tudott állni. Születésének első évfordulójakor már járt, s mire hazakerült, tizenöt hónapos korában, már beszélni is tudott. Bájos kis arcocskáját gyönyörű göndör hajfürtök vették körül, s ajkain mindig elragadóan kedves mosoly játszadozott. Nem képzelhető nagyobb tévedés, mint ha valaki beteges, szomorú gyermeknek festi őt, vagy azt állítja, hogy koraérettsége mesterkéltségtől volt. Olyan gyors lábú volt, hogy alig lehetett vele lépést tartani, s olyan vidám, hogy a kert és a ház folyton visszhangzott kacagásától. Szeretett felülni kis hintájára s repülni rajta a levegőben mindig magasabbra, mindig magasabbra. Kedvenc játéka volt, hogy ráült édesatyja cipőjére s azon „lovagolt” szobáról-szobára vagy pedig elkíserte őt, mikor halászni ment. Szerette a madarakat, a madárfészket, a virágot, a virágillatot, a patakokat s azoknak édes csobogását, a fákat s azoknak árnyékát.

A családtagoknak ezenkori levelezése mindig úgy beszél róla, mint egy végtelenül kedves kisleánykáról. „Az én kis Terézkém — írja édesanyja — olyan bájos és olyan szeretetreméltó, mint egy kerub; máris látható

rajta, hogy igen kedves lesz a jelleme, mert olyan édes a mosolya." — „Az én kis Terézkém napról-napra elragadóbb lesz; a kis szája jár reggeltől estig, s imáit úgy végzi, mint egy kis angyal." — „Terézke olyan, mint egy kis tündér, s az egész család rajong érte; ezenfelül pedig igen értelmes is."

Martin Zélie tolla elragadtatással rótt a sorokat, mikor fivérének, Guérin Izidornak írt Lisieux-be, s idősebb leányainak, akik Le-Mans-ban jártak iskolába. Mindezek őszintén vallották, hogy szívesebben hallanak hírt kis húgocskájukról, mint bármi egyébről, amit édesanyjuk írhatna nekik. Nagyon boldog korszak volt ez az egész Martin-családra nézve. Igaz, hogy Mária, Terézke kicsi korában súlyos betegen feküdt tifuszban, s csak nagy nehezen és hosszú idő alatt tudott ezen baj után lábra állni. Azonban egészsége végre is teljesen helyreállt, s a leánykák most mind jól voltak és boldogok; rajongó szeretettel csüngtek egymáson és szüleiken. Igen erős családi hasonlatosság volt köztük, úgy gondolkodásmódjuk, mint külső megjelenésük tekintetében. Valamennyien igen tehetségesek voltak és rendkívül szépek, azonban Mária, Paula és Céline sötét haja és szeme élénk ellentétben volt Leoniéval és Terézszel, akik kék szeműek voltak és aranyszőkék. Az édesanya Máriának azt a becéző nevet adta, hogy „Gyémánt", mivel olyan ragyogó lélek volt és olyan erős. Ékszerészi foglalkozása sugallta továbbá azt a becéző nevet is, melyet Paulának adott; „Igazgyöngy"-nek nevezte. Ezen a két idősebb nővéren már akkor észrevehető volt az állhatatosság, erélyesség és vasakarat, mely a későbbi években annyira érvényesült náluk. Céline viszont eleven-ségével és szellemességével tűnt ki. Leonie, Céline és Teréz szintén kaptak becéző neveket, azonban ezek megválasztásában édesatyjuk már elhagyta a drágakövek birodalmát; Leonie volt a „Hősnő", Céline a „Honleány", Terézke pedig a „Kis királynő". Az egész család egyértelműleg emelte őt ilymódon trónra a maga körében, mielőtt szívében trónra emelte volna megszámlálhatatlan követője az egész földtekén.

A kis nővéreket zsenge gyermekkoruk óta keresz-

tény hitben és vallásgyakorlatban nevelték; ez olyan lényeges alkotórésze volt életüknek, mint a mindennapi kenyér, melyet ettek és a ruha, amit viseltek. A tizenkilencedik század végét amúgyis jellemzi az a kicsinységekre is kiterjedő buzgalom, mellyel a vallás szertartásait gyakorolták, éspedig nemcsak a templomban, hanem a családokban is, nemcsak Franciaország vidékein, hanem tényleg az egész keresztény világon. A hetvenes és a nyolcvanas években az istenfélő szülőknek gyermekei mindenfelé hozzá voltak szokva, hogy szülőik szerető körében végezzék el családi ájtatosságukat; hogy étkezés előtt imádkozzanak; hogy olvassanak a Szentírásból és a szentek életéből; s hogy résztvegyenek nagyszámú és hosszú nyilvános istentiszteleteken. Megtánították őket arra, hogy vizsgálják meg lelkiismeretüket; jegyezzék fel apró bűneiket és önmegtágadásaikat. Lehetséges, hogy bizonyos körökben megvolt a hajlamossá a túlzásokra; nincs kizárva, hogy itt-ott ezek a vallásgyakorlatok hosszadalmasokká és fárasztókká fajultak, vagy zárkózottságra és érzelgősségre vezettek, de azért általában véve a gyermekek élvezetet találtak az imában; örültek azon tudatnak, hogy őrangyalaik védelmezik őket, és lelkesen ujjongtak annak a gondolatnak, hogy a kis Jézuska ott van közöttük. Ilyen alakban ismerte meg a vallást Martin Teréz is. Jézus az ő számára mindig „ragyogó, eleven valóság” volt (amit sok, kisebb hitű lélek maga is annyira szeretett volna érezni) s ezek a kisleánykák mind boldogok voltak az ő hitükben, boldogok családi életük minden körülményei között. Számukra ez az élet sohasem volt „kegyetlen sötétség”, hanem ellenkezőleg, mindig csupa verőfény és édesség.

Azonban a vallásgyakorlatok, bármennyire előkelő helyet foglaltak is el, legkevésbé sem akadályozták a családot abban, hogy életmódja minden ízében kedvessé és szeretetreméltóvá legyen. Akármennyire kicsiny volt is a Szent Balázs-utcai ház, úgy volt berendezve, hogy élvezni lehetett benne a vendéglátás örömeit is. A társalgót és az ebédlőt könnyen lehetett egyesíteni, s a családi ünnepeken gazdagon megrakott asztal húzódott végig a kettőnek egész hosszán. A házaspár vagyona,

amilyen szerény volt kezdetben, hamarosan megnövekedett. Zéline-nek felújított csipkeipara olyan jövedelmezőnek bizonyult, hogy Martin Lajos maga is mindig több és több időt szentelt ezen sikeres vállalat elősegítésének, végül pedig egészen abbahagyta az ékszerész mesterséget. Mikor pedig a jövedelem már bőségesen fedezte feleségének és gyermekeinek szükségleteit, ő is több időt fordíthatott kedvenc időtöltésére, a horgászatra. A Sarthe-folyó partján vett egy kis félreeső telket, melynek csinos kerti házikóját magas kőfal rejtette el az úton járók szeme elől; az egész bájos kis kertté volt alakítva. Hogy ide eljusson, végig kellett mennie a *Pont-Neuf*-úton, azután a *Montfort*-templom mellett befordulni és végiggyalogolni egy sor tekergő, szűk utcán; de megérte a fáradságot. Martin Lajos a kertiházban tartotta horgász-felszerelését s egy kis íróasztalt is állított bele. Ott nyugodtan írhatott: semmi sem szakította félbe, senki sem zaklatta. Mikor pedig beesteledett, gyönyörködhetett a napnyugtában és belemélyedhetett gondolataiba. A természet szépségei igen nagy hatást gyakoroltak reá, s igen finom érzéke volt velük szemben. Ott az ő kerti házában semmiféle zavaró elem sem akadályozta őt azok élvezetében.

A családnak egész élete békés, kellemes, nyugodt mederben folydogált s úgy látszott, hogy ez mindig így is marad. Csupán Zélie tudta, hogy mekkora veszedelem fenyegeti ezt a boldogságot. Már évek óta titkolta, hogy rákbetegség emésztí őt. Megvolt benne az a hősiesség és a testi fájdalomnak az az elhallgatása, mely egész nemzedékét jellemezte, s így, mire bajáról tudomást szereztek, késő volt: nem lehetett többé rajta segíteni. Az elkerülhetetlen végkifejlet rettenetes szenvedéssel járt valamennyiükre nézve.

II. FEJEZET

Martin Zélie halála mérhetetlen súlyú csapás volt az egész családra. De bármennyire lesújtotta is az idősebb nővéreket és az özvegyységre jutott atyát, akire nemcsak a szeretett lénynek elvesztése nehezült, hanem az a gond is, hogy miképen fogja felnevelni árvaságra jutott öt kisleányát, a gyász mégis Terézre gyakorolta a leglélekzúzóbb hatást.

Még ötesztendő s sem volt; szenvedélyesen szerette édesanyját. Hiszen még akkor sem tudott nélküle megenni, mikor a kertben játszogatótt. Mikor pedig Zélie el-elosont a háztól, hogy templomba menjen, oda is, ha csak lehetett, mindig elkísérte. A lépcsőn fölfelé menet megállt minden fokon s édesanyját szólította: „Mamal Mamal!” — s a világért sem ment volna egy tapodtat se tovább mindaddig, amíg az rá nem felelte: „Igen, kislányom.” Most azonban már hiába hívja; nem jön hívására felelet; a mama ott fekszik fehéren és némán.

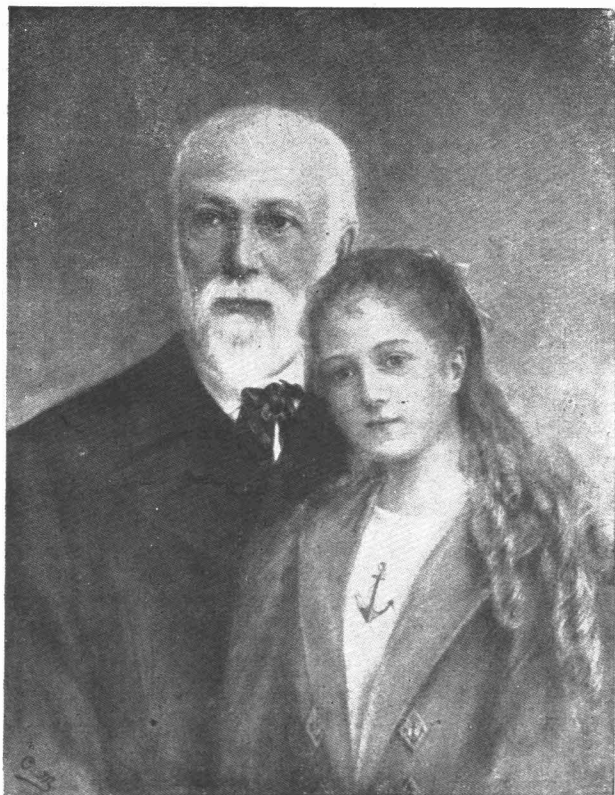
Érzékeny volt a végletekig, mint rendesen szokott lenni az olyan gyermek, akinek lelki és értelmi fejlődése megelőzte korát. Azok a szertartások édesanyja halálos ágya körül; édesanyja koporsójának látása ott a folyosón: mindez mély benyomást tett az ő tiszta és fogékony lelkületére. Valami életerőféle, valami életöröm ment ki belőle, s nem is tért belé vissza tíz esztendőn át, egészen ama „karácsonyi kegyelem”-ig, melyet ő maga írt le olyan megható módon. Eddig élvezet volt nézni vidámságát, most olyan komoly lett, amilyen gyermek nem szokott lenni. Eddig mindenkivel kész volt barátkozni; most pedig ösztönszerűvé lett nála a féltékenység. Eddig, mint afféle egészséges gyermek, olykor-olykor pajkos-ságot is tanúsított és a hiúság is feltámadt benne néha;

most rendkívül szófogadó lett. Eddig mindig önkénytelenül is mosolygott, most pedig minduntalan sírva fakadt. A kis tündér, az egész család „gyönyörűsége” síró bábává változott, kinek mennyei jellemvonásai nem tudtak áttörni azon a sötétségen, mely reá borult. Akadnak bírálók, akik gúnyosan mutatnak rá Martin Teréz jellemének erre az oldalára, illetve jobban mondva lelki fejlődésének erre az időszakára; vannak tudósok, akik nagyképűen fejtegetik, latolgatják és okadatolják ezt a változást; mindezek kissé nevetségesnek tűnnek fel egy közepes eszű nő előtt, aki azt minden további magyarázat nélkül tökéletesen érthetőnek találja; főképp ha az a nő nem fiatal többé, s következőleg ő maga is emlékszik azokra az idegrázó és szívet összetörő halálosági búcsúzkodásokra; azokra a lesújtó gyászszertartásokra és arra a sok vigasztalan csapásra, mely az ő saját ifjúságát is megkeserítette. A századforduló sok egészséges szokásváltozása között bizonyára nem utolsó helyen áll az, hogy e tekintetben is manapság mindenfelé más az eljárás, amennyiben főleg a gyermekeket mindinkább igyekeznek megóvni a halál borzalmas részleteinek látásától; s inkább annak szép és mélyértelmű oldalait tűntetik fel gyöngéden előttük. Mielőtt azonban ez a változás bekövetkezett volna, a családi gyász borzalmait semmi sem enyhítette.

Semmi kétség sem foroghat fenn aziránt, hogy ez történt Terézkével is. Elvesztette édesanyját, ami már magában véve is megrázó élmény volt a kisgyermek érzékeny lelke számára, s ráadásul olyan körülmények és olyan jelenetek közepette vesztette el, melyek iszonyatos hatással voltak reá. Ezen lelki rázkódásnak következményei igen súlyosak voltak, s hosszú időbe tellett, amíg helyrejött utánuk. Azonban rendkívüliségnek vagy természetellenességnek még csak nyoma sincs az egész dologban. Sőt ellenkezőleg, az lett volna igazán sajátos, ha nem vált volna zárkózottá és félténné, hanem pajkossá és ugrándozóvá. Igaz, hogy mosolya egyelőre szomorúságba olvadt, de azért jellemének lényeges vonásai, kedvessége és lelki ereje sohasem homályosodtak el.

„Az én kis Terézkém — írja édesanyja — olyan bájos,
olyan szeretetreméltó, mint egy kerub.”

*Martin Lajosnak nem lett fia, aki nagy misszióssá
válhatott volna. Azonban leányai közül az Úr
juttatott neki egyet . . .*

E tekintetben az érdem elsősorban az ő nagy, egyéni kiválóságáé, mely még ezen szomorú időszakban is érvényesült, de részben az ő édesatyjáé is. Martin Lajos még ezekben a nehéz órákban is többet gondolt kisleánykájának nehéz helyzetével, mint az ő saját vérző szívével. Tisztában volt azzal, hogy mire van szüksége valamenynyinek, de különösen az ő legkedvesebb, legkisebb leányának. Alençonban senkije sem volt, aki segítségére lehetett volna s meg tudta volna adni a kis Teréz-kének azt az anyai gondozást, melyre annak annyira szüksége volt. Ellenben Lisieux-ben ott volt az ő sógora, Guérin Izidor, egy jómódú gyógyszerész, akinek magának is volt két leánykája, s akinek felesége, Céline, melegszívű és értelmes nő volt. Úgy Izidor, mint Céline azt tanácsolták Martin Lajosnak, hogy hozza anyátlan árváit Lisieux-be s telepedjék le vendégszerető házuk közelében.

Ő készséggel tette magáévá az eszmét. Zélie a nyár végén halt meg, s őszre már át is költöztette családját Lisieuxbe. Pedig nagyon fájhatott a szívének az Alençon-tól való elszakadás. Életének legboldogabb éveit töltötte a Szent Balázs-utcai kis házban, s az az eldugott kerti lak volt színtere az ő nyugodt olvasmányainak és üdüléseinek. De meg azután nem is volt már fiatal; külseje és mozdulatai öregesek voltak; haja hófehér; ruházata komoly. Igaz ugyan, hogy tulajdonképpen még csak ötvenöt esztendő volt, de sokkal idősebbnek látszott. Amúgyis hallgatag jellege és aszkéta lelkülete csak méginkább lett azzá gyászának következtében. Semmi kilátása sem lehetett arra, hogy az idegen városban egykönnyen ismeretségeket kössön; sem pedig arra, hogy sikeresen kezdje újra órasmesterségét, mellyel annakidején felhagyott, hogy szabadabban támogathassa feleségét a csipkeiparban. De különben sem jutott volna eszébe újra boltot nyitni és folytatni régi foglalkozását, mert hiszen elegendő jövedelme volt nem csupán az ő saját szerény igényeinek fedezésére és finom ízlésének megfelelő életmódra, hanem arra is, hogy leányait megfelelő neveltetésben részesítse és számukra elegendő hozományt biztosítson. Csupán két életcélt látott maga

előtt: az egyik volt gyermekeinek nevelése, a másik pedig vallásának gyakorlata.

Buzgón feküdt neki mind a kettőnek. Az a ház, amelyben Guérinék laktak, a város közepén volt, a festői szépségű Szent Péter-téren, melynek legszembeötlőbb épülete a szép gótstílú székesegyház, mellette a püspöki palota, köröskörül remek régi normann házakkal. Ide hozta először anyátlan leánykáját Martin Lajos; itt segítette ki őket egyenkint a zörgős kétfogatúból, amelyen végigdöcögtek az állomástól idáig vezető hepe-hupás kövezeten. Itt, Guérinéknél ülték körül vacsorakor az asztalt, melynél Céline és Terézke hamarosan el is bóbiskoltak. Azonban másnapra már minden előkészület megvolt, hogy beköltözhesse nek saját lakásukba. Guérin Izidor segítségével ugyanis Martin Lajos egy igen szép házat talált a város végén, terjedelmes rétek közepette, fákkal és bokrokkal beültetett kerttel, mely festői külsőt adott neki és elrejtette a környék elől. Habár nem volt sem nagy, sem tekintélyes, azért mégis inkább hasonlított valami falusi kastélyhoz, mint egy városvégi lakóházhoz, neve pedig — *Les Buissonnets*, a kis bokroskert — kedvesen jellemezte egész vonzó mivoltát. Martin Lajos úgy találta, hogy remekül meg fog felelni az ő céljainak. A telken lesz elegendő térség a gyermekek számára, hogy kedvükre futkozhassanak; a nagy kilátó az emeleten bizonyos fokig pótolni fogja számára az elhagyott kerti házat; a helynek elszigetelt légköre jó hatással lesz valamennyiükre. Habozás nélkül vásárolta meg tehát ezt az ingatlant, mely azóta világhírűvé lett, mint egy szentnek gyermekkori tartózkodási helye.

Mai napig láthatja mindenki, hogy milyen finom ízléssel és tapintattal rendezte és bútorozta azt be, mert hiszen gondosan megőrizték akkori állapotában. A lejtős pázsit most is simára van nyírva. A mindenféle fajta nagy fa most is elzárja a kilátást a városi forgalomra, és távoltartja annak zaját. A „kis bokrok” most is buján tenyésznek s a rózsák pompásan virítanak a kerek virágyakban. Még az az iszalagos nagy fa is megmaradt változatlanul, mely a mosókonyhát rejtje el szem elől. A látogató szabadon járhat-kelhet azon a telken, amelyen

a Martin-gyermekek játszadoztak, és senki sem akadályozza abban, hogy végigmenjen azokon a szobákon, amelyekben ők laktak, mozogtak, lélekkzettek alig egy fél századdal ezelőtt. A kertre nyíló ajtóval szemben ott van a kandalló, amelyre oly mélységes hittel szokták karácsony estéjén a cipőiket rárakni, hogy a kis Jézuska megtölthesse őket. A bejárattól jobbra van az ebédlő, mely egyúttal társalgóul is szolgált; szép normann pohárszéke tele van értékes porcellánnal és üvegkészlettel; az asztalok és székek azokkal a bonyolult, finom rajzokkal vannak díszítve, melyek már évszázadok óta méltán teszik híresekké a lisieux-i faragókat. Az emeleten Martin Lajos hálószobája megmaradt változatlanul. A faldeszakázat gyöngyszürkére van festve, a bútortat mahagóni fából való. A középén levő kerek asztal lapja márvánnyal van burkolva, ugyanígy az íróasztal is. Az empire stílusú ágy takarója régi aranybrokát, az ágymennyezet kattunfüggönye vajszín és kék virágdiszes s régi aranszövettel van bélelve, hogy összhangzásban legyen az ágytakaróval. Ez az ágy oldalt fekszik neki a falnak, s az ágymennyezet ehhez van erősítve. Az ablakok csipkefüggönyei fölött redőzetek vannak ugyanabból a kattunból, mely az ágy köré borul. Aranykeretes tükör lóg a márványból készült kandalló fölött és magán a kandallón egy óra, vázák és ízléses bronz gyertyatartók állnak. A falon vallásos tárgyú olajfestmények függnek, a régies kőolajlámpa pedig, kézfestésű porcellán aljával és üveggolyójával, korszerű színezetet ad az egésznek.

Ez a szoba tehát, mint a Martin Lajostól reánk maradt valamennyi többi emlék, magán hordja annak a finom, művészi ízlésnek nyomait, melyeket ő mindenem rajta hagyott, ami csak érintkezésbe jutott az ő személyiségevel. Kétszeresen sajnáljuk tehát, hogy csupán ezt a szobát és az ebédlőt hagyták meg változatlanul a „*Les Buissonnets*”-ben.⁴ Ezenkívül azonban láthatjuk még egy rózsaszínbrokátal kárpitozott fölkében Terézkének empire ágyát; takarója halvány rózsaszín habos selyem, a mennyezete pedig piros moaré. E körül vannak elrendezve játékszerei: egy babaágy, teljes felszereléssel,

ugyanolyan, mint Terézkée; egy babazongora, alaposan elkoptatott billentyűkkel; egy igen szépen felöltöztetett baba; egy kis tűzhely, piciny teakészlettel; ugrózsínór és kézimunkakosár. Ott van iskolatáskája, egy régi földrajz, egy rajzállvány, egy kis hordozható pulpitus lejtős táblával, mely nyitható és csukható, s egy üvegszekrényben fülbevalói és melltűi, egy aranykereszt hosszú aranyláncon; egy kis filigrán ezüstpillangó s a zsebóra, melyet első szentáldozásakor kapott édesatyjától.

Könnyű dolog ezen kincsek alapján megalkotni ezen forrón szeretett és gyöngéden becézett gyermek életének háttérét. Annak a helyiségnek, amelyben aludt, megvoltak mindazok a tulajdonságai, melyek egy kisleánynak szobáját széppé és kellemessé teszik. Az ékszerek, melyeket viselt, ízlésesek voltak és korának megfelelőek. A játékszerek, melyekkel játszott, a legfinomabb minőségűek: nem sajnálták rájuk a pénzt. Egyszóval ennek az időszaknak minden fennmaradt emléke megerősíti azt a tényt, hogy az egész család a legforróbb szeretettel adózott a „Kis Királynőnek”.

Egy alkalommal, mikor ő és Céline babájukkal játszadoztak, Léonie, aki már korához nem illőnek kezdte érezni ezt az időtöltést, nekik ajándékozta a magáét. Rátette egy babaruhákkal, csinos selyemdarabokkal és egyéb ilyen cók-mókkal tele kosár tetejére s azt mondta kis húgának, hogy válogassanak belőle. Céline, miután megnézegette, kivett belőle egy marék selymet. Terézke egy pillanatig gondolkozott, azután kinyújtotta kezét, s e szavakkal: „Én az egészséget választom”, minden további nélkül elvitte a babát kosarastul. Ebben a tettében nyoma sem volt az önzésnek; az csupán magától értetődő eljárása volt egy gyermeknek, aki tudatában van annak, hogy mindenki mindent szívesen ad oda neki.

Mária, aki bátran vállalta a körülmények adta családanyai szerepet, a Buissonnets-ben a házat vezette, míg ellenben húga, Paula, kisebb nővéreinek tanítója lett. Terézkét még édesanyja oktatta az olvasás elemeire, s most az „Igazgyöngy” vezetése alatt komolyan neki feküdt az írásnak és olvasásnak. Nagyon gyors volt az előmenetele, s valahányszor vége volt a napi

munkának, gyorsan felszaladt édesatyjához a kilátóba, megmutatni neki csinosan megírt számtanpéldáit és írásbeli dolgozatait. Mikor azután a jó atya ezeket elegendőképen megcsodálta és megdicsérte, kimentek ketten sétálni. Kis fehér kutyusuk, a jó Tom, mellettük baktatott, mialatt a város utcáit rótták vagy a városligetekben időztek; s türelmesen várta meg őket az ajtó előtt, ha bementek a székesegyházba, hogy ott elvégezzék rövid mindennapi ájtatosságukat. Később, mikor édesatyja visszavonult dolgozószobájába, Terézke kiiment a kertbe játszani. Lehántott egy kevés kérget valamelyik fiatal fáról, s Paulát utánozva teát főzött édesatyja számára. Kikereste a legcsinosabb csészét, s mikor a lé már szép barnára főtt, abba öntötte s büszkén vitte fel neki; ő pedig mindig úgy tett, mintha az utolsó cseppig meginná és kitűnő ízűnek találná a főzetet.⁶

Esténként az egész család összejött a társalgóban s körülülte a középső, kerek asztalt, amelyen a nagy lámpa hintette vidámító sugarait a kis társaságra. Elővették a sakktáblát, eljátszottak néhány dáma játékot s azután Mária felolvasott valamit, Paula hímezett, Léonie horgolt, Terézke pedig bóbiskolva, kényelmesen feküdt bele édesatyja ölébe, aki halk hangon dalolt neki. Azután elmondták közösen az esti imát. Ez volt mindig a befejezése a nyugalmas napnak. Végül pedig Paula lefektetten legkisebb húgocskáját rózsaszín mennyezetes ágyába, jó melegen betakarta, s azután ő maga is nyugodni tért. A családi élet a Buissonnets-ben maga volt a legtökéletesebb összhang, egyetértés és tökéletesség minden legkisebb részletében.

A nővéreket olyan bensőséges szeretet fűzte össze és kötötte szorosan egybe, hogy nehéz lett volna megmondani, kik szeretik egymást legjobban. Azért talán mégis Céline és Terézke között volt a viszony a leggyöngédebb. Vonzalmuk jeléül minduntalan apró ajándékokat adtak egymásnak s szerettek összeölelkezve egybebújni a rózsaszín függönyös gyermekágyban. Mikor Paula bejött, hogy felöltöztesse őket, Terézke még erősebben szorította magához Célinet, s könnyörgött, hogy ne válasszák el őket egymástól, mert ők most „két

fehér csibe egy fészekben". Megvoltak az együttes kerti játékaik is, — hol vidámak, hol komolyak — melyeket az ő bájos elképzeléseik elevenítettek meg. Mikor Terézke egymagában játszadozott a kert bokrai között, összeszedett néhány marék mohot és pázsitot, s abból pici oltárt épített, vagy pedig falusi jászolt, s ezeket apró szobrocskáival ékesítette. A jászol^o ellenállhatatlan vonzóerőt gyakorol a francia gyermeklélekre; karácsonykor tömegesen özönlenek a templomokba, hogy megtekintsék a betlehemet, Máriát, Józsefet, a kis Jézust, az angyalokat, a bölcseket, a pásztorokat és a kedves állatokat, melyek olyan festőileg vannak elhelyezve parányi istállóikban a szimbolikus csillag alatt. Terézke elment édesatyjával a székesegyházba megnézni a szépen kivilágított betlehemet, s hamarosan sikerült neki azt miniatűr utánzatban megalkotnia a Buissonnets kertjében. Ebbe az alkotásába belevitte Zélienek, a csipkeművésznek és édesatyjának, az órásnak és ékszerésznek ügyességét, türelmét és finom ízlését, párosítva ezeket azzal a gyöngéd kezeléssel és mély átérzéssel, mely ezen kiváló szülők legkisebb leányának minden egyes cselekedetét jellemezte. S bár nagyon is tökéletlen eszközökkel dolgozott, apró művei mégis bírnak valami sajátos kiválósággal, mely megőrizte őket számunkra; rövid életűeknek voltak szánva, s íme, megmaradtak.

Karácsonykor azután nemcsak a jászol volt ott, meg a kis cipők a kandallón, hogy a kis Jézus megtöltse őket, hanem a tűzhelyen égett a karácsonyi tuskó, gesztenyét és almát sütöttek a tűzénél, a gyermekek pedig köréje csoportosulva hallgatták azokat a bretón legendákat, melyek olyan boldoggá teszik a szent estét. A gyermekek szemében a tél igen kedves időszaka volt az évnék, de különösen Terézke szerette azt. Nem hiába született havas időben, a hópelyheket épp olyan szépeknek és bájosaknak találta, mint a tavasz mezei virágait. Szerette a naplementét, főleg pedig a csillagokat. Gyönyörködve szemlélte az esti szürkület előtt, amint a gazdag színek végigömlenek az égboltozaton, s amint ez utóbbi lassankint magára ölti gyémánthímes díszruháját. Egy alka-

lommal, mikor hazafelé tartottak, először figyelt fel az Orionra, mely teljes pompájában ragyogott magasán fölötte; elragadtatással nyúlt édesatyja keze után és így kiáltott fel: „Nézd, papal Tekints gyorsan oda. Egy T betű van ott az égen. Az az én nevemet jelenti!”

Ezt ő éppen olyan feltétlenül hitte, mint ahogy meg volt arról győződve, hogy az őrangyal vigyáz reá és a kised Jézus ott van mellette. Az édesanya egyszerű és őszinte hitét kisleánya mélyebben átérzte és tökéletesebb kifejezésre juttatta lelkében, amit Martin Lajos szerető atyai szemei hamarosan észrevettek. Ettől kezdve mindennapi sétájuk alkalmával igyekezett őt zsenge korának megfelelő erkölcsi oktatásokban részesíteni. Mikor egy alkalommal egy szegény koldussal találkozott, megmagyarázta neki, hogy mi a különbség az okos és az oktalan alamizsnálkodás között. Egy rosszul fizetett varrónő szorult helyzete alkalmul szolgált neki annak fejtegetésére, hogy mennyire helytelenül jár el az az ember, aki nem fizeti meg azonnal a munkások bérét. Mikor egyszer a járókelők fennhangon tettek hízelgő megjegyzést a kisleány gyönyörű aranyszőke hajára és kék szemére, Martin Lajos helytelenítőleg intett nekik, amiből Terézke megértette az ilyen eljárásnak illetlen voltát. Az a tisztelet, amellyel az öregúr levette galambosz fejéről a kalapot és meghajtotta magát, valahányszor pappal találkozott, vagy pedig elment egy feszület^s előtt, növelte a gyermekben azt az elhatározást, hogy ő is minél nagyobb tiszteletet fog mindig tanúsítani a megszentelt személyek és tárgyak iránt. Amiként a virág kifeslik bimbójából a napfény hatására, úgy fejlődött Terézke lelke ezen gyöngéd atyai nevelés folyamán.

Nemcsak sétálni vitte ki magával, hanem halászni is, s ez az időtöltés nagyon megfelelt a kisleány lelkének, mely már ekkor kontemplatív volt éppen úgy, mint édesatyjáié. Az is gyakran megtörtént, hogy az egész család kirándult a vidékre; 1878-ban pedig Deauville-be mentek, ahol Terézke először látta a tengert. „Ez a látvány mélységes hatással volt reám, s alig tudtam róla levenni a szememet — írja ő maga tizenöt esztendővel

később. — A tenger fenséges méretei, a hullámok zúgása, mindez Istennek fenségéről és hatalmáról beszélt nekem ... Este, abban az órában, amikor a nap éppen lemerülőben volt a mérhetetlen óceán szélén, s csupán egy fényes sugárnyomot hagyott maga után a víz tükrén, mintegy emlékeztetőül arra, hogy ezen az úton ment, Paulával kimentünk a partra és egy szép alakú sziklán foglaltunk helyet. Sokáig szemléltem onnét ezt az aranyzalagot, s úgy értelmeztem, hogy ez képe a kegyelemnek, mely megvilágítja a hűséges lélek útját. Azután odaképzelttem a magam lelkét mint valami fehér vitorlás, gyöngé csónakot, és föltemtem magamban, hogy sohasem fogok letérni az örök dicsőségnek erről az útjáról, hanem igyekezni fogok mindig pontosan azon hajózni tova a mennyei kikötő felé.”*

Az az eleven stílus, mellyel Terézke megfesti elragadtatását a tenger első látásakor, megtalálja párját abban a fejezetben, melyben megörökíti első szereplését az úrnapi körmenetben. Ezt az ünnepet, melyet Franciaországban „*La Fête de Dieu*”-nek neveznek, még manap is ősi időkre emlékeztető fénnel és pompával ülik meg Lisieux-ben, nemkülönben más kisebb vidéki városokban is. A főbb plébániák összefognak, hogy megfelelő látványosság keretében juttassák kifejezésre ennek a nagy napnak fenséges voltát. A délutáni istentisztelet után a székesegyház nagy boltíves kapuja alól nagy sereg prelátus és pap özönlik ki fényes öltözetben; a fiúk énekkara dalol imádó énekeket; azután akolitusok jönnek, ezüstfüstölőket lóbálva, mások pedig aranyhimes zászlókat visznek. Jelmezes gyermekek vesznek részt a körmenetben, angyaloknak, szenteknek öltözve, sőt még kis Jézusnak is; más gyermekek pedig hófehér ruhában, rózsakoszorúval a fejükön virágszirmokat hinenek a Szentostya útjára.* Ez után vonul egy csapat derék kisfiú, csinos sötét ruhájának ujján a fehér selyemszalaggal, az első szentáldozás jelvényével; nyomukban jönnek a kisleányok lenge sorai, bokáig érő fehér organtin felső-

* Ebben az egy esetben bátorkodtam enyhíteni Keyesné kifejezését; ő csupán Ostyát mond, igaz, hogy nagybetűvel írja: the Host.

ruhában, fejhez símuló kis fehér sipkában és ragyogó fehér fátyolban, mely a szentséghez való első járulását jelzi. Azután következnek a Mária-gyermekek kék selyemszalagukkal, majd szerzetes testületek a verőfényes háttértől élénken elütő sötét csuháikban, majd pedig mindenféle tarka-barka világi testület. A körmenet a város egyik végétől a másikig vonul a kanyargó, kövezett utcákon, meg-megállva időnkint egy-egy „*reposoir*”, vagyis az utcákon emelt oltár mellett. Mindkét oldalán virágokkal teleüzdelt hófehér szövet van kifeszítve, s mikor a mennyezet alatt hozzák a Szentostyát, a járdákon csoportosuló, várakozó közönség egyértelműleg, buzgó vallásossággal letérdel, s várja, hogy azt felemeljék.

Ez a látvány megkapó még arra nézve is, aki csak véletlenül vetődik a körmenet színtere felé, s végtelenül megkapó még olyan ember számára is, akinek a hite gyenge. Egy finom érzésű gyermek számára, aki a legkiválóbbak közé tartozik azon válogatottak között, ott abban a szíromhíntő csapatban a szentségtartó előtt, ennek a benyomásnak valami kimondhatatlan fenségesnek kell lennie. Azonban ezen gyermekek közül kevesen bírnak azzal a képességgel és kapják meg a kegyelmet ahhoz, hogy érzelmeiket úgy tudják szavakba foglalni, amint Martin Teréz tette Paulához intézett íratában: „Az ünnepek!... Ó, milyen ~~szent~~ emlékeket idéz fel lelkemben ez az egyszerű szó... Az ünnepek! Menynyire rajongtam én értük! Ön olyan jól tudta velem megértetni a bennük rejlő titkokat! Ó igen! Azok a napok, bár földiek voltak, számomra mennyiekké lettek. De mindenekfölött az úrnapi körmenetet szerettem. Mekkora örömöm tellett abban, hogy virágszirmot hinthettem Isten lábai elé! De mielőtt a földre ejtettem volna őket, magasra dobtam a levegőbe és sohasem voltam boldergabb, mint mikor azt láttam, hogy rózsaszirmaim megérintették a szentségtartó kis ablakát.”

Ilyen nagy és ritka alkalmakkor, amilyen az Úrnapi, Terézke futólagos érintkezésbe jutott más gyermekekkel, és mély benyomást tett rájuk. Alakjának és vonásainak szépsége mindinkább feltűnő lett, s azok, akik jól emlékeznek reá ebben a korában, azt állítják, hogy már

akkor is volt valami angyali az ő bájos arckifejezésében. E mellett pedig ruházata és egész megjelenése még a legkényesebb francia ízlést is kielégítette. Az a széles, rózsaszín selyemöv, melyet a kora-nyolcvanas évek divatja szerint mélyre kötve viselt az úrnapi körmeneten, tökéletes összhangban volt a virágkoszorúval, mely aranyszőke haját kötötte össze; magas, gombos cipői éppen olyan mocsoktalanul voltak hófehérek, mint az ő hosszú derekú, berakott mellű öltözete.¹⁰ Nem volt Liseux-ben kisleány, aki szebben lett volna öltöztetve és mindennel jobban ellátva, mint ő, s aki minden tekintetben jobban kivált volna játszótársai közül.

A család tagjai azonban annyira elegendők voltak önmaguknak, hogy nem érezték semmiféle hiányát a másokkal való barátkozásnak. Meg voltak elégedve a maguk zárt kis társaságával. Azonban vasárnaponként rendszeren nagy ebéd volt Guérinéknél, melyre Martinék is el szoktak menni, s viszont Martinék is hajlamosak voltak a szívélyes vendéglátásra. Évenként egyszer, példának okáért, ismerőseik hivatalosak voltak egy szindarabra, melyet a Martin-nővérek adtak elő. Erre az alkalomra egy kis kerti házat alakítottak át színpaddá s megfelelőleg feldíszítették. A darab végén azután következett a jutalomkiosztás a tanulás terén elért eredményekért. Miként a babaruhák esetében, úgy itt is Terézke „vitt el mindent”, merthiszen ő volt az egyedüli tanuló és így nem voltak versenytársai. De azért az első díjakkal igen takarékosan bántak, s ő azokat csak olyan tárgyakból kapta meg, amelyekben különösen kitűnt s amelyek terén valóban előrehaladt.

Mindamellettt Martin Lajos tisztában volt azzal, hogy ez a teljesen elzárt fejlődés és üdülés, ez a versenytárs nélküli jó tanulásra való törekvés nem maradhatott vég nélkül így, ha azt akarta, hogy a gyermek nevelése teljes és tökéletes legyen. Nálánál gyöngébb vagy önzőbb ember talán engedett volna annak a kísértésnek, hogy őt állandóan oldala mellett tartsa, s azzal nyugtassa meg magát, hogy hiszen egészen jól kifejlődhetik, ha csupán nővéreivel játszik, s ő maga neveli őt. Azonban Martin Lajos keményebb fából volt faragva.

Nagyonis jól látta, hogy mennyire hasznára volt Máriának és Paulának a mans-i neveltetés a vizitációs nővéreknél, s hogy milyen szépen fejlődnek Léonie és Céline a lisieux-i bencés nővérek iskolájában. Ez utóbbiak apátságát Lescelin grófnő, Vilmosnak, Exmes grófjának özvegye alapította a tizenegyedik század elején, s a testület tagjai nagy műveltségű és szentéletű nők voltak. Feladatuknak tekintették „fiatal leányok nevelését olyan irányban, hogy azok ne csupán a kellő műveltséget sajátítsák el és fel legyenek készítelve mindazon kötelemek teljesítésére, amelyek az életben rájuk várhatnak, hanem legyenek ugyanakkor tisztességtudók és szerények; ne hiányozzék bennük a nemükhöz illő tartózkodás; ne igyekezzenek társadalmi helyzetüket meghaladó szerepet játszani; legyenek viselkedésükben egyszerűek; legyenek komolyak kevélység és merevség nélkül; legyenek természetesek, s ne akarják Istentől kapott jó tulajdonságaikat más természetű, egyéniségükhöz és környezetükhöz nem illő sajátságokkal felcserélni”.¹¹

Nem meglepő, hogy ilyen elvek mellett — amelyek különben is jellemzik a legjobb zárdai nevelést az egész világon — a *Notre-Dame-du-Pré* bencés nővérei kitűnő tanítók hírében álltak nemcsak Lisieux-ben, hanem az egész Calvados tartományban. A környék legjobb családjai, akiket Martin Lajos minden tekintetben nagyra becsült, ide küldték gyermekeiket; bennlakásra a vidékiek, bejárók gyanánt a városiak. A Guérin-gyermekek, Janka és Mária, mindketten szintén oda jártak, nemkülönben Domin Mária és Annette, Delarue Lujza és Bellenger Lujza, azután a Lepentiers- és a Le-Price-családok leánykái. Ez a névsor nemcsak ajánlólevél volt, hanem a sikernek záloga. Mikor tehát Terézke valamivel több volt nyolcévesnél, elhatározták, hogy őt is beadják bejáró növendéknek.

III. FEJEZET

A Buissonnets és a bencés nővérek apátsága igen messze feküsznek egymástól. Ha az ember el akar jutni az egyiktől a másikig, átlóban kell keresztülmennie egész Lisieux városán. Végig kell haladnia a Carnot-boulevardon, a városligeten, a Szent Péter-téren, a Grand-Rue-n, a Caen-hídon, a Caen-utcán; ezt napjában kétszer, kora reggel és késő délután megtenni, sok egy kisleánynak, ha mégoly erős, egészséges is. Mindazonáltal Terézkét csupán hóvihár esetén — melyben pedig ő annyira tudott gyönyörködni — dugták Céline-nél, Guérin Máriával és Jankával együtt egy rázós fiakkerbe, hogy annak védelme alatt, a hepe-hupás kövezeten ide-oda dobálva eljussanak az iskolába. Egyébként pedig, bármilyen rossz volt is az idő — márpedig a normandiai éghajlat hajlamos hirtelen záporokra, süvöltő szelekre, sőt még nyáron sem mindig enyhe — a négy kisleány mindig gyalog ment az iskolába. Néha Martin Lajos kísérte el őket egészen odáig, máskor pedig elvezette Céline-t és Terézkét Guérinék házáig a Szent Péter-térre, ahonnét azután kis unokanővéreikkel együtt ezeknek cselédje kíséretében mentek tovább. Terézkét ez az út nem erőltette meg; édesatyjával tett mindennapi sétái hozzászoktatták a gyalogláshoz, s bár dédelgetett gyermek volt, azért mégsem volt elkényeztetve. Azonban a Buissonnets és az apátság nemcsak méter mérték szerint voltak távol egymástól, hanem más tekintetben is, amint azt a kisleánykának bizonyára észre kellett vennie, mikor 1881 októberében elkezdett ide iskolába járni. A Buissonnets modern épület volt, sőt divatosnak mondható, míg ellenben az apátság több volt ezer évesnél, s még a legújabb épülete is már tiszteletreméltó korú. Igaz

ugyan, hogy az „új” kápolnát* kevéssel a francia forradalom után építették, miután az elkobozta az apátság telkének egyrészét s vele a „rég” kápolnát, mely azóta a Szent Désir-i plébániának lett a temploma; azonban még az „új” kápolna is felvette azóta a többi épületek patináját ott a zárdá négyszögletes udvarán, tudniillik a tizennyolcadik századból való, bennlakó növendékek intézetéét, a tizenhetedik századból való „*grand bâtiment*”-ét, mely magában foglalja a konyhát, a nővérek ebédlőjét és a káptalani termet, és a tizenötödik századból való „*vieux bâtiment*”-ét, melyben a főhőnemű-raktár van, továbbá a kenyérsütő- és a könyvkötőműhely. A Buissonnets tágas, bársonyos réteken feküdt eleven színű bokorcsoportozatok között: az apátságnak elnyűtt játszóterét ugyan szép hársfák árnyékolták, azonban annyi mozgékony kis gyerek láb tipródott folyton rajta, hogy a pázsitja bizony mindig nagyon kopott volt. A Buissonnets konyhája egészséges házi koszt ételeinek szagát árasztotta, s azok frissen és melegen jutottak a belőle nyíló ebédlő asztalára, míg ellenben az apátság konyhájából, onnét az udvaron és a kápolnán túlról, az a türelmes laikus nővér bizony csak langyos fogásokat hozott a gyermekek jó messze eső ebédlőjébe: híg kenyérleves, főtt hús, „*pain brillé*”, — a tartomány jellemző kenyérfajtája — vagdalt hús, sült hús, ezek váltották fel egymást egyhangú, szabályos sorrendben. Kedden és pénteken, mikor kenyérsütés volt az apátságban, az uzsonnateához lángost kaptak, ritkábban pedig egy vékony almalepényt, melyet *le bourdin*-nak hívnak. Legtöbbször egymást érték az egészséges, de nem étvágygerjesztő fogások, s a körülmények, amelyek között az étkezés folyt, szintén nem tették őket ízletesebbé. Igaz ugyan, hogy a növendékek ebédlője szép és tekintélyes méretekkel bíró helyiség volt, s a leánykák elhelyezkedése a három hosszú asztal körül — az egészszkosztosok szélről és a bejárók közepén — megfelelt a leghagyományosabb *table-d'hôte*-szabályoknak. Azután meg minden kis-leánynak megvolt a saját evőeszköze, vagyis ezüstkése,

* Franciaországban csak a plébániatemplom neve: *église*, vagyis templom, a többi mind csak: *chapelle*, vagyis kápolna.

villája, kanala és szalvétagyűrűje. Terézkeét még most is féltékenyen őrzik az apátságban, s az bátran kiállja az összehasonlítást Madame de Crequi híres ezüsthélyével, melyet szintén ott lehet látni. Azonban a növendékeknek nem volt szabad beszélgetniök; a természetükből fakadó nevetgélés el volt csitítva; s mialatt ették a „*pain brillé*”-t és a főtt marhahúst, egy apáca felolvasott nekik éppen nem vidámító könyvekből. Egyesek még most is borzongva emlékeznek vissza a szibériai vértanúk történetére, amelyben azok kínzása olyan eleven színekkel volt ecsetelve, hogy a leányok telesírták tányeraikat, a helyett, hogy ettek volna belőlük.

Nem nehéz folytatni az ellentétek jegyzékét. A Buissonnets csendes otthona volt öt visszavonultan élő édesnővér összetartó és egyetértő testületének, amelyben az egyik elismerten és minden ellentmondás nélkül a királynő szerepét játszotta. Ellenben az apátsági iskolát a legkülönneműbb pajkos leányok csoportjai népesítették be, összesen hatvanan, s ezeknek eszükbe sem jutott, hogy maguk közül bárkit is kiválóbbnak tartsanak a többinél, s előljáróiknak is csupán muszájból engedelmeskedtek. A Buissonnets élén egy igazi Mentor állt, egy fehérhajú, jóságos öregúr, aki olyan bölcs volt legkisebb leánya szemében, hogy ez utóbbi szerint, Franciaország minden nehézségei egyszeribe megoldódnának, ha őt királlyá tennék; az apátságban sok apáca lakott, fekete ruhás, merev fátyolos, aki mind a gyermeki értelmet meghaladó dolgokról beszélt. Az egész életszemlélet megváltozott az eladdig úgy becézett gyermek számára, mikor a tiszteletreméltó kapusnővér, Soeur Sainte-Scolastique először nyitotta ki az új kis növendék előtt ott a „*Rue-de-Caen*”-on annak az impozáns bejáratnak megvasalt ajtaját.

Idővel ez az első, idegenszerű benyomás eltompult. Az apátság légkörében van valami rendkívül megnyugtató, valami olyan előízféléje az örökkévalóságnak, s Terézke ennek végre is tudatára ébredt. Azonban, amint Simon abbé, a montreuil-en-auge-i plébános találoán megjegyezte: „Eleinte bizonyára elfogódott olykor-olykor arra a gondolatra, hogy ezen falak árnyékában,

ezen az ő számára kissé titokzatos helyen, annyi szentéletű nővér élte le napjait és alussza ugyanott síri álmát. Mert hiszen ennek az ósrégi apátságnak sok olyan titka volt, mely önkénytelenül is izgatta ennek az annyira eleven eszű és misztikus hajlamú gyermeknek lelkét. Ott voltak azok a titokzatos hosszú folyosók magas, megviselt boltozataikkal. Ott a káptalani terem redőnyözött ablakaival, melyről a nővérek mindig a legnagyobb tisztelet hangján beszéltek. Ott volt az apátságnak az a titokzatos, a századok hosszú sorának kódéba vesző multja. Azt hiszem, hogy Terézke, aki szerette a középkori történeteket, sokszor gondolhatott arra a régésrégén élt Lescelin grófnéra, aki annyi századdal ezelőtt alapította ezt az apátságot, nemkülönben azokra a nagy, főrangú apátnőkre, kiknek neveit időnkint emlegetni szokták a tanító nővérek, amilyenek voltak például Madame de Mantignon, Madame de Valinglart, Madame de Créqui...”

Tényleg, Terézke, miután idővel megismerkedett iskolájának szellemével és annak történelmével, megtanulta értékelni környezetét és annak jelentőségét. Azonban iskolaévének kezdetén bizony minden tökéletesen idegenszerű volt neki.

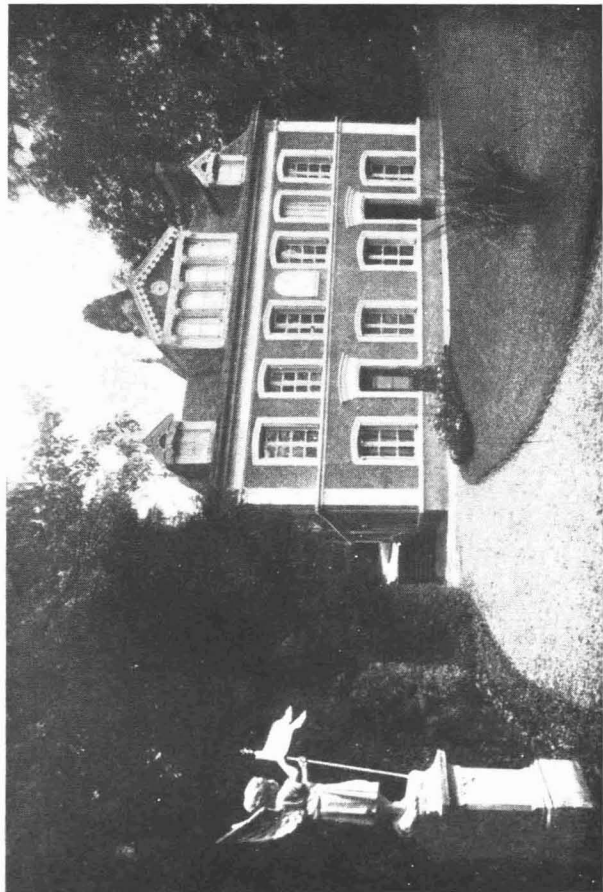
A nevelést a nővéreknél a bencés szellem hatotta át, s így az valóban anyai volt. De azért a kisleány számára mégiscsak igen nagy lehetett az átmenet, s bár azt igyekeztek vele szemben lehetőleg elsímítani, Terézkének mégiscsak meg kellett azt éreznie, olyanféleképpen, amint hogy az üvegházi gyenge növény nehezen szokik hozzá, ha tavasszal kiültetik a friss levegőre.

Már az öltözet is, amelyet viselnie kellett, idegenszerű volt számára; rosszul és kényelmetlenül érezte magát benne. Eddig az ő csinos ruhácskái mindig a legfinomabb anyagból és a legutolsó divat szerint készültek; nővérei rendkívüli gondossággal ügyeltek erre, s érthetően büszkéek voltak az ő külső megjelenésére. Most, miként a többi növendék, ő is fekete szerzből készült egyenruhát viselt, fehér főkötővel, mint valami apácájelölt; ez utóbbi vasárnapokon rövid fehér fátyollal volt megtoldva; ezenfelül egy rövid gallért, télen feketét,

hogy a ruhához illjék, nyáron pedig fehéret, hogy a kötővel legyen összhangban. Nem lehet tagadni, hogy ezen az egyenruhán volt valami sajátos csinosság, azonban Terézke ezt nem érezte meg rajta. Alig várta, hogy levethesse, mikor édesatyja esténként eljött érte, s valósággal kapkodta magára otthoni ruháját és kallapját, hogy elébe szaladhasson.

Az iskolának öt osztálya volt, s mindegyik két vagy három teremre volt osztva a szerint, hogy mekkora volt benne a növendékek száma. Ez utóbbiak rendszeren két esztendő-t töltöttek mindenegyes osztályban s így végezték el az apátság egész tanfolyamát. Az egyes osztályok tanulóit csupán csak az övük különböztette meg egymástól. Az ötödik osztályban — vagyis a mi fogalmaink szerint: az elsőben — a növendékek piros övet viseltek; a negyedikben zöldet, a harmadikban violaszínt, a másodikban narancssárgát, az elsőben, vagyis a legfelsőbb osztályban kéket. A fehér öv, mely a legmagasabb rangnak volt fenntartva, azokat illette, akik már letették az érettségit, de ott maradtak, hogy további kiképzésben részesüljenek.

Terézke a legalsóbb osztályt egészen átugrotta, s így az első öv, amelyet viselt, zöld volt, s ezt is csupán egy esztendeig hordta. Ekkor azután felment a violaszín osztályba. Már a legelején is fiatalabb volt a legtöbb osztálytársánál, s ez a gyors előmenetele, mellyel annyira túltett rajtuk, még jobban kiemelte őt közülük. Azokat az előzetes tanulmányokat, melyeket otthon Paula olyan bölcsen irányított, most is alaposan és lelkiismeretesen folytatták; de ezenkívül azt is tudnunk kell, hogy Terézke szeretett tanulni, s igen tehetséges gyermek volt, úgy-hogy gyors előmenetelén nincs okunk csodálkozni. Ő később megvallotta, hogy a könyvnélkül való betanulás nagyon neheze esett, azonban ezen a kijelentésén tanárnői csodálkoztak legjobban, mert olyan szorgalmas volt, hogy feleletein ez a nehézség sohasem látszott meg, sőt, példának okáért, igen szépen és érzelmesen tudott szavalni. Nem volt különösebb kedve a zenéhez, s hogy tehetsége volt a festéshez és költészethez, azt csak húsz éves kora óta fedezték fel benne. Egyébként azonban

Martin Lajos egy igen szép házat talált . . . fákkal és bokrokkal beültetett kerttel, melynek neve: Les Buissonnets, a kis bokroskert.

A nővéreket olyan bensőséges szeretet fűzte össze . . .
azért talán mégis Céline és Terézke között volt a viszony
a leggyöngédebb.

osztályában mindig a legelső volt, kivéve a számtan és a szépírás terén; azonban, úgylátszik, ez utóbbi tekintetében igen magasak lehettek a követelmények, mert hiszen eredetiben reánk maradt íratái rendkívül szép és előkelő kézírásáról tanúskodnak.

Iskolai sikereit természetesen nagyon értékelték családja körében, s tanárnői is nagyrabecsülték őt, sőt rendkívül büszkék voltak rá, mint az ő legjobb tanulójukra. Azonban igen valószínű, hogy iskolatársainak legnagyobb része nem így gondolkozott. Gyermekeknek ritkán van érzékük az övékét meghaladó tehetség és szorgalom iránt. Lehetséges, hogy ez azért van így, mert ezeknek a képességeknek igazi értékelésében saját közszerúségük és korlátoltságuk akadályozza őket; de az sem lehetetlen, hogy azért nem becsülik meg a maguknál kiválóbb társukat, mert érzelmeikbe — már akár tudatosan, akár öntudatlanul — mindig belevegyül valamelyes féltékenység és irigység. Sajátságos, hogy ez az irigység nem szokott áttérjedni az üdülés és testgyakorlás terére. A leányiskolában a játékok nyertese, a fiúk-nál a jó tornász, majdnem mindig általános népszerűségnek örvend. Ellenben a jó tanuló, aki túltesz valamennyi versenytársán, akárhányszor bizony magára marad.

Majdnem bizonyosnak látszik, hogy Terézke is ilyenféle körülményeknek volt az áldozata. Nem panaszkodott sem akkor, sem később — mert nem volt kényere a panaszkodás. Még csak azt sem említette meg, hogy inkább érezte magát egyedül a népes osztálytermekben és az apátság nyüzsgő játszóterén, mint a Buissonnets tágas, elzárt magányában. De azért, szó mi szó: szenvedett. „Nem szerettem a játékokat, főleg nem a zajosakat, mert nem tudtam úgy játszani, mint a többi gyermek. Éreztem, hogy nem vagyok kellemes játszótárs. Minden erőmből igyekeztem utánozni a többieket, de nem sikerült...” Ezeket írta, reá nézve jellemző egyszerűséggel, iskolaéveiről beszélve, évekkel utóbb. Pedig hát elég jókedvűen tudott ő játszani a pavillonban és a Buissonnetsben, itt azonban nem tudta megtenni: iskolatársainak öntudatlan szeretetlensége annyira fokozta az amúgyis természetében rejlő érzékenységet, hogy képtelen volt rá.

Mint afféle középszerű lelkek, nem tudták feltételezni, hogy fényes tehetségei nem tették őt büszkévé, hogy esze-ágában sem volt magát a többinél különbnek tartani, vagy velük fölényét éreztetni. Az ő meleg kis szíve csordultig volt szeretettel irányukban, de mivel ők ezt nem akarták észrevenni, mind jobban és jobban magába vonult.

Valamikor, kisgyermek korában édesanyja egy garast ígért neki, ha megcsókolja a földet. Egy garas akkoriban vagyont jelentett számára, de már akkor is volt benne önérzet, s azt felelte: „Nem, mama, inkább lemondok a garasról, de a földet nem csókolom meg.” Most növendéktársainak jóbarátsága szintén vagyont ért volna neki, habár más természetű, de túlsok volt benne az önérzet ahhoz, hogy „megcsókolja érte a földet”. Nem volt hajlandó engedni a saját magasztos felfogásaiból.

Rossz időben a gyermekek a helyett, hogy az udvaron ugráltak volna, azon a tágas, fedett terrazon játszótak, mely pontosan délfelé nyílik és a Saint-Désir-tempлом falához támaszkodik. Itt friss levegőn tölthették üdülő óráikat a nélkül, hogy az esőnek ki lettek volna téve. A hely remekül megfelelt ennek a célnak. Azonban, hogy feljussanak a terraszra, át kellett menni a zárda belterületének egyrészén, s következőleg meg kellett tartani az ott kötelező csendhallgatást. A tanárnőknek nem került nagy fáradságukba, hogy ezt a szabályt megtartassák. El lehet ugyanis gondolni, hogy azon a vidám csapat kisleányon bizonyos fokú borzongás futott végig, mikor átlépték annak az ősrégi kolostornak küszöbét és a boltíves folyosókon végighaladva odaértek ahhoz a régi fészülethez az oszlopsor végén. Itt természetesen a legtöbbje megállt és ájtatosan keresztet vetett, de azért bizonyára örült, mikor kijutott ebből az annyira feszélyező környezetből. Terézke nem érezte ezt a feszélyezést. Gyakran elmaradt a többitől, s a nélkül, hogy sokat gondolkoznék azon, mit tesz, önkénytelenül lehajolt és megcsókolta a Fölfeszítettnek lábait. Azután pedig minden sietés nélkül, nyugodtan ment a többiek után a terraszra. Itt kevésbé volt meg benne a hajlamosság az elvonulásra, mint odalent, a lármás játszótéren; itt a lég-

kör nem volt számára annyira idegenszerű. Éppen azért bizonyos megkönnyebbüléssel fogadta az esős napokat. De meg különben is neki megvoltak a sajátos szórakozásai. Rendívil szeretete a kisgyermekeket, s azok viszonozták vonzalmát. Az első osztály növendékei mérhetetlen rajongással viseltettek irányában és lelkes örömmel fogadták őt körükbe. Meséket mondott nekik, irányította játékaikat és sokat juttatott nekik a szabadidejéből, melyet tulajdonképen osztálytársai körében kellett volna eltöltenie. Abba is beletanult, hogy miképen lehet a játszóteret feltűnés nélkül elkerülni: beszélgetésbe ereszkedett Célinnel, vagy unokatestvérével, Máriával, vagy valamelyik higgadtabb természetű osztálytársával, s így külsőleg közömbösséget mutatott a többiek szeretetlenségével szemben, habár az bensőleg mélyen sértette őt. Sokat olvasott, s így a könyvekben — mint hozzá hasonlóan mások is — legalább azt a jóbarátságot találta meg, melynek nincs keserű mellékíze. Mikor nem látták, gondosan felszedte az elhullott kis madarak tetemeit az udvar hársfái alól, ahová a levegőégben, a rózsás felhők alatti cikázásuk közben valami szomorú baleset juttatta őket. Ezeket „tisztességgel” eltemette a kert egyik szögletében. Eljátszogatott egy kármetita nővérnek öltöztetett babával is, melyet nénje, Paula küldött neki a zárdából. Mert most, hogy a „Kis Királynő” biztonságba volt helyezve az iskolában, az „Igazgyöngy” is elhagyta a Buissonets-t s megkezdte ujoncévét, mely után már annyira vágyódott. A háztartás gondjai tehát egészen Máriára maradtak.

Gyakran élt Terézke azzal a növendékeknek szívesen adott, de ritkán felhasznált engedéllyel is, hogy szabadidejének egyrészét a kápolna karzatán, annak rácsa mögött töltötte, ahol a nővérek a gyermekeket beeresztették maguk közé. Sokat elmélkedett, tanulmányozta a benső imának különböző módjait és megpróbálkozott velük. Természeténél fogva hajlamos volt a szemlélődésre, a magány iránt pedig folytonosan növekedett benne a szeretet: ez kárpótolta őt a barátságért, melyet hiába keresett társai között; ezt élvezte ott a szentély csendjében.

Vajjon mik lehettek gondolatai, mikor temetgette a madarakat, vagy becézte bábuját, vagy mikor legelőszőr kezdett benső imába? Magától értetődik, hogy e tekintetben találgatásokra vagyunk utalva, de azért ezek mégis elegendő biztonsággal világítanak be számunkra a jövőbe. Annyi példának okáért egészen bizonyos, hogy Paulát sokat forgatta eszében ezidőtájt. Egy este, mikor otthon házi dolgozatát írta, meghallotta, hogy mit sutog két legidősebb néneje a szoba másik végén. Megütötték fülét Paulának halkan ejtett szavai: „Az imént voltam a Kármelen a perjelnőnél, s valószínűleg a következő hónapban lépek be.” Terézke otthagya füzetét, letette a tollat s odaszaladva hozzá a nyakába borult. Azután eszébe juttatta abbeli ígérését, hogy meg fogja őt várni, s hogy majd „együtt mennek a pusztaságba”, ha ő elég idős lesz ahhoz. Paula gyögeden szívéhez szorította őt s megmagyarázta neki, hogy a zárda bizonyos értelemben tényleg pusztaságnak tekinthető, amennyiben a magánynak szentélye, s hogy Terézke, ha akarja, annak idején utána jöhet oda. Sőt még többet is tett, amennyiben a perjelnővel való előzetes megbeszélés után elvitte őt hozzá. A perjelnő, a széles körben hírneves Gonzága Mária anya szívélyesen fogadta a kisleányt; komolyan beszélt vele úgy, mint felnőttel szokás, s megmagyarázta neki, hogy miért nem lehet a zárdába kilenc éves gyermeket felvenni; azután pedig biztosította, hogy ha majd idősebb korában is hivatást fog érezni a szemlélődő életre, semmi akadálya sem lesz annak, hogy beléphessen. Ez az élmény igen mély benyomást tett Terézkére. Mint annyi század előtt az a másik ifjú Szűz, ő is „fontolgatta ezeket a dolgokat a szívében”.

Bár Paula mindenesetre az első helyet foglalta el szívében, gondolatai valószínűleg nem csupán önála jártak. Miként az apátság valamennyi többi növendéke, úgy ő is nagyon szerette Sainte-Placide anyát, a zárda-iskola jeles igazgatónőjét. „Ezt a kiváló egyéniséget — mondják az apátság évkönyvei — sokoldalú műveltsége és gazdag ismeretei arra képesítették, hogy előadásait igen érdekessé és vonzókká tegye. Végletekig menő szívjóság volt a legkiütközőbb jellemvonás a vele való min-

dennapi érintkezésben. A gyermekeket lelke mélyéből szerette és elkövetett minden tőle telhetőt, hogy életüket az iskolában kellemessé tegye, s lehetőleg olyanná, amilyenhez családi körükben voltak szokva. A zárdai krónika azt is megörökíti, hogy Sainte-Placide anyja a világban Fallery Izabella volt, egy igen előkelő, nemes kisasszony. Nagyanyja, De-Boulert Henrietté Aglája, Jozeфин császárnőnek udvarhölgye. Nagyatyja, Le-Clerc-Esquier Miklós Ferenc Márton, a Szent Lajos Rendnek lovagja és a Becsületrendnek tisztii keresztese. Édesatyja, Fallery Ágost Ferenc, a Becsületrend lovagja, tartományi kincstáros, először Limoges-ban, azután Saint-Lô-ban. Édesanyja, Le-Clerc-Fallery Desir Henriette Sarolta, egy mindezen családi hagyományokhoz méltó várúrnő, mihelyt özvegyiségre jutott, zárdába szeretett volna lépni, azonban várt ezzel a tervével mindaddig, amíg leánya, Izabella, vele együtt vehette fel a fátyolt. Mélyen megható volt az a szertartás, mikor mindkettőt egyszerre öltöztették be: a szülőt mint Sainte-Chantal anyát, a gyermeket pedig mint Sainte-Placide nővért. A zárdában pedig éppúgy csodálat tárgyai voltak mindenki számára mint annakelőtte a világban.

Az anya karcsú volt, magas és eleven természetű; leánya megtermett, szép és nyugodt; igen találó nevet kapott, mert csakugyan Placide, vagyis szelíd volt. „Maguktartása annyira választékos volt, hogy ha az ember látta őket, amint beléptek a kórusba, azonnal észrevehette, hogy főrangú, előkelő nőkkel van dolga”, jegyezte meg előttem róluk Hué Hellen, Martin Teréznek egykori iskolatársa. Bizonyosnak látszik, hogy Martin Teréz igen nagyra becsülte úgy az anyát, mint annak leányát. Hiszen ő maga is megható értékeléssel írt Sainte-Placide anyáról, s bizonyára ismerte ennek a világot látott, főrangú és a legmagasabb társadalmi körökben otthonos nőnek azt a lelkes kijelentését, hogy minél többet tapasztalt a világban, annál inkább kívánta azt elhagyni. S ezt tényleg meg is tette, és pedig tizenöt éves korában. Fölösleges bizonyítani, hogy Terézke elméllkedett szeretett tanárnőjének erről az olyan korán követett és olyan nemeslelkűleg végigélt szerzetesi hivatásá-

ról, mert hiszen az ő szemében az mintaképe volt minden erénynek és kedvességnek. Minden bizonnyal akkor merült fel benne a gondolat, hogy úgy, mint Mère Sainte-Placid, ő is korán lép be, s így követi Paulát a zárdába. A két szeretett lénynek példája egybeszővődött a gyermeknek annyira képlékeny lelkületében.¹²

Egy alkalommal, mikor a babájával játszott, az egyik laikus nővér,¹³ Soeur-Marie-Marguéríte, aki a növendékek ebédlőjében szolgálta fel az ételeket, megállt mellette, elgondolkozva végignézte őt, s azután ravaszkodva így szólt hozzá: „No nézd, — kis Terézke, maga úgylátszik nagyon szereti azt a babát; vagy nem? Talán bizony maga is kármelita nővér akar lenni, mint a nénje?” A kisleány egyenesen belenézett a nővér szemébe, azzal az átszellemült kifejezéssel, mely már akkor feltűnt mindazoknak, akik azt látták; azután pedig visszafordult babájához és folytatta játékát a nélkül, hogy válaszolt volna. „Semmi egyebet sem tudtam neki mondani — vallotta be utólag a jó nővér, mikor erről az esetről beszélt — mert ösztönszerűleg éreztem, hogy jobban elevenén találtam, mintsem akartam volna, s hogy a kérdésem nem volt tapintatos.”

Kérdezősködéseink minduntalan ehhez hasonló mozzanatokhoz vezetnek bennünket, s ezek minden részletekben teljesen hitelesítve vannak, úgyhogy Terézke életének ezen szakát illetőleg egyáltalában nem vagyunk kénytelenek találgatásokra szorítkozni. Hiszen iskolatársai közül még sokan élnek,¹⁴ hogy ne is említsük unokatestvérét, Guérin Jankát, ma La-Néele asszonyt, egy közismert orvosnak özvegyét, aki természetesen tekintéllyel beszélhet ezekről a dolgokról. Ugyanezt teheti az a tiszteletreméltó öreg apáca, aki kis Terézke korában a növendékek felügyelője volt, s mostanában ünnepelte szerzetesi fogadalmának ötvenedik évfordulóját.¹⁵ Egyik tanárnője pedig, aki szintén még életben van, ezen a címen: „Kis Terézke az apátságban”, egy bájos, rövidke életrajzot írt róla, melynek őszinte egyszerűsége igazán meggyőző erővel bír.

Terézke valóban szép és kedves gyermek volt, — modja ez az író egy szemtanú kijelentését idézve —

szelíd arccoskáját hosszú, göndör, aranyszőke fürtök körítették, arcszíne finom és gyöngéd volt, szemeiben és ajkai körül valami mennyei kifejezés játszadozott... Mintha csak most is látnám kis imakönyvével kezében. Gyermekded kedvesség és gyermekded komolyság volt két legszembeszökőbb vonása. Reám akkor, ezen első alkalommal olyan mély benyomást tett, hogy bár később sok más hasonló szép tulajdonságot észleltem rajta, ez az első kép sohasem mosódott el bennem."

"Igaz, meg kell vallani, hogy a sírás könnyen vett rajta erőt, — folytatja a maga nevében az író — de mihelyt felszárította könnyeit, kiült arcára az a bájos mosoly, mely rendes arckifejezéséhez tartozott. Viselkedése nyájas volt és barátságos; áhítata igen mély; kötelességérzete a legapróbb részletekre kiterjedő, ellenszenve a lármás játékokkal és a nagy csoportosulásokkal szemben igen szembeszökő." Azután az író felveti a kérdést: „Vajjon nem volt-e tehát Kis Terézke minden ízében a maga korának gyermeke? Egyszerű, ártatlan, őszinte. Külsőjén nem volt semmi betanult modor, semmi rendkívüliség. Egyébként pedig engedelmes volt; tökéletesen hűség és pontos a szabályok minden legcsekélyebb előírásával szemben; a hibázásnak még csak az árnyéka, még csupán a gondolata is megremegettette olyannyira, hogy az ember túlságosan aggályosnak is gondolhatta volna. Rendesen szívélyes volt és meggondolt, s néha-néha álmodozónak látszott. Vonásain olykor-olykor valamelyes szomorúság lebbent végig... Talán bizony már akkor kijutott neki a belső, lelki szenvedésből?"

De mennyire kijutott! Jellemének fejlődése és az egymást követő események érdekfeszítő módon folynak le szemeink előtt, mialatt ezeket a sorokat olvassuk. A kép egészen érthető, de az is világos, hogy a fejlődésnek fájdalmasnak kellett lennie. Akadtak azonban közben enyhülések és kellemes napok az iskolai élet egyhangúsága közepette, de meg azután két szabad nap is volt hetenkint: csütörtök¹⁶ és vasárnap, melyek meghozták a maguk sajátos örömeit. A csütörtököt majdnem kivétel nélkül a Jardin-de-l'Étoile-ban — csillagkertben — töltötte, mely éppen olyan bájos, mint amilyen

szép a neve. Ez a Buissonnets mellett feküdt, s a felügyeletet fölötte több részbirtokos gyakorolta, körülbelül éppen úgy, mint ahogy teszik New-Yorkban a Gramercy-parkban. Ezen részbirtokosok közé tartozott maga Martin úr is. Ennek bokrai és fái között azután Terézke fesztenül engedhette át magát a szünnap örömeinek testvérei, unokanővérei és bizalmasabb ismerőseinek társágában. Azonban még sokkal jobban szerette a vásárnapokat. A nagy ünnepek az ő szíve szempontjából kissé távol estek ugyan egymástól, de ezt az egyet mindegyik hét meghozta neki, s az ő számára mindegyiknek megvolt a maga sajátos jelentősége. Kora gyermekkorától megtanulta, hogy „tisztelnünk kell Istent a szentségek szépségében”, s ő értett ahhoz, hogy „mennyre kell ennek örülni”.

A szabályosan ismétlődő heti szünnapokon kívül voltak alkalmilag kisebb utazgatások, s ezek között külön említésreméltó az, melyet Terézke édesatyjával tett, sorra látogatva Alençon környékén lakó ismerőseiket. Azon szép kastélyok közé, melyekben ez alkalommal megfordult, tartozik a *Chateau de Saint-Denis* és a *Chateau de Grogny*. „Ezekben a helyeken Terézke kénytelen volt alkalmazkodni az előkelő társaság illemszabályaihoz; díszbe öltözni az estebédhez; simán viselkedni divathölgyek körében; meghallgatni léha beszélgetésüket; viszonzni mosolyaikat és bókjaikat; engedni, hogy őt becézzék, csodálják és ünnepeljék. Mint afféle nagy látványosság tárult elébe az előkelő életnek pazar fénye: a virágos, ezüsttől görnyedő ebédloasztalok; a pompás szalonok; a gondozott díszkertek; a díszes egyenruhába bujtatott cselédség. Mindez elég lett volna ahhoz, hogy elkábítsa azt a törékeny kisleányt... különösen, ha hozzávesszük, hogy csak akarnia kellett volna, s ő maga is trónt foglalhatott volna ebben az üreslelkű, előkelő környezetben. Nem kellett volna mást tennie, mint hogy érvényesíti természetes adottságait és szépségét. Azonban az ő éles szemét nem kerülte el, hogy ezekben a magas körökben az Uristent, ha ugyan szolgálják, mindenestre nem szolgálják az áldozat szellemében s nem hajlandók Ő miatta bármi világias élvezetet is meg-

vonni maguktól. Mindenekfölött ez ragadta meg a gyermekleány figyelmét s ez adott neki erőt, hogy még ha talán lett volna is benne hajlamosság az ilyen könnyűvérű élethez, ne engedjen a kísértésnek.”¹⁷

Ezen szavakkal írta le ezt a körutazását az ő legtehetségesebb, de legkevésbé megbízható életrajzírója,* s ebben az egy esetben leírása többé-kevésbé megegyezik Terézke önéletrajzával, csak hogy természetesen ez utóbbi nem beszél önmagára nézve hízelgő dolgokról.¹⁸ Magamforma másodrendű életírónak tehát nem lehet ehhez hozzáadnivalója. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezen rövid utazáson kívül több másról is tudunk. Terézke nyári szünidejét rendszeren a tengerparton töltötte, mert hiszen az a két tengerparti üdülőhely, Trouville és Deauville már akkor, a nyolcvanas években elkezdett emelkedni abban a világhírességben, melyre azóta eljutott. Guérinék minden évben vagy az egyik vagy a másik helyen bérbe vettek egy nyaralót a fürdő-évad tartamára, s oda sorjában meghívták unokahúgaikat. Terézke 1885-ben majdnem az egész május havát ott töltötte náluk Deauville-ben a „Chalet Colombe” nevű villában. Ez a barátságos, oromtétős kis nyaraló a „Quai-de-la-Touques” nevű rakodóparton egy kis kertben fekszik, s szép kilátás nyílik belőle a Szajna-folyóra és a mindig nagyon népes joinville-i rakodópartra. Ugyanazon év szeptemberében ő és Céline, mindketten elmentek Guérinékhez Trouville-be, a Mária Róza-villába, a Nagy Károly-úton. Ez az épület távolról sem volt olyan szép, mint az előbbi. Magas, síma homlokzatú ház, kiépítve az utcára, s jobbra-balra tőle hasonló, egyáltalában nem vonzó külsejű épületek. De bár távolról sem volt olyan kedves hely, mint a „Chalet Colombe”, azért napjainkban inkább ezt szokták ellepni a látogatók, mivel hogy egykori híres lakója életében ez játszott nagyobb

* A szerzőnő Henri Ghéon-nak, a híres francia írónak Kis Terézkéről írt életrajzára céloz, mely remek stílussal van ugyan megírva, de amint azt a lisieux-i kármelita nővérek, a bayeux-lisieux-i püspök és a Szentnek valamennyi többi, úgy egyházi, mint világi életírói egyhangúlag tanúsítják, tele van tévedésekkel, sőt rosszakaratú ferdtésekkel.

szerepet és nem egy emlékezetes jelenetnek volt színtere. Maga Terézke is sokkal részletesebben írja le azt az utazását, mely ide vezette, mint egyéb szünidei kirándulásait.

1886-ban és 1887-ben újra Trouville-ben találjuk őt, s ezen két alkalommal a „*Chalet des Lilas*”-ban volt a lakása; ez egy kissé tetszelgő barokk villa, túlhalmozva gyöngye erkélyekkel, azonban igen szép bokrok és fák közepette és csodaszép, terjedelmes kilátással a tengerre. Azonban Terézkének ekkor már máson járt az esze, s így nem csoda, hogy később nem is emlegeti ezt a két nyaralását. Sokkal többet beszél a megelőzőkről; elmondja, mekkora öröme telt abban a kék szalagban, melyet a nagynénje vett számára; hogyan járt számárháton; hogyan fogott apró ezüsthallat. (Az úzás abban a korban nem tartozott azon sportok közé, amelyeket egy jólnevelt fiatal leány számára általában véve illőnek tartottak.) Elmeséli egyebek közt egyik tapasztalatát, mely megtanította őt arra, hogy sohase utánozzon másokat, és megértette vele La Fontaine „A szamár és a kutya” című meséjének vallódi értelmét, melyet több hasonlóval együtt az iskolában olvasott.

„Unokanővéremnek, Máriának gyakran volt féloldali fejfájása, nagynéném pedig ilyenkor becézte és a leggyöngédebb neveken szólította a nélkül, hogy más feleletet kapott volna, mint folyton ugyanazt a panaszt, hogy „Jaj, de fáj a fejem!” Nekem is fáj a fejem, és pedig mindennap, de sohasem szoktam miatta panaszkodni. Egy szép este azonban az az ötletem támadt, hogy úgy teszek, mint Mária. Beültem tehát egy karosszékekbe a szalon egyik sarkában s elkezdtem hullatni könnyeimet. A nagyobbik unokatestvérem, Janka, akit nagyon szerettem, azonnal elkezdett körülöttem sürgölődni; majd meg a nagynéném is odajött s megkérdezte, hogy miért sírok. Azt feleltem, amit Mária szokott, tudniillik, hogy fáj a fejem.

Úgy látszik azonban, hogy a panaszkodás nem nekem való; sehogy sem tudtam velük elhitetni, hogy a fejfájásom miatt sírok. Nagynéném a helyett, hogy becézett volna, mint azt máskor szokta tenni, komolyra

fordította a beszédet s úgy szólt hozzám, amint felnőtt emberhez szokás. Janka még azt is szememre vetette, igaz, hogy igen szelíden, de azért mégis sértődés hangján, hogy nem vagyok bizalmas és őszinte nagynénémmel szemben, s nem mondom meg neki könnyeimnek igazi okát. Azt hitte ugyanis, hogy valami nagy aggály gyötör.¹⁰

Ezek a fejfájások, melyek Terézkét majdnem naponta kezdték gyötörni, vészes befolyást gyakoroltak további fejlődésére. Jelezték annak a betegségnek kezdetét, mely kis híja, hogy életét nem oltotta ki, s amelyből kigyógyulását úgy ő maga, mint akik akkor körülötte voltak, csodának tulajdonították. Ez a fejfájás okozta nála végeredményben azt az általános megöngülést, mely miatt kénytelenek voltak őt az iskolából kivenni. Napjainkban hajlandók vagyunk az ilyen tüneteket bizonyos fokú türelmetlenséggel nézni és hangsúlyozni, hogy ha a szemek, a gyomor és az idegek rendben vannak, — amint hála a modern egészségtani ismereteknek és a mostani orvosi tudománynak, tényleg rendben is tarthatók — akkor nincs arra semmi ok, hogy valaki ezekkel a bajokkal legyen kénytelen vésződni. Szerencsére ezek a fogalmak: beteges fejfájás, a tuberculosus miliaris, a lassú hervadás, nyári bajok, a kolera és a gyermekágyi láz majdnem feledésbe mentek már, annyira nem fordulnak többé elő; maga a migrén szó pedig, mely egyrészt általános nyomottságot, másrészt pedig kínzó fejfőrcsöket jelent, sohasem volt szélesebb körű használatban, maga a baj pedig általánosabban elterjedve másutt, mint éppen Franciaországban. Ellenben a fejfájások a jelen nemzedék előtti időkben a legkülönbözőbb nyomasztó alakjukban ezrével számlálták áldozataikat. Ha valaki akár megfigyelés, akár keserves személyes tapasztalat révén ismerte ezt a széles körben elterjedt megnyomorító kórt és azt a sok egészségfonnyadást, amelyet okozott, az nemigen fogja azt elfelejteni.

Azok a betegszobák, amelyekből mihelyt a beteg állapotában valami ismeretlen okból javulás mutatkozott, gondosan kizártak minden napfényt kora reggeltől késő estig; azok a kölnivizes hideg borogatások, melyeket a

lúktető, fájós halántékra raktak; azok a lábvizek, melyek „lehúzták a fájdalmat”; a csendben, lábujjhegyen tipegő, részvétteljes csalládtagok; a komoly, aggodalmas arcú háziorvosok, akik kis táskáikban hozták a nagy labdacsokat; mindez, nemkülönben a gyász eseteknek már említett idegroskasztó hatása, élénken él minden ember emlékezetében, de főleg a nőében, akit, sajnos, saját fejfájásai szakértővé avattak ezen a téren. Kis Terézkének női kortársai sohasem fogják lekicsinyelni azt a szenvedést, amelyet neki a migrén okozott, melyről egyik-másik férfi életrajzírója olyan kevés megértéssel nyilatkozik.

Nekünk tehát csupán a modern ifjúsággal és a modern orvosokkal szemben kell ezen szenvedés nagyságának megértésére törekednünk. Az öregek tudnak róla eleget. Most pedig áttérünk annak a nagy örömnak fejtegetésére és magyarázatára, — mert sajátságos, azt is magyaráznunk kell — mely Terézke kora ifjúságában sokkal nagyobb szerepet játszott, mint a vele egykorú, akár szellemi, akár testi szenvedései.

Ez a nagy esemény az ő első szentáldozása volt.

IV. FEJEZET

Az Úrvacsora szentségét* minden keresztény országban valamennyi keresztény felekezet hívei tiszteletben tartják. Különösen Európa latin országaiiban látjuk azt, hogy a reá való szükséges előkészület és első vétele a nép legnagyobb részénél mindent meghaladó fontosságú eseményszámba megy. Főleg Franciaország vidéki városaiban és helységeiben veszik körül az első szentáldozást annyi ünnepélyességgel és olyan fénnnyel, hogy vele szemben minden más esemény háttérbe szorul. A velejáró szertartások pedig felölelik és áthatják a mindennapi életnek úgyszólván minden mozzanatát.

Az angolszász ember, aki a vallását általában véve „egészen más dolognak” tekinti, s akinél az nem szövődik össze életének minden egyéb fonalával, olykor nehezen tudja megérteni, hogy egy ilyen szent szertartás annyi minden villágias örvendezéssel legyen összekeverve. Különösnek tartja, hogy az újonnan áldozókat olyan csekélységekkel halmozzák el, amilyen például a cukorka vagy a gratuláló névjegy, vagy pedig olyan profán ajándékokkal, mint például egy zsebóra vagy egy töltőtoll. Nem értik, miként illik össze az egyházi istentisztelet az otthon rákövetkező díszebéddel, sem pedig azt, hogy az előkészületben külön formaruha és egy külön erre a célra szolgáló katekizmus szerepel. Fiú nincs hozzászokva az ilyen és ehhez hasonló időmeghatározásokhoz: „Ez vagy az valamivel az én első szentáldozásom előtt történt”; „Most öt esztendeje áldoztam először”; „Testvérem éppen az én első szentáldozásomkor ment férjhez”. Mindez olyanformán hat az angolszász

* Ne feledjük, hogy az írónó protestáns.

emberre, mint a falra függesztett feszület egy olyan családi szobában, melynek célja elsősorban kényelem és szórakozás, nem pedig vallásgyakorlat: nem épülésére szolgál, hanem szinte szentségtörést lát benne. Ugyancsak bántó reá nézve az, ha cukorkadobozokat lát szentképekkel díszítve vagy pedig gyereknek való bábút a hagyományos elsőáldozási organtínból készült öltözetben.

Még inkább ellenkezik felfogásával az, hogy a gyermekeket belenevelik olyan elragadtatásszerű önfeledtségbe és érzelmeiknek minden tartózkodás nélkül való kimutatásába ezen alkalommal. Mindez sérti nemzeti jelleméből folyó tartózkodását, mely százszorosra növekszik, mikor vallási dolgokról van szó. Egyszerűen az angolszász igen sokszor értetlenül, sőt ellenszenvvel nézi ezeket a megnyilvánulásokat, melyekből kiérzi ugyan, hogy szent dolgok, de amelyeknek a latin népeknél szokásos kifejezőmódja teljesen idegenszerű az ő számára.

Az ilyen gondolkozású ember azután, bármennyire rokonszenvesen nézze is Martin Teréz iskolaéveit, könnyen megbotlik, mikor első szentáldozásának leírásához ér. Pedig ha előítélet nélkül és jóindulattal tanulmányozná azt, nemcsak a latin nyelvű népek lélektanát értené meg jobban, hanem — ami még sokkal fontosabb — betekintést nyerne a misztikus életnek igen sok olyan részletébe, mely eddig ismeretlen volt előtte. Mert Kis Terézkében megdicsőül, őbenne mennyekivé lesz egy élmény, mely egyrészt mindennapi, de másrészt szentnek számít ősi idők óta a földteke nagyrészen.

Olyan elragadtatással közeledett ezen élmény felé, hogy most, első ízben, még arról a sok szenvedésről is megfeledkezett, mely együttjárt iskolás életével. „Első szentáldozásom emléke — írja ő maga róla — mindig felhőtlen, mindig verőfényes és boldogító lesz... Már hónapokkal előtte minden este hosszú időt töltöttem Mária oldala mellett, s figyelemmel hallgattam szavait. Milyen csodálatosan szép dolgokat mondott nekem! Úgy éreztem, hogy folytonosan áramlott belém valami az ő nagy és nemes szívéből. Miként a régi lovagok tanítták fiaikat a fegyverforgatásra, úgy oktattott engem ő is

az élet küzdelmeire, szítva bátorságomat és szemeim elé tartva a győzelem pálmáját. Beszélt nekem azokról az örökértékű kincsekről, melyeket olyan pazarul osztogatnak; magyarázta nekem, hogy milyen szerencsétlen gondolat lábbal tiporni azokat a jótéteményeket, melyeknek csupán utána kell nyúlni, hogy a mieink legyenek."

Máriának mélységes vallásossága higgadt józansággal párosult, s ezért bölcsen korlátok közé szorította azt az időt, melyet kis húga naponta elmélkedésre és imára szeretett volna fordítani. Azonban az otthoni hitoktatásokat kiegészítették azok, melyeket az iskolában kapott. Mindennap örömmel sietett a katekizmus órákra, melyeket csütörtökön és vasárnap a zárda kápolnájában, más napokon pedig a „nagy társalgóban” tartottak. Ez utóbbi egy igen szép, lágy színezetű, fával táblázott, előkelő benyomást keltő helyiség volt. Mindkét esetben három padot állítottak össze U alakban. A szabadon hagyott oldalon volt a katedrája Domin abbénak, a zárda komoly, pirosposzgás arcú, testes lelkészének, aki közeli rokonságban volt Terézke két, ugyancsak Domin nevű iskolatársával. Teréz mindig olyan korán sietett oda, hogy sikerült lefoglalnia az abbéhoz legközelebb lévő helyet, s onnét szegezte rá tekintetét olyan érdeklődéssel, mintha csak mohón itta volna mindenegyes szavát. A vele szemben ülő kisleány, Doise Helén, mai napság is jól emlékszik arra, hogy miként látta őt akkor. Elmondta nekem, hogy mintha csak most látná ott ülni, kedves arcocskáján a legfeszültebb figyelem kifejezésével, mialatt a keretes ablakon át beözönlő napsugár fényben fűrésztötte arany-szőke haját. A kis Doise Helénből közben Mère Sainte-Marie lett, azóta pedig egy félszázadnál is több múlt el, de azért e bencés nővérnek tisztos öreg vonásai még most is fellángolnak, valahányszor szóvá teszi Terézkeének napfényben úszó haját. „Soha életemben, asszonyom, soha életemben nem láttam olyan szép haját”, mondja, s szép csengő hangja hirtelen rezegni kezd a meghatottságtól, mialatt Terézkeéről mesél nekem, a kiváltságos látogatónak, aki oly szerencsés, hogy bebocsáttatást nyert ugyanabba a társalgóba, amelyben azokat a felejt-

hetetlen hittanórákat tartották. „Sohasem tudom elfelejteni; soha, soha... soha...”

Mère Sainte-Marie elevenen rajzolja meg a jelenetet úgy, amint azt saját maga látta, s az ő szemein át mi is magunk elé képzelhetjük: a kisleánykák fekete formaruhájukban, fehér főkötővel; a lelkész hosszú papi ruhájában, térdein takaróval a hideg miatt; a kemény padok; a faragványos faldeszkat; a beözönlő napfény. Kedves kis kép, melyet családiassá tesz a megszokottság és ragyogóvá a hit és a verőfény. Az a kisleányka, akinek aranyhaja felfogta és visszatartotta a keretes ablakon át beömlő napot, úgyhogy az mint valami dicsfény ragyogta őt körül, kutató elmét hozott magával az iskolába, de mélyen hívót is. A kérdések és a feleletek az ő szemében nem csupán valami unalmas iskolai gyakorlatnak tűntek fel, hanem anyagot szolgáltatnak neki a kutatásra, fejtegetésre és elmélkedésre. Nem elégedett meg azzal, hogy katekétája csak amúgy könnyedén surranjon át olyan érdekes kérdésen, amilyen például a megkereszteletlen gyermekek örök sorsa, s nem nyugodott addig, amíg az alaposan meg nem magyarázta neki ezt a kényes természetű hitcikkelyt. Feleletet kívánt egy másik nehéz kérdésre is: „Tekintve, hogy az emberek szíve Isten kezében van, s hogy Ő akarja valamennyinek megüdvözlését, honnét van az, hogy nem mindenki tér meg? Hiszen Ő mindenkit megtéríthet!”

Eleven érdeklődése felrázta az álmos osztályt. Tudás-szomja és tisztán látásra való törekvése másokra is átragadt. Ő alaposan átértette a dolgokat, ami másokat is arra indított, hogy igyekezzenek azokat ők is megérteni. A lelkész elnevezte őt kis hittudományi doktorának. Az első feleltetés után önelégült mosollyal így szólt egyik nővérhez: „Igyekeztem Terézkét sarokba szorítani, de nem sikerült. Mindenegyik kérdésemre remekül megfelelt.”

Terézke maga válogatta ki a szentképeket, melyeket emlékül szánt iskolatársainak első szentáldozása alkalmából; valamennyi mély jelentésű jelképes ábrázolás. Megható élmény ott ülni abban a társalgóban s hallgatni a szemtanú előadását az abban lefolyt hittanórákról; de

Ott az áldoztatórácsnál, melyhez olyan mélységes
tisztelettel közeledett . . . úgy érezte, hogy
szembetalálja magát Teremtőjével.

*Miután a püspököt tiszteletteljesen és szertartásosan
köszöntötték, az abbé intett Teréznek, hogy foglaljon
helyet az egyik karosszéken.*

talán még meghatóbb ugyanakkor kézben tartani egy ilyen szentképecskét, melynek hátlapján rendkívül szép és finom kézírással a következő sorok olvashatók:

Emlékül első

szentáldozásomra — 1884 május 8-án.

Martin Teréz

Bellenger Lujzának.²⁰

Magán a képen két rózsabimbó látható: közöttük egy kinyílt rózsza, melyet töviskoszorú vesz körül. Fölötte egy lángoló szív, rajta kereszt, melyre sugarak özönlenek egy fölötte lebegő fehér galamb szárnyairól. A kép alatt a következő szavak olvashatók:

„Menj be Jézus Szívébe, a szeretet olvasztó téglébe,
mely minden szennytől megtisztít.”

Ezt a szentképet nagy tisztelettel őrizte és hozta azután az apátságba annak egy régi növendéke, Périn Sándorné, Bellenger Lujza, mikor egy ünnepély alkalmával jött abba vissza. Van azonban ilyen több is, amelyeket a nővérek maguk őriznek gondosan a régi kápolnában. Együk közülük egy kelyhet ábrázol, fölötte a keresztet, alatta pedig: egy búzakalászosokkal, szőlőfürtökkel és ezek közé font margarétákkal díszített négyszög. Legalul egy nagy rózsza látható. A négyszögön magán a következő felirat olvasható:

„Aki engem befogad, én érettem kell, hogy éljen.”
(Szent János.)

Ez alatt pedig megint csak ezek a szavak:

„Első szentáldozásom emlékére.”

Ez a szentkép már azért is nagyon érdekes, mert a hátlapján szép, finom nyomtatott gót betűkkel meg van örökítve az első szentáldozáshoz járulóknak egész névsora, nemkülönben a nagy események helye és ideje:

Csütörtökön, 1884 május 8-án
a következők járultak
az első szentáldozáshoz
a bencés nővérek kápolnájában,
Lisieux-ben:

Domin M.	Domin A.
Lesforgettes J.	Raoul J.
Martin T.	Delarue L.
Malling F.	
kisasszonyok.	

Az oltárhoz kísérték őket:

Coupey M.	Potier M.
Delavall S.	Le Prince J.
Vernier L.	Lepentier C.
Laliselle H.	Hué H.
Bellenger L.	Dubois A.
kisasszonyok.	

„Ellene mondok az ördögnek és minden műveinek és
Jézus Krisztusnak szentelem magam.”

Miután megbeszélték, hogy milyenek legyenek a szentképek és megtárgyalták a Buissonnets-ben rendezendő családi ünnepély részleteit ezen nagy május 8-a előestéjén, nem feledkeztek meg arról sem, hogy milyen ruhát kell majd viselnie Terézkének első szentáldozása alkalmából. Magától értetődik, hogy fehér organtínból kellett lennie, mert hiszen ez a hagyományos szövete az első szentáldozók ruhájának. A hosszú, bő szoknyát és az ugyancsak hosszú és bő fátyolt ősrégi szokás tette kötelezővé. Mindkettő egész hosszában simán ömlött végig a gyermekén, majdnem egészen a földig. Attól a ruhától, melyet Terézke az úrnapi körmeneten viselt, ez abban különbözött, hogy ez nem volt csipkével beszegve: mindössze egy kis finom berakás volt rajta a nyak körül. Mint az, úgy ez is laza övvel volt ellátva, ez utóbbinál azonban az öv fehér volt. A karcsú derék egyik oldalán grosgrain szalagból kötött terjedelmes

csokor díszlett, míg a másik oldaláról fehér rózsák ömlöttek vízesésszerűen alá. Az öltözet olyan friss volt, mint egy virág, olyan gyöngéd, mint a tenger habja; olyan könnyed, mint valami csillag előtt úszó bárányszőr.

A kintlakó növendékektől megkívánták, hogy legelőbb egy hónappal az első szentáldozás előtt legyenek bennlakókká, hogy ily módon ez utóbbi növendékekkel együtt zavartalanul végezhesék rendes napi tanulmányukat, melyek ezen idő alatt meg voltak toldva készületi hitoktatással. Martin Teréz számára, tekintettel arra, hogy máris olyan alaposan volt előkészítve, annyira tökéletesen értette meg a szent cselekményt s olyan mély tisztelettel volt azzal szemben eltelve, ezt az időt megrövidítették. Mindössze egy hétre helyezték el abban a hosszú, téglapadlós hálóteremben, melynek egyedüli díszé egy feszület volt, ott a kis ágyak sorának végén. Mindenegyes ágyat puha szövetből készült függöny zárt tökéletesen körül. Mikor aztán a gyermekek már mind lefeküdtek, Mère Saint-Placide lépett be a hálóterembe, kezében kis lámpásával. Könnyed léptei halkán topogtak a téglákon. Megállt mindenegyes ágyánál, széjjelhúzta a hófehér függönyt s behajolt. Aztán lesímitotta a hideg vászonlepedőt, gondosan alája dugta köröskörül a kézzel szőtt takarónak, fölébe hajolt a fekvő gyermeknek, homlokán csókolta és így szólt hozzá: „Jó éjszakát, édesem! Aludj jól. Isten áldjon meg.”

Terézke mélyszégyen csodálattal adózott Mère Saint-Placide-nak. Csendesen feküdt abban a kedves sötétségben, melyet kisgyermekkorától megtanult szeretni, a helyett, hogy félt volna tőle, s hallgatódzva leste azokat a könnyed lépteket a téglapadlón. Feszülten várta, mikor világít be a kis lámpásnak fénye a hálóterem sötétjébe; mikor húzzák szét az ő ágyacskájának függönyeit; mikor simítják le annak lepedőit s mikor érintik az ő homlokát azok az anyailag gyöngéd ajkak. Végre elhatározta, hogy közli Mère Saint-Placide-dal azt a nagy titkot, melyet mindaddig a kis szívébe zárt.

„Madame,²¹ — mondta visszafojtva lélekzetét — én

önt nagyon szeretem. Egy nagy titkot akarok önnel közölni."

Ezután titokzatos arckifejezéssel előhúzott vánkosa alól egy kis könyvecskét, melyet nénjétől, Paulától kapott. Az elsőáldozásra való előkészületi imák voltak benne s Terézke ezt tekintette a legnagyobb kincsének. Rendesen gondosan rejtegette mindenki elől, most azonban örömtől ragyogó szemekkel mutatta meg tanítónőjének. Mère Saint-Placide gyöngéden vette kézbe, felnyitotta, lapozott benne s azután visszaadta, megjegyezve, mennyire szerencsésnek tártja Terézkét, hogy ilyen könyve van. Ez nem volt az egyetlen eset, amikor az a jó szerzetesnő érezte a korán árvaságra jutott kisleánnyal, hogy itt a zárdában anyai szeretet veszi őt körül.

Végre megérkezett a várva-várt nap; az, amelyet Terézke élete legfenségesebb napjának tartott. A gyermekeket napfelkeltekor ébresztették, s a napfény, mely hirtelen beözönlött a téglapadlós hálóterembe, halvány rózsaszínűre festette az ágyak fehér függőnyeit. A gyermekek kibújtak takaróik alól, ide s tova tipegtek a padlón, ölelgették egymást, s feltartva puha kis arcukat, fogadták tanítóik csókjait. Azok az apró kis féltékenykedések, kicsinyes félreértések és holmi neheztelések mind elpárologtak ennek a dicső napnak a hajnalán. A fehér ruhácskák és fátyolok, mint valami hótakaró, úgy voltak kitergetve a nagy öltözőszoba asztalán. Azután sorra óvatosan felemelték és áthúzták azokat a simára fésült fejecskéken és puha kis vállakon. Megkötötték a szalagcsokrokat, begombolták a gyermekek kesztyűit, befűtték a kis cipőket, helyükre csúsztatták az olvasókat. Végül az utolsó gyermekkel is elkészültek.

Visszafojtott lélekzettel, örömtől ragyogó arccal mentek a kisleánnyok a hosszú falépcsőn, mindegyik fel fogva az előtte menőnek ruhaszegélyét, nehogy az beszennyeződjék. Azután pedig odalent megint rendbe rázogatták fehér habruhájukat s tovább mentek a kápolna karzata felé. Egyiken-másikon remegés volt látható, de nem a félelemtől, hanem az izgalomtól, várakozástól, örömtől. Az a pillanat, melyre oly régóta készültek, mely

olyannyira megvárakoztatta őket, de végül olyan rohamosan közeledett, most itt volt előttük. Az ajtókat egyszerre csak teljesen kitárták s a reggeli zsoltosmák himnusza hangzott feléjük. Ekkor azután a kápolna elnyelte őket s ezen pillanattól kezdve a talaj alattuk szent volt.

„Vannak olyan drága illatszerek, hogy elvesztik zamatjukat, mihelyt szabad levegőnek teszik ki őket. Vannak gondolatok, melyek annyira szentek, hogy ha földi nyelven akarja őket valaki kifejezni, elveszítik szent értelmüket.” Ezen szép szavakba burkolta Terézke gyermekkorának legfenségesebb élményét. Ott az áldozatórácsnál, melyhez olyan mélységes tisztelettel közelített, s mely előtt olyan lángoló buzgalommal térdelt le, úgy érezte, hogy szemtől-szembe találja magát Teremtőjével, s hogy egész lénye belemérül az Ővébe. „Megváltóm, — így imádkozott, ezt susogta — Megváltóm, Neked szentelem egész életemet.” Mint vallami szökőkút, úgy jöttek ezek a szavak ajkairól. Azután kimondhatatlan boldogság ömlött végig egész bensején s nem szólt többet.

V. FEJEZET.

Mikor Terézke tizenhárom éves lett, elhagyta az apátságot. Ezzel életében új eseménysorozat következett.

Hetenkint többször járt el egy igen nagyműveltségű hölgynek, Papineau kisasszonynak lakására, aki gyakorlott kézzel irányította tanulmányait. Tanulásában sokkal gyorsabban haladt előre, mint valaha annakelőtte. Azonban tanulmányai nem szorítkoztak iskolakönyvekre, amennyiben a mesternő egyrészt példája, másrészt pedig oktatásai által bevezette őt a társadalmi műveltség gyakorlatába is. Az órákat a család társalgójában kapta, s mesternőjének édesanyja, egy a régi iskolához tartozó tisztas öreg úriasszony, ugyanabban szokta fogadni vendégeit. Ez a helyiség értékes antik bútorokkal volt előkelően berendezve; a szépen díszített kandallóban vígan égett a tűz; a délután folyamán jóízű frissítőket szolgáltak fel, s mialatt Terézke felmondta leckéjét, közelében folyt a magas színvonalú, finom társalgás. Igaz, hogy ez szórakozottságra is nyújtott alkalmat, másrészt azonban megvolt a maga hasznos, tanulságos oldala. A légkör, bár illemszabályok keretébe volt szorítva, alapjában véve barátságos volt, s Terézke, aki éppen olyan érzékeny volt a kedveskedés, mint a megszólás irányában, önkénytelenül is örült, mikor a vendégek őreá vonatkozólag tettek maguk között hízelgő megjegyzéseket. Ez a környezet nem volt már reá nézve nyomasztó, hanem inkább felvidítő, úgyhogy lelkülete elkezdett kibontakozni, akárcsak egy fésző virág. Mikor időnkint visszament az apátságba, hogy résztvegyen a Mária-gyermekek összejövetelén és egynémely házimunka-gyakorlaton, már nem volt a régi: arcán friss pirosság ömlött el, szívében pedig sérthetetlen béke honolt. Az a nyomasztó

fejfájás, azok a folytonos aggályoskodások, az a nyomott kedély, az a szomorkodás, mely annakelőtte kínoztá, mindez a mult homályába merült. Abban a korban volt, amikor már el lehetett őt vinni egy-egy esti társas összejövetelre, s bár az élet a Buissonnets-ben továbbra is nagyon kedélyes maradt, Guérin-éknél eleve nebb volt. Kedves kis lakásuk, ott a Place-Saint-Pierre és a Grande-Rue sarkán sok művelt és kedves modorú egyént csábított magához és kellemes találkozóhelye volt több rokonérzelmű léleknek. Guérin Izidort mint gyógyszerészt, foglalkozása összehozta több más kiváló gyógyszerésszel és orvossal. Colombe József doktor, a Deauville-ben lévő Chalet-Colombe birtokosa, családjával együtt gyakori vendég volt ott. Hasonlóképen az volt La-Néele Ferenc doktor is, aki később elvette Jeanne-t. Megfordult ott továbbá Chéron Henrik is, egy fiatal gyógyszerész-hallgató, akinek számára azonban a sors egészen más szerepet szánt, mint amilyen egy vidéki gyógyszerészé. Ezidőben még alig lehetett rajta észrevenni azokat a kiváló tehetségeket, melyek őt később politikai téren egész Franciaország előtt ismeretessé tették előbb mint képviselőt, majd mint felsőházi tagot, végül pedig mint minisztert, s olyan általános elismerést biztosítottak nagy szónoki tehetségének. No de hiszen arra sem gondolt volna akkor senki, hogy az az aranyhajú kisleányka, aki ezen találkozások alkalmával olyan szerényen húzta meg magát valamelyik szögletben, valamikor az egész kereszténység minden zegében-zugában hódolatos tisztelet tárgya lesz. Nem először történt, hogy ehhez hasonló környezetből, melyre valamely nagyképűködő társaság talán valamelyes leereszkedéssel tekintett volna, államférfiak és szentek kerültek ki, akiknek emléke köztiszteletben maradt akkor is, mikor a nagyképűek már réges-régen el voltak feledve.

A Buissonnets-ben továbbra is karácsony maradt az évnek legnagyobb ünnepe. Mindig is az volt. A karácsonyi énekek, a jászol, az éjféli mise, a pásztorok története, mindez rásugározta ősi hagyományos fényét arra a csendes családi körre, s tette ezt mindenütt máshol, ahol a gyermek Jézus születése alkalmából „ketten vagy

hárman együtt voltak az Ő nevében". A karácsonyi tuskó ott égett a kandallóban, s a kis cipők — most már nem szélesorrú, tömzsi, gyereknek valók, hanem keskenyek és választékosak — most is oda voltak téve, hogy befogadják a „meglepetéseket". Azonban hiányzott ez utóbbi jelenetből és egyszersmindenkorra elmaradt belőle az a gyermekded vidámság, mely azt eleddig jellemezte. Mert hiszen Mária és Paula bent voltak a Kármelben; Céline közel tizennyolc éves volt, maga Terézke is már nagyobbacska leánnyá serdült. Édesatyja ugyan még mindig úgy bánt vele, mint gyermekkel szokás, de azért lelke mélyén, egyelőre öntudatlanul, elkezdte helyteleníteni mindazt a viselkedést, mely az ilyen bánásmódot indokoltta tette. Annyira nyugodt természetű volt, s olyan forrón szerette legfiatalabbik leányát, hogy hosszú ideig tartott, míg ez a helytelenítés az öntudatalattiból a felszínre jutott. Végre azonban, egészen váratlanul, kifejezést adott belső érzelmének.

„Az ilyen nagyleány számára, amilyen Teréz, — jegyezte meg bosszankodó hangon — az ilyen „meglepetést" kissé gyerekesnek tartom. Remélem, ez lesz az utolsó."

Ez a szinte akaratlan megjegyzés Céline-hez volt intézve éppen akkor, amikor az egész család hazajött az éjféli miséről, azonban Teréz, aki éppen felfelé tartott a lépcsőn, hogy szobájában levesse téli holmiját, meghallotta. Szemébe könny szökött, mert hiszen akkoriban minden csekélység elég volt ahhoz, hogy sírva fakadjon, sőt nem egyszer megtette olyankor is, amikor senki sem tudta volna belátni, hogy mi oka van rá. Céline megsejtette, hogy mi történt, s azért utána sietett hűgának és fülébe súgta:

„Ne gyere le azonnal, mert különben sírni fogsz édesatyánk előtt, mialatt kiszeded a „meglepetéseket". Várj egy kicsit."

Azzal gyorsan visszaosont édesatyja mellé, aki nem is vette észre távozását. Néhány pillanat múlva belépett hozzájuk Terézke csupamosoly arccal. Felemelte a kandalló mellől szép kis cipellőjét s elkezdte belőle kiszedni az ajándékokat, fel-felkiáltva örömeiben azok láttára.

Martin Lajos, kinek pillanatnyi bosszankodása már rég elpárolgott, gyönyörködve, szerető atyai szemekkel nézte őt. Halvány sejtelve sem volt arról, hogy Terézke meghallotta megjegyzését s csak jóval később tudta meg, hogy kisleánya a templomból való hazaérkezés és a kandalló mellett való megjelenés néhány percnyi időközében milyen mélységes önvizsgálatot tartott, és hogy ezalatt mennyire átalakította jellemét a „karácsonyi kegyelem”.

Soha többé nem lesz kénytelen szégyenkezve megvallani önmagáról, hogy „Sírtam, s mikor ezért szemrehányásban részesültem, megint sírtam azért, mert előzőleg sírtam.” Amint Monseigneur Laveille, az ő legkiválóbb életrajzírója mondja: „Visszanyerte, éspedig egyszer mindenkorra azt a jellemerőt, azt a lelki vidámságot, melyet négyéves korában veszített el.” Mikor odafelel szobájában egy pillanatra leborult, hogy az imában keresse a benne mindig megtalálható vigaszt és támaszt, hirtelen átvillant elméjén, hogy itt az ideje abbahagyni a gyerekeskedéseket. Eladdig tényleg úgy szokott beszélni, mint egy gyermek; úgy értett, úgy gondolkodott, mint ahogy gyermekek szoktak, de ennek most már végét kell szakítani. Ez a múlté. Elérkezett korban a nagyleányság küszöbéig, s így vállalnia kell annak kötelezettségeit, felelősségeit és gondjait. Úgy kell viselkednie, amint felnőtt leányhoz illik. Márpedig, ha ezt tökéletesen akarja megtenni, akkor mosolyogva kell megtennie. Nem szabad megengednie, hogy érzelmei zsarnokoskodjanak rajta, sem azt, hogy gyöngeségei elmerítsék. Az önuralom erénye egyszerre egész nagyságában tűnt fel előtte s belátta, hogy a könnyek gyengeséget árulnak el; márpedig ő lelki erőt örökölt. Édesatyjának, az ő eszményképének volt oka gyászolni. Terézke hosszú sor katonától származott, kiknek pályája a bátorság volt, pajzsa pedig a lelki nemesség. De elődei között nem csupán a férfiak voltak bátrak, hanem ott volt az ő édesanyja, akinek lelki erőssége megállta helyét minden bajban, minden veszedelemben, a mellett pedig ragyogóan kedves is volt. Ezen dicső emlék fénye, melyet a tizesztendős elválás nem homályosított el,

most újra körülragyogta Zélie leányát. Úgy látszott, mintha a halál sohasem szakította volna el őket egymástól; mintha újra egyesülve volnának; mintha sohasem nélkülözték volna jelenlétét annak, aki mindig örömet és fényt árasztott maga köré.

„Gyöngéd szeretet szelleme tölti el szívemet, — írta később erről az élményről — gyöngéd szeretet, párosulva azzal a tudattal, hogy kötelességem magamról megfeledkezni. Ettől a pillanattól kezdve boldognak éreztem magamat.”²² S valóban, az önuralomnak ez a visszatérte, a lelkesedésnek ez az újraébredése nem bizonyult pillanatnyi szeszélynek. Kezdeté lett egy második olyan időszaknak, amikor Terézke a szó szoros értelmében „öröme volt az egész családnak”. Léonie betűszerint idézi ezeket a szavakat, melyekkel édesanyjuk tíz évvel ezelőtt szokta Terézkét jellemezni. „A cselédek is nagyon megszerették, — teszi hozzá ez a nénye — mivel ugyanis abban az időben mindig otthon volt, mindenki tapasztalta jószívűségét, nyugodtságát és mások irányában való figyelmességét. Teljesen megfeledezett önmagáról s csupán arra gondolt, hogyan szerezhetne másoknak örömet. Kedély-egyenlősége annyira mesterkéletlen volt és olyan természetesnek látszott nála, hogy senki sem gondolta volna, hogy mekkora önlegyőzésbe kerül mind-
ez.”²³

Élénk tudatára ébredt annak, hogy milyen rabszolgasorsa van a cselédségnek, aminthogy tényleg Franciaországban még most is csak úgy van, s a házi alkalmazottak életében még mindig megvannak azok a terhes és csúnya vonások, melyek másfelé már annyira megváltoztak. Gyöngéd szívére ez éppen olyan mély hatással volt, mint a szegénység látása vagy kisgyermekes szenvedése. „Mindig nagyon sajnáltam a cselédeket, — jegyezte meg egyszer később — s igen örülök annak, hogy az égből a rangsort az érdemek fogják meghatározni, nem pedig a vagyon. Mekkora elégtételben lesz majd ott részük azoknak, akik idelent szegények és tehetetlenek.” Most először életében kezdte kivenni részét a háztartási munkákból, hogy ezáltal könnyítsen az agyonterhelt minden cselédén. Az alamiznaosztoga-

tást, nemkülönben a szegény gyermekek oktatását, mint elmulaszthatatlan teendőt vette fel napirendjébe. Egész Lisieux-ben köztudomásúvá lett, hogy a megszorult embernek csak a Buissonnets-be kell elmennie, hogy biztosan megkapja a maga részét. S habár Tom, a hűséges kis foxi, mely akkor még élt, ezeket a koldusokat nem nézte olyan jó szemmel, mint az ő kis úrnője, sőt megugatta őket és morgott rájuk, azért egyik sem távozott onnét éhgyomorral. Terézke, aki ízig-vérig normann volt, bizonyára sohasem hallotta, hogy angolszász nyelven a háziasszony annyit jelent, mint „kenyeret osztó”, de ha erről nem is tudott, ő tényleg az volt. Nem utolsó szép vonás ez az ő jellemében.

Az élet csendesen folyt, nagyobb események nélkül. Terézke maga írta azt le úgy, amint azt ő érezte át, egyik költeményében, mely feltűnően hasonlít, ha nem is alak, hanem tartalom tekintetében, Rupert Brook egyik verséhez. Még a címek is hasonlók. Terézkée: „Amit szerettem”, Brook-é: „Ezeket szerettem”.

„Ó, mennyire szeretem emlékéit
Gyermekkorom áldott napjainak!
Hogy megőrizze ártatlanságom virágát,
Az Úr körülvelt engem mindig
Szeretettel.

Ó drága emlék, úgy pihentetsz...
Eszembe juttatsz annyi dolgot...
Az esti étkezéseket, a rózsailatot,
A vidámsággal tele Buissonnets-t
Nyáron.

Tekintve, hogy otthon minden olyan jól ment, Martin úr megengedettnek tartotta, hogy áldozzon utazási kedvének, s jó barátjával, a Szent Jakab-templom káplánjával, hosszabb útra kelt. Beutazta Németországot, Ausztriát, Olasz- és Törökországot. Sorra látogatta a müncheni múzeumokat, az Aja-Sophia és az Aranyszarv szépségeit, nemkülönben Bécsnek hidjait, melyekről azt írta leányainak, „hogyan olyan szépeket sehol sem látott, még Párizsban sem”. Egyszóval meglátszott rajta az ízig-vérig francia embernek naív meglepetése a felett, hogy

a világnak nem valamennyi csodája található meg csupán csak az ő hazájában. Olyan bájos dolgokat és remekműveket volt alkalma látni, amilyenekről eddig még csak nem is álmodott, s így nem csoda, ha felmerült benne a gondolat, hogy leányainak is megszerzi ezt az örömet. Eppen ezidőtájt Monseigneur Germain, coutances-i püspök, akit Martin Lajos jól ismert, tervezett egy csoportos kirándulást, melynek végcélja Róma volt, de amely alkalmat nyújtott Olaszország sok minden részének beutazására. Sok normann előkelőség máris kinyilvánította abbéli szándékát, hogy csatlakozik a zarándoklathoz, s Martin úr hasonlóképen foglalkozott ezzel a gondolattal. Mivel azonban a jelentkezés nem volt még sürgős, egyelőre ki akarta magát pihenni Lisieux-i csendes otthonában. Mert hiába, már hatvanöt éves volt, s bár még egyenes volt a tartása és dolgozni is tudott, azért az egészsége már nem volt az, mint ami korábbi férfikorában. Üzleti ügyei sohasem álltak jobban, mint éppen akkor. Elérte azt a kort, amikor az embernek jogában van nyugalomba vonulni s ő készült is arra, hogy ezt a nyugalmat élvezni fogja.

Egy tavaszi napon, hazaérkezve a délutáni istentiszteletről, szokása szerint leült a kertben s elmerült a lenyugvó nap és a fák folyton hosszabbodó árnyékainak szemléletébe. A napnak ez az órája, mely annyira tele van fénnnyel s mégis annyi nyugalommal is, — az éjjelt a nappaltól elválasztó szürkület ideje — csendbe ringatta amúgy is elmélkedésre hajló lelkiületét; ez volt a legmegfelelőbb az ő teljesen kiegyensúlyozott egyéniségének. Mélységes békesség áradt el szívében, mialatt a júniusi lágy verőfény lassankint aranyszínűvé lett s a csendet semmi más nem törte meg, mint egy kis madár, mely a mellébe lévő bokor sűrűjében dalolt. Egyszerre csak azt vette észre, hogy már nincs egyedül. Leánya, Terézke suhant át a pázsiton oly csendesen, hogy nem hallotta meg könnyű lépteit; most ott ült mellette, arcán egészen sajátos kifejezéssel.

„Mi az, gyermekem? — kérdé gyöngéden. — Bánt valami? Mondd.”

Terézke nem felelt azonnal, s édesatyja, mikor rá-

tekintve vizsgálgatta vonásait, észrevette, hogy olyan komoly, amilyennek már réges-régóta nem látta. Amaz áldott karácsonyi kegyelem óta mindig olyan jókedvű volt, hogy alig lehetett őt másnak elképzelni. Most ellenben mély komolyság ült arcán, úgyhogy atyja nem tudta mire vélje a dolgot. Fölkelt, karját leánya köré fonta, lassan föl-alá járt vele, s mialatt átölelve tartotta, várta, hogy szóljon.

Végül szolt. Nyugodtan, szilárd hangon, minden hosszabb bevezetés vagy okadatolás nélkül közölte atyjával, hogy szeretne belépni a kármelita rendbe.

Nem csoda, hogy ezek a szavak az első pillanatban pörölycsapásként hatottak Martin Lajosra. Hiszen csak nem olyan régen zárult be a zárda kapuja mindörökre két idősebb leánya mögött. Igaz ugyan, elvileg ő kezdetől fogva óhajtotta, bárcsak követnék gyermekei azt a szerzetesi hivatást, melyről neki le kellett mondania, azonban a gyakorlatban másképp festett a dolog: az a gondolat, hogy el kell veszítenie legkedvesebb gyermekét, Terézkét, kést mártott a szívébe. Mint sok más ember ő előtte és ő utána, elrémült, mikor látta, hogy az Úristen betűszerint meghallgatta az ő saját kérését és buzgó imáját. Néhány pillanatig nem látott mást maga előtt, mint az ő üres otthonát, melyből eltűnt Terézkének aranyos, kedves egyénisége; mint a küszöbön álló aggkort, melynek súlyát nem fogja enyhíteni annak gyöngédelmi ápolása és gondossága. Ami egy hozzá hasonló vágású komoly és tartózkodó férfiúnál ugyancsak ritkaság: könnyek szöktek szemébe és peregtek végig arcán. Miattuk nem tudott rátekinteni; hangja elcsuklott, nem volt képes hozzá szólni.

Végre azonban erőt vett magán. Megfontoltan, de gyöngéden figyelmeseztette őt arra, hogy még nagyon fiatal. Azután bátorította, mondaná meg, mi indította őt ilyen rendkívüli horderejű elhatározásra. Türelmesen és félbeszakítás nélkül hallgatta meg Terézkéjét, akinek most, hogy a jég meg volt törve, csak úgy áradt az ajkáról az ok és a magyarázat. Kijelentette, hogy távolról sem szándéka kieroszakolni édesatyjától valami azonnali engedélyt; ő csak fel akarta használni a kedvező alkalmat

arra, hogy elmondja neki szíve vágyait. Ő már évek óta teljesen meg van győződve szerzetesi hivatásáról; az eszme akkor született meg benne, mikor kisgyermek korában hallott arról az eshetőségről, hogy Paula belép. Lehetséges, hogy ez akkor csupán csak gyermekded ötlet volt, de azóta... azóta... teljesen kialakult, átment a vérébe. Sokkal azelőtt, hogy elhagyta a bencés nővérek zárdáját, lelke előtt világossá lett, hogy mi az ő rendeltetése. Azóta is reméli, hogy képes lesz megvalósítani eszméjét az ő legnagyobb ünnepükön, a „karácsonyi kegyelem” évfordulóján.

Van olyan erős hit, hogy tényleg hegyeket tud át-helyezni; vannak meggyőződések, melyek világ részeket képesek megmozgatni. Még a hitetlenek is meghajolnak az előbbi előtt; még a félénkek és habozók is bátorságot és határozottságot merítenek az utóbbiból. Martin Lajos hite határtalan volt, meggyőződése sziklaszilárd: neki nem volt szüksége arra, hogy valaki meggyőzze, csupán arra, hogy tudjon lemondani.

Végighallgatta leányát. Mialatt az beszélt, ő visszanyerte teljes önuralmát. Mindig vágyódott olyan gyermek után, aki lelkeket mentsen. Most pedig tudta, — igaz, hogy csupán öntudatalattilag, de azért biztosan — érezte, hogy valami titokzatos módon kérése meghallgatásra talált Istennél. Nem lett fia, aki nagy misszióssá válhatott volna. Azonban leányai között az Úr juttatott neki egyet azoknak misztikus társaságából, akik „áldottak az asszonyok között”, olykor a zárdában, olykor a családban, de mindig Isten szemei előtt.

Meghajtotta a fejét, jelezve, hogy meghozza az áldozatot. Azután lassú léptekkel közelített a kert falához, leszakított onnét egy fehérszirmú, finom, lilomszerű virágocskát, mely tömegesen tenyészett ott s odaadta Terézkeének.

Terézke saját önfeláldozásának jelképét látta benne.

VI. FEJEZET.

A nyolcvanas években, ha egy fiatal leány a családi tűzhelytől távozni akart, hogy magasabb tanulmányokat folytasson, a közvélemény szemében szeszélyesnek, különcnek és minden nőiesség hiányában szenvedőnek tűnt fel. Az ilyen irányú vágyak kijelentése valóságos háborút okozott a családban. Hát talán azt akarja, hogy mindenki tudákosnak csúfolja? Vagy kockára akarja tenni jó hírnevét azáltal, hogy egyedül jár és ki tudja, milyen bohém körökben forgolódik? Nem fontolja meg, hogy ha ezt megteszi, őt jóraavaló férfi soha többé nem veszi el feleségül? Ilyen pillanatokban ugyanis a házasság szent állapotáról a legnagyobb tisztelettel volt szokás nyilatkozni. Ha ellenben a leány azt az ugyancsak független nyilatkozatot merte megtenni, hogy odaadta szívét és kezét is szándéka volt odaadni valamely férfinak, akit ő „gyerekésszel” jövődöbelijének választott, no, akkor volt csak igazában hadd-el-hadd! Mindenki összecsapta a kezét és rémülten kiáltott fel: Mit tudhat valaki az ő korában ezekről a dolgokról! Igazán senki sem hitte volna, hogy ilyen könnyelmű gondolkodásra képes! Hiszen igaz, később maguk a szülők is örülnek majd, hogy a fiatalok úgy egymásra találtak, egyelőre azonban azt követelik tőle, hogy ezt a jólnevelt fiatal leányhoz nem illő és a szemérmetességgel össze nem egyeztethető gondolatot verje ki a fejéből.

Akadtak leányok, akik az ilyen lehurrogatással szemben jónak látták szelíden engedni, azután pedig éltek, legtöbb esetben megkeserített és tartalmatlan életüket. Mások ellenben nem voltak arra kaphatók, hogy lemondjanak kézzelfogható hivatásukról, s fogaik közé kapva a zablát, keresztülgázoltak az akadályokon. Évek

multán ugyanaz a rokonság, mely annakidején mindent megtett, hogy gáncsot vessen nekik, elsőnek dicsekszik azzal, hogy Zsuzsi milyen fényesen megállja helyét az egyetemen s hogy kitüntetéssel doktorált, és sugárzó arccal tárgyalja, hogy Ilonka férje milyen kiváló ember, milyen boldogok, milyen csodaszép gyermekeik vannak. Annakidején azonban nem csekély elszántság kellett ahhoz, hogy a leány szembeszálljon felfogásukkal.

Ha pedig a leány szerzetesi hivatást érzett, főleg ha klauzúrák rendbe akart lépni, akkor rendesen még ellenségesebb lelkülettel találkozott. Még hangosabban morajlott körülötte az ellenzék, melynek felfogása szerint megbomlott s nem tudja, mit csinál. Hiszen még ha betegeknek akar ápolni vagy tehetetlen öregeket gondozni; vagy idegen országokban óhajt dolgozni a hitetlenek megtérésén, az csak hagyján; mert a tömeg mégis csak könnyebben érti meg a gyakorlati munka elvét, mint az elméleti tudást. De hogy valaki négy fal közé zárkózzék szemlélődni és imádkozni...! Az érthető, hogy az író vagy a festő elzárkózik a zavaró befolyások elől, hogy szakadatlanul dolgozhassék, mert máskülönben munkájának gyümölcse nem lesz értékes és művészete nem fog fejlődni és tetőpontra jutni. Az is természetes, hogy egy nagy feltalálót vagy nagy gyárost meg kell védeni attól, hogy mások minduntalan a nyakára jöjjenek, mégpedig meg kell ezt tenni nemcsak az ő saját érdekében, hanem azon ezrek miatt, kiket irányít és azon tízezrek miatt, kiknek jóléte az ő munkáján múlik. Ellenben ha valaki Istennek kegyelmi trónja előtt akar könyörögni, azt csak megteheti minden időben és bárhol! Ehhez csak nincs szükség klauzúrák zárdáira!

Évek multán, mikor látják, hogy milyen szépséget és nyugalmat vitt bele a zárda annak a nőnek a lelkébe, aki kitartott hivatása mellett; hogy milyen éltető erő árad belőle az egész világra, akkor kikiáltják szentnek. Ismétlődik tehát ebben az esetben is az előbb említett folyamat, csak hogy még kiütközőbb s most nemesebb alakban.

Martin Teréz, aki mindig világosan látott és értelmesen gondolkodott, minden bizonnyal előrelátta azokat

*A nagy, áthatolhatatlan ajtó titokzatosan megnyílt;
ő átlépte a küszöböt, ahol Mária és Paula vártak rá
az egész testülettel.*

Mint minden jelöltet, úgy őt is háztartási munkára fogták.

az érveket, melyeket majd felhoznak ellene, azt azonban aligha sejtette, hogy milyen széleskörű lesz a támadás az ő nagy, megingathatatlan elhatározása ellen. Tekintve azonban, hogy édesatyjában szövetségesre talált, nyugodtan nézett elébe az ellenvetéseknek. Nővérei máris tudták, hogy eltökélt szándéka zárdába lépni, s tekintve, hogy Paula és Mária amúgyis bent voltak már a Kármelben, ők mindenesetre legkevésbé sem fogják helytelleníteni tervét. Léonie-nak és Céline-nek természetesen rosszul fog esni az a gondolat, hogy meg kell tőle válniuk, de tekintve, hogy mindkettőnek szíve mélyén ott élt az egyelőre kiforratlan vágy a szerzetesi életre, következőleg nem kellett tőlük félnie. Ellenben, mikor legközelebbi rokonaik, Guérin-ék értesültek az eszméről, valósággal kirobbant belőlük a tiltakozás.

Édesanyja halála óta Guérin Izidor vette át elhunyt nővérének, Zélie-nek szerepét mint Terézke gyámja. Következőleg édesatyjának beleegyezése nem volt elég, s ekképen nem hagyhatta el szülei házát nagybátyjának beleegyezése nélkül. Márpedig ő tiltakozott távozása ellen a leghevesebben. „Hallatlan dolog volna — ekképen dörgött és füstölgött — s megbotránkozni rajta egész Franciaország, ha egy tizenöt esztendő gyermekek megengednék, hogy a kármelita zárdába lépjen! Feltétlenül ellene leszek, s felhasználok ezen esztelen terv ellen mindent, ami csak hatalmamban van! A felől pedig szintén nyugodtan alhatsz, hogy csupán csak valami csoda volna képes engem nézetem feladására bírni!”

Ezzel a kijelentéssel bocsátotta el unokahúgát. Hát bizony ez nem volt biztató. Guérin Izidort mindenki úgy tekintette, — éspedig nem ok nélkül — hogy több gyakorlati esze van, mint a család többi tagjának. Ifjúságának egyrészét Párizsban töltötte s volt idő, mikor ottani viselkedése némi aggodalmat okozott nővérének; viszont azonban széleskörű tapasztalatokat gyűjtött ott, melyek későbbi életében nagy hasznára voltak nemcsak neki magának, hanem családjának, sőt annak a környezetnek is, melyben mozgott. Igen erős jellemű ember volt, éleseszű és nagyon befolyásos egyéniség. Félelmetes ellenék volt tehát Terézke szempontjából.

Egy tizenöt éves leány nem gyermek többé. Mint akár a legtapasztaltabb egyén, úgy tudja megállni helyét, mint ara, sőt képes átesni az anyaságnak megpróbáltatásain is, márpedig ez a nőnek a legmagasabb teljesítménye testi szempontból. Hasonlóképen van meg benne az érettség szellemi tapasztalatokra és azoknak kifejezésére is. Éppen azért Terézke kimondhatatlanul kezdhette unni azt az elkoptatott szólást, hogy: „Az ilyen tizenöt éves gyerek”, melyet akkor és később is minduntalan hallania kellett. Mindamellett csodálatraméltó tapintatosságot tanúsított nagybátyjával szemben. Nem zaklatta őt folyton ismétlődő érvekkkel, hanem szépen hazament, magára hagyta néhány napra, hadd gondolkodjék. Mikor azután újra megjelent abban a szilárd, régi házban a Szent Péter-téren, nemcsak hogy szívélyesebb fogadtatásra talált, hanem olyanra, mely mélyen meghatotta őt.

„Imádkoztam, amióta utoljára láttalak”, mondta nagybátyja minden hosszabb magyarázat nélkül. Derék, becsületes ember volt, de azért nem olyan, akit lelki embernek szokás nevezni. Terézke meglepetten nézett rá. Hogy ő imádkozott ezen egész idő alatt, az magától értetődik, de azt sohasem gondolta volna, hogy nagybátyja ugyanígy tett. „Világosságot kértem Istentől arra vonatkozólag, hogy milyen állást foglaljak el a te ügyedben — folytatta szavait. — A világosság tényleg meg is jött. Isten azt a meggyőződést keltette bennem, hogy a mi Udvözítőnk azon az úton óhajtja szolgálataidat, amelyre te kívánsz rálépni. Menj tehát békességben, drága gyermekem, én nem akadályozlak többé.”

Ezen fényes győzelem után Terézkének magán a kármelita zárda kapuján kellett zörgetnie. Gonzága Mária anya többször látta a fiatal leányt, amióta annakidején oly gyöngéd tapintatossággal közölte vele, hogy kilenc éves jelölteket nem szokás felvenni. Ami ezt a kiváló perjelnőt magát illette, ott nem volt nehézség, mert az majdnem teljesen meg volt arról győződve, hogy itt az ideje ajtót nyitni Terézkének. Azonban a dolog nem mult egészen az ő személyén. A szabványok szerint e tekintetben köteles volt magát alávetni a fölöttes egy-

házi hatóság véleményének. Ezt pedig Delatroëtte kanonok képviselte, egy makacs természetű, véleményeihez konokul ragaszkodó ember. Márpedig Delatroëtte kanonokkal nem lehetett beszélni. Kijelentette, és pedig még Guérin úrnál is sokkal hevesebben és nyomatékosabban, hogy bármilyen egyéniség legyen is valamely leány és akármekkora a kiválóságai, huszonegy éves kora előtt az ő beleegyezésével nem fogja átlépni a Kármel küszöbét. A Rendnek Szabványaiban nyoma sincs ilyesféle megszorításnak s a perjelno erre nagyon okosan és minden csipősség nélkül figyelmeztette is a kanonokot, ami nagyon is érthető. Azonban az hajthatatlan maradt. Mikor látta, hogy értemi érvekkel nem ér célt, érzelmi úton próbált közvetve reá hatni. Szent Teréziáról nevezett Genovéva anyja éppen betegen feküdt s a perjelno megkérte, hogy ha majd a kanonok legközelebb eljön hozzá a betegszobába, intézzon hozzá néhány jó szót Martin Teréz érdekében. Ki tudja, nem lesz-e hajlandó ezen alkalommal engedni. Az eredmény egy még erősebb, valamennyi eddiginél hevesebb kitörés volt. „Mit bosszantanak maguk engem, — lármázott a kanonok — mit bosszantanak maguk engem ezzel a fiatal leánnyal! Igazán, ha magukat hallja az ember, azt gondolhatná, hogy maguk szerint az egész testület lelke üdvössége fordul meg ezen a belépésen. A halasztás nem jár semmi veszedelemmel. Uljon otthon, amíg meglesz a kora. Vagy azt hiszi talán, hogy én megfontolás nélkül utasítottam el a maguk kérését és nem imádkoztam megvilágosító kegyelemért? Megtiltom önöknek, hogy előttem ezt az ügyet mégegyszer szóba hozzák.”

Felelete, melyet ennek az öreg szerzetesnőnek adott s amelyet a maga teljességében közöltek Terézkével, semmiesetre sem volt biztató. Ha ő csakugyan az a félénk, pironkodó kisleány lett volna, amilyennek tévesen festik, bizonyára nem merészkedett volna be ilyen félelmetes oroszlán barlangjába, hogy szembeszálljon vele. Azonban neki meggyőződéseire megvolt a megfelelő bátorsága is. Minden habozás nélkül elment a kanonokhoz édesatyja kíséretében és eszében sem volt elalélni, mikor az mennydörögve mondotta ki a végle-

ges „nem”-et. Sőt minden zavarodás nélkül ült ott tovább abban a kis, merev, hideg fogadószobában, mi alatt az odakint szakadó zápor, melyet mintha vederből zúditottak volna neki az ablaktábláknak, bizonyos mélabús kíséretet adott ehhez a kellemetlen jelenethez. Terézke látása váratlanul és zavarólag hatott erre a félelmetes papra. Volt valami annak a fiatal leánynak öntudatos nyugalmaiban, ami a kanonokban azt a nem kellemes benyomást keltette, hogy itt az ő akarata nem kevésbé erős akarattal találkozott s hogy ez utóbbi nem hagyja annyiban, hanem megtalálja a módját s túljár az ő eszén. Ez az eshetőség az első pillanatban ijesztő és meglepő volt számára, de mielőtt a látogatásnak vége lett volna, elkezdett számolni vele. Mikor ugyanis vendégei önként fölkeltek, s ő az ajtóhoz kísérte őket, szinte akaratlanul kezdte beadni a derekát, ezeket motyogta: „Végre is én csupán a püspök képviselője vagyok itt Lisieuxben. Ebben a dologban őt illeti az utolsó szó. Ha tehát ő jónak látná megadni az engedélyt ezen belépéshez, magától értetődik, hogy én sem nem szólhatnék, sem nem tehetnék ellene.”

Könnyű nekünk ennyi esztendő mulva makacssággal és szívtelenséggel vádolni az Egyháznak ezt a keményfejű oszlopát és lesajnálni szűk látókörét. Ha azonban őszinték akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy az ő helyében valószínűleg ugyanúgy tettünk volna. A prófétáknak, amint mindenki tudja, nem volt becsületük saját hazájukban mindaddig, amíg annak határain túl nem kapták fel őket századokkal később; az angyalok még tovább maradtak az ismeretlenség homályában. A szentekkel is csak így van a dolog. Tehát legalábbis azt kell a kanonoknak javára írunk, hogy fölvetett egy eszmét, mely Teréznek, legalább amúgy hirtelenében nem jutott volna eszébe, habár kétséget sem szenved, hogy előbb vagy utóbb ő maga is rájött volna. Mialatt lement a lépcsőn és kilépett az időközben viharra fokozódott záporba, máris azon törte a fejét, hogy miképen juthatna el a bayeux-i püspök színe elé. Ezen nagyfontosságú lépést pedig azzal készítgette elő, hogy eddigi kisleányos külsejét igyekezett nagyleá-

nyossá alakítani. Hadd lássa a püspök, hogy nem gyerekekkel van dolga. Szép aranyhaja eladdig ragyogó hullámokban szabadon omlott le vállaira, most fölfésülte felnőtt leányhoz illő hajviseletté.

Szükségesnek tartjuk újra visszatérni a mult nemzedéknek szokásaira, hogy megértsük ennek a lépésnek jelentőségét, s ez alkalommal a ruhaviseletet is szóvá kell tennünk. Manapság viselet dolgában semmi különbség sincs egy a tizes évek közepetáján levő leány és kis huga között. Az előbbi nem fogja, mint akkor „hosszúra eresztteni a szoknyáját” és „fölfésülni a haját”, mert mindkettő rövid szoknyát és rövid haját visel. Azonban az említett különbség, ne feledjük, csak jóval a század fordulója után szűnt meg. Egészen eladdig az a leány, akinek szerény felső- és számtalan alsószoknyáját bokájáig hosszabbították meg, s akinek hajfonatait feje köré csavarták, hajfürtjeit pedig fehebűbjára fésülték föl, — már a szerint, hogy milyen volt a helyi szokás — az ilyen leány már felnőttek számított.

“She ceased to pause with reluctant feet,
Where the brook and the river meet,
She took the leap across.”*

Igen, ő átmert a Rubikonon. Sem önmagát nem tekintette gyermeknek többé, sem mások szemében nem ment gyermekszámba: ő már fiatal úrleány volt.

Mint fiatal úrleány indult tehát útnak Martin Teréz Bayeux felé 1887 október végén. Hosszú, sötét ruha volt rajta, hajfonatai pedig a két fehér szárnyal díszített helyes kis kalap alá voltak dugva. Ma ezt az utat könnyen meg lehet tenni két órán belül és kisleányok is minden kíséret nélkül vígan indulnak neki a társasgépkocsin. Akkortájt azonban még valóságos utazásnak számított és Terézt édesatyja kísérte el, mert hiszen abban az időben Franciaországban jól nevelt leány nem mehetett ki egyedül. Teréz különben is eladdig igen keveset utazott s mindig legalább az egyik nénje volt vele; ez az útja pedig nem egy szempontból volt egészen rend-

* Nem habozott tovább vonakodó lába
Ott, ahol a folyót a patak találja:
Keresztülugrott rajt.

kívüli fontosságú. De meg azután pusztán az a gondolat is erősen dobogtatta a szívét, hogy egy püspököt látogat meg, tekintve, hogy ilyen magasrangú egyházi méltóságok még nemigen szerepeltek az ő látókörében. Hozzá nem is csak egy ilyen méltósággal szemben kellett megállania a helyét, hanem kettővel. Maga a püspök, Monseigneur Hugonin már öregember volt, inkább elvonuló természetű és könyveinek élő, s mint ilyen, egyházmegyéjének kormányzatát nagyrészt püspöki helynökére, Reverony abbéra bízta. Tényleg az utóbbi eszközölte ki a püspöknél ezt a fogadtatást, s ő ment elébe a látogatóknak, mikor ezeket bevezették a püspöki palotába. Ő kísérte őket végig egy sor hideg, rangos fogadótermen abba a szobába, amelyben Őexcellenciája várta és szívélyesen fogadta őket.

Ez a szoba nem keltett olyan nyomasztó érzést, mint a fogadótermek. Sokkal kisebb is volt azoknál. Egy szép virágos kertre „adott”, amint a francia mondaná annyira találó sajátos kifejezésével, vagyis az ablakából arra nyílt a kilátás. A kandallóban barátságosan lobogott a láng, s három kényelmes karosszék volt eléje húzva. Miután a püspököt tiszteletteljesen és szertartásosan köszöntötték, az abbé intett Teréznek, hogy foglaljon helyet az egyik karosszékben.

Teréz habozott, elfogadja-e? Tekintve, hogy csupán három karosszék és egy egyenes hátú kis szék volt ott, egyiküknek arra kell majd ülnie, úgy gondolta, hogy ez az utolsó hely mindenesetre őt illeti.

„Csak tessék leülni — mondá mosolyogva az abbé. — Hadd lássuk, tud-e engedelmeskedni; mert hiszen bizonyára tudja, hogy az engedelmesség egyike a zárdai élet sarkköveinek.”

Szavai barátságosak voltak, azonban a hangja tréfás volt, s észre lehetett venni, hogy az egész tárgyalást ebben a modorban szándékozik folytatni. Mikor a püspök azt kérdezte, vajjon Teréz régóta vágyódik-e már a kármelita élet után s ő sietett igenlőleg felelni, az abbé megint csak ingerkedőleg szólt közbe: „No, no! Hát azért talán tizenöt évnél hosszabb idő óta mégsem!”

„Azt nem, abbé úr. Azonban sokat nem kell levonni

a tizenötéből, mert három éves korom óta égett bennem a vágy, hogy Istennek szentelhessem magamat.”

Szavai tiszteletteljesek voltak, de azért volt bennük valami öntudatalatti szemrehányás. Ő nem azért jött Bayeux-be, hogy tréfálódzzék. Az ő ügye a lehető legkomolyabb volt, ő azt teljes őszinteséggel és a tőle telhető legnagyobb szerénységgel adta elő. Nyíltszívűsége és nyomós érvei nem szolgáltak arra rá, hogy azokat megmosolyogják. A püspök, látva eltökélt szándékát, éppen olyan kínos helyzetben érezte magát, mint annakidején Delatroëtte kanonok, s azt ajánlotta, hogy talán jobb volna, ha Teréz egyelőre édesatyja oldala mellett maradna.

Azt hitte, hogy ez a javaslat nagyon kedvére lesz az öregúrnak. Annál jobban meglepődött tehát s némi fájdalom érzetével hallgatta, mikor Martin úr, aki eleddig inkább csak hallgatott, most előadta gondolatait. A galambász aggastyán azzal kezdte, hogy szándéka levinni leányát Rómába. Megígérték nekik, hogy a Vatikánban fogadni fogják őket. Ha tehát Teréz nem kapja meg itt a kért engedélyt, akkor nem fog még attól sem visszariadni, hogy magától a Szentatyától könyörögje ki a felhatalmazást, s így mégis követni fogja hivatását.

A püspök mindjobban elámult a dolgoknak ilyen fordulatán, s néhány jól megválogatott szóval véget vetett a vitának. A római utazás — mondotta vendégeinek — kitűnő eszme, ez mindnyájuknak időt ad a továbbiak megfontolására. Az ifjú hölgynek lesz alkalma tisztába jönni önmagával, vajjon csakugyan nekivaló-e az az élet. Közben pedig, ha majd hivatalos látogatásra megy Lisieux-be, ő, a püspök, majd megbeszéli a dolgot Delatroëtte kanonokkal és Gonzága anyával. Később majd levélben közli velük végérvényes határozatát. Lehet, hogy ezt még Olaszországban fogják kézhez kapni. Ezek után meghívta őket, hogy távozásuk előtt tegyenek vele egy kis sétát a kertben. Szolgáljon ez kellemes befejezésül bayeux-i rövid tartózkodásuknak. Az ügyről magáról nem esett többé szó, mialatt nyugodt, lassú léptekkel jártak fel-alá a csinosan kavicsozott úton, a viruló virágágyak között. Egy félóra múlva pedig a püspöki helynök,

még mindig mosolyogva, elvezette a látogatókat a püspök színe elől.

Mikor azok eltávoztak, az abbé visszament az irodába, a püspökhöz. Összenéztek s mindkettőnek tekintete körülbelül ugyanazt a gondolatot fejezte ki: jóindulatot egy kis hamiskás mosollyal fűszerezve. Egy szóbeli kérvényt kellett elintézniök, amely éppolyan szokatlan volt, mint amilyen nehéz helyzetbe hozta őket. A legjobb lesz ebben az esetben halogatni a dolgot, hogy időt nyerjünk. Hogy a pápa elé viszik az ügyet... A zarándokoknak, akik általános fogadtatásban részesülnek, nincs alkalmuk arra, hogy személyesen beszélhessenek és tárgyalhassanak Öszentségével. De meg azután nehéz volna elképzelni bájosabb és szerényebb lényt annál a kedves gyermeknél, aki az imént volt náluk. Ez semmiesetre sem lesz tolakodó. Nincs tehát semmi ok arra, hogy komolyan vegyék Martin úr megjegyzését.

Mint más nagytehetségű egyének szokták, ők is lebecsülték ellenfelük akaraterejét és szívós kitartását. A következő hetek útibenyomásai közül egy sem veszett el Terézre nézve. Saját elbeszélése mutatja, milyen éleszemű volt a felfogása és milyen széleskörű a megértése Párizs, Milánó, Velence, Loreto, Padua és Bologna szépségeivel szemben, mikor ezeknek a fejedelmi városoknak látványosságai sorra elvonultak előtte. A természet szépségei iránt mindig igen fejlett érzékkel bírt, most azonban ehhez hozzájárult az eleddig benne szunnyadó felfogási képesség ébredése a művészet, főleg az építészet remekei iránt; útítársaira vonatkozó szellemes és találó megjegyzései pedig mutatják, hogy sem a vidékiség, sem a fiatal kor, sem pedig a tapasztalatlanság nem homályosította el meglátásait. Mindamellet az egész utazás, bármennyire élvezetes és átfogó volt is, az ő szemében mindössze csupán alkalmul szolgált, hogy ügyét a legfelsőbb fórum elé terjeszthesse. Neki csupán egy célja volt: a Vatikán.

Ez utóbbi olyan fenséges épület, hogy még a legelfáultabb ember is legörnyed a hatása alatt, mikor először fordul meg benne, főleg akkor, ha ez alkalommal kihallgatásra járulhat a trónján ülő, pompába öltözött Szentatya

elé. Vége-hossza sincs annak a sok széles lépcsőnek, amelyen fel kell menni, és azt a sok pompás termet alig lehet megszámlálni, melyen az embert végigvezetik. A szobrok, a festmények és a faliszőnyegek, melyek ezeket díszítik, bámulatosan szépek, sokféleségüktől pedig szinte eláll az ember lélekzete. Tényleg a berendezés annyira fényes, hogy a pompa szinte nyomasztó hatást gyakorol. Aranyozás ragyog a pillérfejekon és a faliszőnyegek fölött; simára csiszolt malachit és lapis-lazuli lemezek ragyognak a márványkandallókon és asztalokon. S ez a megkapó panoráma nem üres. Svájci testőrök festői, kétszínű ruhájukban; burgundi brokátba öltözött komornyikok; feketeruhás majordómok: ezek azok a félelmetes alakok, akik azt benépesítik. Az egésznek koronája pedig a Szent-
 atya megjelenése hófehér ruhájában, tiszteletet parancsoló korával, egyéni fenségével, ami ebben a pompás keretben valóban megragadó és misztikus hatást gyakorol.

Ez volt a környezet, ilyen volt Őszentsége megjelenése, mikor eléje vezették a normandiai zarándokokat. Ki voltak fáradva valamennyien, úgy testileg, mint lelkileg attól a hosszú úttól és az olasz városokban oly rövid idő alatt felvett rengeteg benyomástól. Esős novemberi nap volt. Monseigneur Germain és Reverony abbé voltak a vezetők, élükön pedig Nantes, Sees és Vannes püspöke állt. A konzisztórium i teremben jöttek össze, melynek végén egy nagy oltár állott. Mikor nyolcat ütött az óra, belépett a terembe XIII. Leó: törékeny, összeaszott, remegő aggastyán, de akiben teljesen megvolt a szellemi üdeség és a csodálatos elmeél. Nagy biborpalást takarta vállait és omlott bő redőkben a testhezálló fehér papi ruhára, mely vézna alakját fődte. Átható fekete szemei ragyogtak a félhomályban, s úgy látszott, mintha az előtte térdreboruló és áldását fogadó zarándokoknak a szíve mélyéig hatoltak volna. Keskeny, arisztokrata kezei olyan áttetszőek voltak, mint az alabástrom, s kissé remegtek, mialatt keresztet vetett rájuk, azután megnyugodtak. Tudatos méltóságteljességgel fordult el a térdelő zarándokoktól, s ment az oltárhoz, ahol az akolitások várták őt. Azután elkezdte halkan mondani a szentmisét és befejezte azt azzal az imával, melyet ő maga szerkesztett.

Végül, miután leszállt azokról a szellemi magaslatokról, melyekre magával együtt a jelenlévőket is felvitte, méltóságteljesen átment egy szomszédos terembe, leült a trónra, hogy kihallgatásra fogadja a zárandokokat.

Legelőször a coutences-ieket vezették eléje, tiszteletből az ő püspökük, Monseigneur Germain iránt, aki az egész zárandoklatnak kezdeményezője volt. Ezek után jöttek a nantesiek. Monseigneur Germain egymásután mutatta be híveit a Szentatyának, megemlítve mindegyiknek nevét és hivatását, nem mulasztva el kiemelni az adott esetekben a mágnsági címeket is, melyek elég sűrűn hangzottak, amennyiben a zárandoklat magában foglalta a normann főrendi családok képviselőinek színe-javát. A pápa tudomásul vette ezeket a bemutatásokat, s kinyújtott kézzel, néhány atyai szó kíséretében mindegyikre áldását adta s mindegyiket megajándékozta egy emlékéremmel. Az egész szertartás méltóságteljesen és szépen folyt le. A pápai vizeken nem fodrozódott egyetlen hullám sem...

Mikor a bayeuxi zárandokok közeledtek, a coutences-i püspök udvariasan félreállt. Itt volt az ideje, hogy átengedje helyét Reverony abbénak, aki Monseigneur Hugonint képviselte. Az abbé az egész eddigi utazás alatt éppoly élesen figyelte meg a „kis Martin csemetét”, mint amilyen éles szemmel tette ez utóbbi a saját megfigyeléseit. Mindeddig azonban semmi olyast nem vett rajta észre, amiből azt lehetett volna sejteni, hogy viselkedésével és magatartásával zavart talál okozni. Most azonban, mikor ez a karcsú, csendes alak fekete ruhájában, fekete csipkefátylán átsugárzó aranyhajával, lassan közeledett a trón felé, valami arra ösztönözte őt, hogy szigorú hangon kimondjon egy tilalmat.

„Figyelmeztetem önöket, — mondá hangosan, parancsoló kifejezéssel — hogy határozottan tilos bármit is szólani a Szentatyához.”

E szavak szinte úgy hangzottak, mintha előre megakarna feddeni valakit valami tapintatlanságért, amit az illető még el sem követett. Mintha csak azt kiáltotta volna oda Teréznek, hogy szép alázatosan, azonnal csókoljon földet. Ez utóbbi azonban reá nézve igazán jellemző mó-

don fogadta ezt a kihívást. Mikor tiszteletteljesen odátérdelt a pápa trónja elé, s kis kezét beletette abba a feléje nyújtott alabástromkézbe, halk hangon így szólt: „Szentatyám, egy nagy kegyelmet szeretnék kérni.”

Csakis szűk látókörű, kisebb kaliberű emberek saját-sága, hogy nem képesek engedményeket tenni a kedves-séggel szemben. Az abbé megfeddette ezt a kis könyör-gőt, Öszentsége, a pápa nem tette ezt. Vézna természetben még volt hajlékonyság: mélyen előre hajolt, úgyhogy finom metszésű arca majdnem érintette a másikat, kinek tekintete olyan merészen állta ki az ő átható szemeinek nézését. Teréz szíve nagyot dobbant, mikor újra szóra nyitotta ajkait.

„Szentatyám, Szentséged jubileumának örömeire ke-gyeskedjék megengedni, hogy beléphessek a Kármelita Rendbe most, tizenöt éves koromban.”

Halkan ejtette ki ezeket a szavakat, nehogy felhívja a figyelmet erre a lépésére, melyet kényszerből tett meg nyilvánosan, annak ellenére, hogy az a legmeghittebb ma-gánjellegű volt. Mindamellett beléjük sugárzott a fiatal leány hitének egész ragyogása. Az abbé megijedt arra a gondolatra, hogy a hatalmas Róma esetleg lágyszívűnek talál mutatkozni ott, ahol a vidékies Bayeux kőkemény maradt; nehogy tehát csorba essék a tekintélyén, nem törődve azzal, hogy mennyire megaláz másokat, kihívó hangon közbeszólt:

„Szentatya, ez egy kiskorú gyermek, aki azt képze-li, hogy hivatása van a kármelita életre. Az illetékes ható-ságok most tárgyalják az ügyét kellő megfontolással.”

A pápa ügyet sem vetett a közbeszólóra és az előtte térdelő leányhoz fordult:

„Gyermekeim, — mondá jóságos atyai hangon — önnek az illetékes hatóságok utasításához kell magát tartania.”

Teréz szíve megint nagyot dobbant. Hiszen a pápa nem utasította őt vissza; szóba állt vele; beszélt hozzá, megértéssel és szerető, kedves hangon. Osszekulcsolt kezekkel esengve nézett fel reá:

„Ó, Szentatyám, ha Szentséged igent mondana, min-denki beleegyeznék!”

„Gyermekem, ön be fog lépni a zárdába, ha Isten is úgy akarja.”*

Őszentségének kijelentése a lehető legbölcsebb volt és nagy szelídséggel párosult. Azonban a fiatal lélek ösztönszerűleg sokkal inkább óhajtja a gyors cselekvést és az azonnali eredményt, semhogy képes volna felérni észszel a halogatás értékét, amelyet pedig az aggkor annyira szükségesnek tart. Tekintve, hogy nem kapott határozottan igenlő feleletet, Teréz nem mert többé sokat remélni. Bár ő maga egyénileg meg volt arról győződve, hogy maga az Uristen hívja a zárdába, belátta, hogy nem kívánhatja mindenki mástól ezen meggyőződésének átvételét. Nem talált többé örömet az utazásban. Nápoly, Firenze, Piza és Genova már távolról sem érdekelték őt annyira, mint az odautazásnak látványosságai. Csupán a misztikus Assisiben, ahol Szent Ferencnek szelleme még mindig ott

Jegyzet. A bayeux-i és a római jeleneteket illetőleg az egyébként annyira zseniális és magát a katolikus gondolkodásba mindenütt beleélő protestáns író nőrészében néhány olyan vonás talált becsúszni, mely helyesbítésre szorul. Téves felfogás, mintha Hugonin püspök és Reverony abbé kőkemény szívvel utasították volna el Terézt. Szó sincs róla. Csupán okos, tapasztalt emberek voltak, azok pedig nem kapnak egy tizenöt éves gyermek belépési tervén, akármennyire fel legyen is fészülve a haja. Hogy szenttel van dolguk, azt nem tudhatták.

Téves felfogás, hogy mindketten megijedtek Martin úr ama megjegyzésére, hogy Teréz a pápa elé viszi az ügyet. Minden püspök tudja, hogy a pápa nem fog ilyen ügyet az ő feje fölött, az ő véleményének kikérése nélkül elintézni. Sőt azt is tudja, hogy a pápa ebbe az ügybe egyáltalában nem fog beleavatkozni.

Hogy Reverony, aki ott állt a pápa trónja mellett, megtiltotta, hogy bárki is szóljon a Szentatyához, ez teljesen rendjén volt. Ezt máskor is meg szokták tenni. A figyelmeztetés természetesen Teréznek szólt. Reverony az eddigi utazás alatt folyton figyelte őt, s látta, hogy milyen szívós akarátú leánnyal van dolga. Fel akarta használni ezt a megfélemlítést, de nem azért, hogy megakadályozza Terézt a pápai engedély elnyerésében, — hiszen tudta, hogy ez lehetetlenség — hanem azért, hogy a fiatal leány ne kövessen el mégis valami tapintatlanságot, ami esetleg Őszentségének rosszul találna esni, s amiért őt, mint a zárandoklat szervezőjét, felelősségre találnák vonni. Hiszen mindenki tudta, hogy mennyire szigorú felfogású XIII. Leó pápa az udvari etikett dolgában. Reverony tehát nem tehetett más-kép. Hogy pedig nem használt kihívó hangot, arról meg Reverony kiváló egyénisége kezeskedik; hiszen püspökké akarták tenni, de nem fogadta el. Humoros ember volt, de nem kevély.

leng a festői tájék fölött, kapta vissza egyidőre megzavart lelki nyugalmát. Utitársainak viselkedése is bántotta őt. Ezek közül többen a Franciaországba való visszautazás ideje alatt nem szüntek meg tréfás megjegyzéseket tenni a „kis kármelitá”-ra, ami neki végtelenül rosszul esett. Előre nem látott utazási bonyodalmak hozták őt össze éppen azzal az emberrel, akit egyelőre legkevésbé kívánt látni, tudniillik Reverony-abbéval. Pedig ez utóbbiban, bár kissé megkésve, megmozdult a lelkiismeret, s mindjobban igyekezett jóvá tenni a vele szemben előzőleg tanúsított kíméletlen viselkedését. Minél jobban megfigyelte őt, annál inkább gerjedt irányában akaratlanul is tiszteletre. Azonban Teréz nem volt eléggé öntelt ahhoz, hogy ilyesmit gyaníthatott volna, s így az ő nagyfokú érzékenységevel továbbra is rosszul érezte magát Reverony közelében.

December másodika volt, mikor a zarándokok megérkeztek Lisieux-be. Martin úr felajánlotta Teréznek, hogy amennyiben kedve van hozzá, kész vele egy másik nagyobb útra indulni, és pedig Palesztinába. Tekintve, hogy őbenne akkora volt az utazási kedv, rendkívül örült volna, ha ezt a tervét kiviheti, de meg azután — nagyon is bölcsen — tudva azt, hogy milyen keserves dolog a bizonytalanság, Teréze nézve is jobbnak gondolta, ha ez az út elszórakoztatja néhány hónapra, s így nem foglalkozik mindig a zárdábalépés gondolatával. Azonban ez utóbbi most már szívvel-lélekkel azon volt, hogy bejuthasson vágyainak „kert”-jébe,²⁴ úgyhogy nem is tudott másra gondolni. Első dolga volt elsietni a zárdába, hogy Paula előtt feltárja bajait és zavarait.

A tanács, amelyet kapott, jellemző nénjének mindenkoron tanúsított okosságára és gyakorlati érzékére. A bayeux-i püspök megígérte, — ugyebár? — hogy írásban fogja közölni elhatározását. Nos tehát, tekintve, hogy az ígért választ nem küldte el Olaszországba, írni kellene neki s emlékezetébe idézni ígéretét. Levelében Teréz azt is megemlíthetné, hogy mennyire szeretné a karácsony ünnepét már a Kármel falai között megülni. Lehetséges ugyan, hogy a levélnek nem lesz eredménye, de ártani semmiesetre sem fog.

A levél elkészült s attól a pillanattól kezdve, hogy bedobták a postaszekrénybe, Teréz elkezdett várni, azzal a feszültséggel, melyről csak annak lehet fogalma, aki már maga is epedve és hiába várt. Naponta messziről leste a levélhordót, mikor az közeledett a házhoz, nem is sejtve, mennyire várják. Napról-napra biztatta magát azzal, hogy: „Ma délelőtt mégis meg kell jönnie a levélnek.” Újra és újra kénytelen volt belenyugodni a keserves csalódásba s azzal vigasztalni magát, hogy ha ma nem is jött meg, holnap minden bizonnyal itt lesz. Édesatyja megosztotta vele a várakozást, jól tudva azt, milyen nehéz az ilyesmit egyedül viselni. A jó levélhordó jött és ment, de a levelek között, melyeket kinyújtott kezéből átvettek, egyik sem volt ellátva a püspöki pecséttel.

A karácsony elmúlt, s a várakozás még mindig súlyos búfelhőként nehezedett a Buissonnets-re, azonban Újév napján végre kisütött a nap. Levél jött a Kármel perjelnyétől, Gonzága Mária anyától. Azt közölte benne, hogy Monseigneur Hugonin a helyett, hogy közvetlenül válaszolt volna Teréznek, neki írt, éspedig a következő értelembe: Miután Öexcellenciája a kérdést hosszasan megfontolta és minden oldalról megvizsgálta, ezennel kész-örömet megadja az engedélyt ahhoz, hogy Martin Teréz azonnal beléphessen a Kármelbe mint jelölt...

Tizenötödik születésnapja elérkezett s szép csendben a multba merült, de Teréz, mintha meg lett volna ígézve, még mindig kezében tartotta a levelet, mely külső jele volt annak a szellemi kegyelemnek, melyet ő bensőleg kapott. Igaz, hogy Mária Gonzága anyja megszorította a püspök engedélyét, amennyiben hozzátette, hogy jobbnak tartja, ha Teréz majd csak húsvét után jön be a zárdába. Azonban ezek a szavak, melyek annakelőtte nagy csalódást okoztak volna neki, most elveszítették fullánkjukat. Teréz azt olvasta ki belőlük, — éspedig nagyon helyesen — hogy a kanonokot kell annyira-amenynyire kiengesztelni, nehogy békétlenség támadjon a testület és lelki igazgatója között. Ezen halasztásnak balzsamul kellett szolgálnia a jó kanonok önértetén ejtett sebre: az ő hivatását az nem homályosította el. Végre is

ő mindig csak azt akarta, amit Isten akart, s eltekintve, hogy Isten vele van, vajjon ki tehetne ellene valamit?*

A következő heteket reá nézve jellemző nyugalomban töltötte. Elment az apátságba elbúcsúzni volt tanítónőitől és iskolatársaitól, akiket az Olaszországból való hazatérés óta egyszer már meglátogatott, átadva Mère Saint-Placide-nak és egy-két másiknak néhány Rómából hozott emléket. Sokkal gyakrabban és szabadabban látogatta meg nagynénjét, nagybátyját és unokatestvéreit. Hosszú órákat töltött édesatyja társaságában. Egyébként pedig, úgy betűszerinti, mint átvitt értelemben „rendbeszedte a házat”. Semmi hajlam sem volt benne arra nézve, hogy kiaknázza szabadságának utolsó hónapjait és még egyszer és utoljára élvezzen valamit az életből. Ellenkezőleg, ezt az egész időt előkészületül akarta felhasználni ahhoz az élethez, melyet ő olyan megfontoltan és olyan szilárd elhatározással választott ki a maga számára, s amely most oly csendesesen közeledett feléje, mint ahogy az éjtszaka borult rá a verőfényes nappalra.

Magától értetődő dolog volt, hogy azon az utolsó estén, melyet a szülői házban töltött, az egész család és rokonság, mely eddig is annyira megértette egymást, még egyszer összejött abba a kényelmes nappali szobába, eddigi kellemes találkozó helyére. Ott volt a négy Guérin: a hatalmas termetű atya, a szelídarcú anya és a két kedves leányka. Ezek voltak a vendégek. Martin Lajos, Léonie, Céline és Teréz: ezek voltak a háznép. A magashátú, faragványos karosszékeket szorosan egymásmellé húzták a tölgyfaasztal körül, mely ünnepi dísszel volt megterítve; ettek kenyeret, ittak bort. A tűz lángolt, majd izzott a kandallóban. A lámpafény lágyan sugárzott Teréznek most utoljára fődetlen aranyhajára, azután pedig még lágyabbra olvadva vetette az árnyakat a csendes falakra. A pohárszék, a tükrök, a festmények, a porcellán, mintha csak tudatosan léptek volna elő a félhomályból, hogy — amint ezek az élettelen tárgyak tragikus alkalmakkor szokták — kivegyék részüket ebből a nagyfontosságú,

* Volt a halasztásnak egy más oka is. Kemény dolog lett volna a kármelita életet télen, fűtetlen cellában és rendi bőjt idején megkezdeni.

síralmas családi eseményből. A vacsora előtt elmondták az asztali áldást. Azután csendesen beszélgettek családi dolgokról, boldog órákról és kölcsönös élményekről. Végül azonban a szívek túlságosan megfájdultak; a beszéd elakadt az ajkakon; ott ültek szótlanul.

Ez a pillanat előre vetette árnyékát. Ez a pillanat végét jelezte egy időszaknak, amely alatt egy szent volt kialakulóban. A következő napon a Kármel befogadta őt. A többi a történelemhez tartozik.

*A beöltözés fényes keretek között történt. Édesatyja
ezt a napot a saját győzelmi ünnepének tekintette.*

*Az ujoncnövendékek fehér tátyla vette körül
szép, gyermeki arcát.*

MÁSODIK RÉSZ:

AZ ÉRÉS IDEJE

VII. fejezet.

Hogyan magyarázza meg az ember a zárda szépségét olyasvalakinek, aki azt érthetetlennek találja? A zajos utca felé nyíló homlokzata hideg és csupasz. Nem csoda tehát, hogy a járó-kelők átlaga fázik tőle és ellenszenvet érez irányában, különösen ha hozzá vesszük az őrzött bejáratot, a titokzatos kitekintő-nyílást és a kérlelhetetlen rácsot. Mindez ellenséges érzületet kelt azokban, akik nem képesek belátni ezen dolgoknak célját. Ez utóbbiak ugyanis képtelenek megérteni, hogy ez az egyszerűség és ez a szigorú elsáncolás nélkülözhetetlen feltételei a szemlélődő élethez szükséges magánynak. Ha a zárda külseje díszes volna és hívogató, akkor állandóan kopogtatnának a kapuján a felületes lelkű és hiányos megértésű egyének; ezek minduntalan megrohamoznák és bebocsátatást követelnének, pedig az ilyen látogatók számára a szent falak között nincs sem hely, sem idő. Ha a zárdában nem volnának rácsok, nem lehetne megszabadulni éppen azon elemektől, akiktől a szerzetesi hivatással bírók legjobban igyekeztek megmenekülni. A zárad és a kulcsok nem a szerzetesi testület bebörtönözését jelentik; hiszen annak tagjai éppen ezt az elzárkózást keresték akkora hévvel; ezt igyekeztek minél tökéletesebbé tenni; ezt vállalták önként egész életük idejére. Kőfalak nem alkotnak börtönt, sem a vasrácsok kalitkát olyanok számára, akik elszánt szívvel és mélységes hittel kerestek mögöttük menedéket. A zárad és kulcsok célja nem az, hogy a testületet bezárják, hanem az, hogy kizárják a kellemetlen látogatókat. A zárda nem börtön, hanem kikötő.

A rácson belül ugyanis kimondhatatlan szépségek vannak. Ott van elsősorban az egyszerűségnek, a moocsoktalanságnak és a terjedelmességnek szépsége. A kolostor lépcsői és folyosói hűvösek és tiszták. A magas, fehér falak, a fényesre viaszkozott fatáblázat, a

simára téglázott padló, mind a rendnek és nyugalomnak minden részletre kiterjedő szellemét lehelik. Ez a szellem természetesen még magasabb fokban érvényesül azokban a csendes cellákban, melyek azokról a ragyogó tisztaságú folyosókról nyílnak, s amelyekben semmi sem mérsékli azt a fényt, mely rajtuk végig árad, és az életszentségnek azt az illatát, mellyel telítve vannak. Egységes rendszer, ugyanaz a nyugalom foglalja össze mindezeket a helyiségeket, de azért minden cellának megvan a maga egyénisége. Már pusztán az üressége is elősegíti azt a benyomást, hogy lakójának jelleme kiütözik rajta, s hogy az tudatosan él mindig Istennek mindenütt való jelenlétében.

A folyosókon és a cellákon túl vannak a nyitott, oszlopos folyosók és ezek mögött a kert. Még a nagyváros közepébe száműzött zárdának is van valamelyes virágoskertje, ha pedig szabadabb helyen fekszik, akkor nem ritkán egész kis falusi tájat zár a falai közé. Avilai Szent Terézia mindig a legnagyobb nyomatékkkal hangsúlyozta, hogy az általa alapított zárdáknak kellemes fekvéssel kell bírniok. A kármelita nővérek mindmáig hűségesen követik az ő utasításait, azonban a természeti szépségek iránti érzéket és azoknak nagyrabecsülését más szerzetek alapítóinál és továbbfejlesztőinél is megtaláljuk. Ugyanaz a nyugalom, ugyanaz a békés hangulat, ugyanaz a rend, mely jellemzi a folyosókat és a helyiségeket, megmegtalálható a kertben is, azonban itt a szépségük melegbő árnyalatú. Fény és árnyék váltakozik az oszlopos folyosóknak mintázott kőlapokkal kirakott padlóján, és a dúsán virágzó rózsák, melyek körülveszik a kert közepén álló feszületet, napfénnel vannak átítatva. Igen nagy gondot fordítanak a zárda falai között levő virágágyakra, melyek körülveszik a megváltásnak és a szenvedésnek örökérvényű jelképét. A kert gondozójának ügyesnek kell lennie és nagy szeretettel kell végeznie a dolgát. A benne fészlő bimbóknak a környezethez illőeknek kell lenniök, s kell, hogy örömet vigyenek a betegszobába és díszítsék az oltárt. Ezért nem is szabad rajtuk megtűrni bárminemű rútságot. Az igazi zárda kertjében éppen azért

a rózsá ritkább színekben pompázik, mint az, amely a halott cézár sírjára borul.

Azonban az ember-virágok, az ember-szépség mind-ezeknél nagyobb diszei a zárdának. Az a felületes felfogás, hogy az apáca valami hideg és merev teremtes, sápadt, összeaszott alak, dogmák bilincskébe vert imágépezet, éppen olyan együgyű és alaptalan, mint amilyen az a vélemény, hogy a zárda börtön. „Isten mentsen bennünket a mogorva szentektől”, szokta mondogatni Avilai Szent Terézia. De ha talán — tekintve, hogy a Szentanya imádkozik ellenük — tényleg vannak is mogorva apácák, annyi tény, hogy én egyetlen egyet sem láttam. Rendesen a megtestesült vidámság valamennyi. A nevetés könnyen áll náluk; arcukról a megértés olvasható le. Mivel pedig életmódjuk egyszerű és rendezhez kötött, legtöbbször makkegészségesek. A testi-lelki komoly összeszedettség előírás náluk. Arcszínük tiszta. Szemük ragyogó és egész egyéniségükről életereő árad. Hivatásukból folyólag rendkívül magas műveltségi színvonalat kívánnak meg az egyes tagoktól, s mivel ez így van, mindegyikükönél kiváló értelmiségre és iskolázottságra találunk. Gyakori köztük a tökéletes zeneművész, nyelvész, költő és festő, sőt nem ritkaság, hogy mindezek a tehetségek egy és ugyanazon nővérben találhatók meg. Testi egészségükkel és értelmi kiválóságukkal rendesen együtt jár a könnyed társalgási tehetség s mindezekre a tulajdonságokra fölteszi a koronát a kegyelmi élet, a lelkiség, mely az alaphang Isten igazi szolgálójának életében. Egész életem folyamán sohasem láttam apácát, akinek arca kemény, akinek szeme mogorva, akinek viselkedése durva lett volna, vagy akinek egész megjelenésén nem ütközött volna ki a hit.

Mindez nem volna lehetséges, ha életcéljuk alacsony, vagy önző volna; azonban ők nem haszonlesésből zárkóztak el. Igaz, hogy félrevonultak a világtól; eltávolítottak életükből minden lim-lomot. Magány a jelszavuk; szemlélődés a foglalkozásuk; imádság a hivatásuk. Azonban ők nem virrasztanak és imádkoznak elsősorban a maguk érdekében. Imájuk felöleli az egész mindenséget. A hittérítő, a pap, az orvos, mind ott van érdeklődésük

előterében: vagyis mindazok, akik dolgoznak az emberi-ség feljavításán és Isten dicsőségén. Hasonlóképen gondolnak a bűnösre, a szenvedőre, a tékozló fiúra, vagyis mindazokra, akik megfélekeztek arról, hogy az ember Isten képére van teremtvé. A világias érzületű megtanulhatja az ő mindennel való szakításukból a lemondást; a csalódott az ő nyíltszívűségükből az emberszeretetet; a gondok alatt roskadozó az ő nyugodtlelkűségükből a megnyugvást; a fáradt az ő nyugalomukból a pihenést; a remegő az ő boldogságukból a megkönnyebbülést. Egész egyéniségükben és imáikban megvalósítják azt a meggyőződést, melyet Artud király fejezett ki, és teljesítik azt a kívánságot, melyet ő intézett az elváláskor utolsó hű kísérőjéhez:

„Ha nem látnád többé arcomat,
Imádkozzál lelkemért. Mert többet lehet elérni imával,
Mintsem a világ gondolná. Éppen azért emelkedjék,
Mint valami forrás érdekemben éjjel-nappal.
Mert nem jobb az ember juhnál és kecskénél,
Ha tekintve, hogy Istent ismeri, nem emeli imára
kezét,
Úgy önmagáért, mint azokért, kik barátjuknak neve-
zik őt.”

Ilyen környezetbe, amilyent igyekeztem megrajzolni és ilyen nők társaságába, amilyeneket megkíséréltem jellemezni, lépett be Martin Teréz 1888 április 9-én. Kora hajnalban kelt fel; puha, kék gypjűszővetből készült ruhát vett magára, azután szobáról-szobára ment a Buissonnetsben, gyöngéd kézzel érintette sorra azokat az ismerős tárgyakat, melyeket szeme most lát utoljára. Azután kiment a kertbe, ahol még a korareggeli harmat csillogott a fűszálakon; lassan ment át a pázsiton és végig a kerti úton. A bokrok összezárultak mögötte, a nagy fák fölője tartották koronájukat. Szép csendesén távozott közülük és ment lefelé a kavicsos ösvényen, mely a Buissonnets-hez vezet, oldalt hagyta Szent Jakabnak ódon-szürke templomát, áthaladt azon a kis hídon, mely az *Orbiquet* fölött ível, s tovább ment a keskeny Livarot-úton. Már ott térdelt a kármelita nővérek templomában, mikor a család szintén odaérkezett.

Ez akkoriban még igen kicsiny és igénytelen épület volt.²⁵ Az oltár mögött levő rács két részre osztotta, melyek közül a belsőt a nővérek használták, a külső pedig nyitva volt a hívek számára. Ez utóbbiban térdelt Teréz s körülötte családja és ismerősei. Mialatt a pap a nagymisét énekelte, Teréz hallotta övéinek elfojtott zokogását; ellenben az ő szemei, melyek annakelőtte olyan könnyen hullattak könnyeket, most szárazak voltak. Szíve oly hevesen dobogott, hogy nem lehetett sírnia: ha megtette volna, a szíve szakadt volna meg csupa örömtől és szomorúságtól. Mert ez a két érzelem dúlt benne a legnagyobb hevésséggel. Mikor vége volt az istentiszteletnek, felkelt és szokott előkelő lépteivel ment át a sekrestyén az a mögött levő, szilárd falba ágyazott nagy tölgyfaajtóhoz. Megcsókolta unokatestvéreit és nővéreit, azután le-térdelt, ez alkalommal nem az Űristen, hanem édesatyja előtt. Mikor az megáldotta őt, a nagy, áthatatlan ajtó titokzatosan megnyílt, ő átlépte a küszöböt, a klauzúra elnyelte őt, s az ajtó újra, épp oly titokzatosan becsukódott. A családra, melyet kívül hagyott, rámeredt annak az ajtónak pusztasága, súlya és véglegessége. Ellenben az ő számára utat nyitott a világosságba, a zárdá kertjébe, ahol Mária és Paula — a Szent Szívről nevezett Mária nővér és Jézusról nevezett Ágnes nővér vártak reá, a perjel nő anyával és az egész testülettel együtt.

Mária és Paula most már nemcsak vérszerinti testvérei voltak, hanem lelkileg is. A velük való találkozás tehát kétszeresen volt megható és kétszeresen jelentőséges. Megölelték őt, ők és az egész testület, ez az új család, „melynek szeretetéről és gyengédségéről a világnak halvány sejtelve sincs”. Azonban a perjel nő mögött, kinek impozáns megjelenése most még a rendesnél is parancsolóbban festett, ott volt Delatroette kanonoknak komoly alakja s árnyat vetett a pirkadó hajnali fényre.*

Magát a jelöltet szóra sem méltatta. Az megnyerte vele szemben a játszmát, amint azt mindjárt kezdetben aggodva érezte előre. De legalább hadd bosszulja meg

* Egy kis tévedés: a kanonok nem volt bent, hanem kívülről kiáltott be a klauzúrába. Nem a perjel nő mögött állt, hanem vele szemben, a tölgyfaajtón kívül.

magát egy pillanatra azáltal, hogy lecsökkenti ellenfelének győzelmi mámorát. Éles hangon szólt tehát oda Mária Gonzága anyának:

„Úgy, hát csak énekeljen Te Deumot Tisztelendő Anya, ha kedve van hozzá. Mint a püspök úr meghatalmazottja, megajándékozom önt ezzel a tizenöt éves gyermekkel, akinek belépését ön a fejébe vette. Remélem, hogy nem fog benne csalódní. De ha ez mégis megtörténne, jegyezze meg magának, hogy ezt akkor magának köszönheti. Én nem vállalom a felelősséget ebben a dologban.”

Köteteket mond Teréz lelki egyensúlyáról, hogy ez a kitörés egyáltalában nem csappantotta meg örömét. Mert semmi sem készíti elő jobban az ember kudarcát, mint az a tudat, hogy kudarcát biztosra veszik; míg ellenben semmi sem biztosítja jobban a sikerét, mint másoknak beléje helyezett bizalma. Hogyha azok az első szavak, melyeket Teréz a Kármelbe való beléptekor hallott, bizalmat fejeztek volna ki irányában, nem volna meglepő, ha a helyzet színvonalára emelkedve, igyekezett volna a beléje helyezett bizalmat megérdemelni. Így azonban az a tény, hogy nem szomorodott el, s hogy mindenki, aki őt ezen a napon látta, el volt ragadtatva kedvességétől, önmagában is majdnem csodaszámba megy, mert hiszen ugyancsak kemény próbára volt téve.

A kanonok csípős szavai bizonyára még a fülében hangzottak, mikor bevezették cellájába s ő abban elhelyezkedett, de semmi sem mutatta viselkedésén, hogy azok elevenén találták. Ellenkezőleg, viselkedése tökéletesen előkelő és nyugodt volt s ismételve mondogatta, mennyire szépnek tűnik fel előtte minden, amit lát. Tekintete szinte simogatva nyugodott meg minden részletén annak a szobáskának, mely ezután otthona lesz: a puszta, de tisztára súrolt padlón, a keskeny ablakon, az alacsony, kemény fekhelyen, a cserép ivócsészén és korsón, a puhafa zsámolyon, a lámpáson, a munkakosáron, a homokórán. Mikor végre egvedül hagyták, ott ült összekulcsolt kezekkel, kinézett a kertre s szíve mélyéből a következő szavak jöttek ajkaira:

„Most tehát itt vagyok, mindörökre.”

Lelkes örömeinek kifejezése volt ez. Vágyai végre teljesültek, amit mindeddig nem mert egészen bizonyosra venni; s ettől a naptól kezdve ez az öröm sohasem csapant meg egészen. Mindamellett jelöltségének ideje, amint azt később ő maga megvallotta, több tövist termett számára, mint rózsát. Már környezetének reá vonatkozó felfogása is végtelenül kínzó volt. Igaz, hogy beléptekor a testület meghódolt azon kedvessége előtt, melyet annyira nehéz körülmények között tanúsított, azonban később ez a hatás feledésbe ment, és szigorúbb szemmel kezdték nézni őt. Valami öntudat alatti féltékenységi áramlat indult meg ellene, éppen úgy, mint annakidején a bencés nővéreknél. Nálánál idősebb, nálánál kevésbé kedves és kevésbé szellemes nővérek nehezen tudtak közömbösek maradni a rajta feltűnően mutatkozó nagy tehetségekkel szemben. Még saját édestestvérei is, bár a szívük gyöngéden vonzotta őket feléje, mivel nagyon is jól tudták, hogy becézésüknek ő adná meg az árát, némileg távol tartották magukat tőle. Mária Gonzága anya pedig, aki előzőleg annyira felkarolta az ő ügyét, most mintha csak legfőbb kötelességének tartaná lépten-nyomon alkalmat adni Teréznek arra, hogy érdemesnek mutassa magát az ő előlegezett bizalmára, ugyancsak próbára tette önuralmát, türelmét és a szenvedések elviselésére szükséges lelki erejét.

Mint minden jelöltet, úgy őt is háztartási munkára fogták. Azonban úgy látszott, hogy azt semmiképen sem tudja Mária Gonzága anyának kedvére végezni. Mikor ez utóbbi kimért léptekkel végighaladt az oszlopos folyosón s büszke magatartással nézegette az ósdi falakat, egyszerre csak szűrő tekintetet vetve Terézre, gúnyos hangon így szólt az őt kísérő nővérekhez: „Nézzék ezt a pókhálót. Látszik, hogy a zárdának egy tizenöt éves gyermek takarítja. Milyen szomorú dolog!” Ha pedig nem az oszlopos folyosón, hanem a kertben találkozott vele, ott is ilyen ironikus volt vele szemben. Nagyon jól tudta, hogy az ujoncmesternő naponta bizonyos időre gyomlálni küldi a fiatal leányt a kertbe s hogy ezt mindig ugyanabban az órában teszi. Könnyű volt tehát neki kieszelnie

a Terézzel való találkozást. Ő azonban úgy tett, mintha semmit sem tudna erről a parancsról, s mintha egészen véletlenül pillantaná meg. „No de ilyent! — szokta ilyenkor mindenegyes alkalommal gúnyosan mondani — ennek a gyereknek igazán semmi dolga sincsen! Micsoda ujoncnövendék az, akit mindennap sétálni kell küldeni!”

Másokkal négy szemközt megvallotta, hogy szerinte a testület kincset nyert Terézben, s dicsekedett éleslátásával, hogy fölvette őt a zárdába. Ellenben a nyilvánosság előtt minduntalan megismételte az előbb említett fullánkös megjegyzéseket, s valahányszor alkalma volt a jelölttel hosszabb vagy rövidebb ideig beszélni, mást sem tett, mint folyton feddette őt a nélkül, hogy csak egyszer is megmondta volna neki, miképen kell ezt, vagy azt jobban tennie. Nem volt tudatosan kegyetlen nő, de annyi bizonyos, kemény munkaadónak bizonyult. Ő maga csupa életerő lévén, csupa erélyesség, nemkülönben jó vastag bőrű: nem volt képes belátni, hogy mennyi szenvedést okoz durvaságával egy finomabb érzésű egyéneknek. Mágnás családból származott, jó nevelésben és képzésben részesült; szíve alapjában véve jó volt, egyénisége pedig nagyjából inkább kellemes, legalábbis olyankor, ha jónak látta kifelé fordítani jellemének előnyösebb oldalait. Volt benne sok gyakorlati ügyesség. Azonban követelődző és hatalmaskodó természet lévén, nemigen lehetett egykönnyen eltalálni a kedvét, mert a szerint, hogy mi volt a szeszélye, majd ez, majd az kellett neki. Elütött a normannok legnagyobb részétől abban a tekintetben is, hogy teljesen hiányzott benne a humoros érzék. Az életet merev, fekete és fehér színekben látta, nem pedig gyöngéd, egymásba átfolyó árnyalatokban.

Az ujoncmesternő, Angyalos Mária nővér, egészen más jellem volt. Barátságos természetű és gyöngéd modorú. Ezenfelül pedig ismerte és szerette Terézt annak gyermekkora óta; azon igyekezett tehát, hogy az ifjú jelöltnek életét könnyűvé tegye. Azonban akaratlanul és öntudatlanul ő is nehezített azon. Ugyanis szórakozott volt, feledékeny és kapkodó; nem volt érzéke a rendszeresség iránt. Belátta, hogy Teréznek több alvásra volna szüksége, s azért közbenjárt érdekében s felmentést

eszközölt ki számára a korai fölkelés szigora alól; azonban elfelejtette ezt neki megmondani, úgyhogy a jelöltnek az engedélyből semmi haszna sem volt. Később észbe kapott, de akkor még jobban elrontotta a dolgot, amennyiben megparancsolta Teréznek, hogy két héten át aludjék tovább minden reggel. Gonzága Mária anyja pedig, mikor észrevette, hogy a jelölt hosszabb ideig elmarad a reggeli imáról, újabb maró gúnnal esett neki: „Úgy, úgy, a kisasszony természetesen becézteti magát.” A két előljáró ellentétes parancsai közepette Teréz nem tudta, hogy mihez fogjon. Azt is megkívánta Angyalos Mária nővér, hogy Teréz mindenegyes esetben mondja meg neki, ha a gyomrával van baja. Márpedig Teréz, szerencsétlenségére, igen gyakran szenvedett ilyen fájdalmakban. „Mikor ilyen égésem volt, — írja maga Teréz erről a dologról — szívesebben elviseltem volna egy jó verést, semhogy kénytelen legyek elmenni hozzá és jelenteni neki; de azért megtettem mindig, mert így parancsolta az engedelmesség.”²⁶ Angyalos Mária pedig, aki réges-régen elfelejtette, hogy mit parancsolt neki, mindig ezt mondta rá: Szegény gyermekem, maga sohasem lesz elég erős ahhoz, hogy kibírja a mi életünket. Ez túlságosan kemény az ön számára. Azzal elszaladt, hogy orvosságot hozzon neki Gonzága Mária anyától, aki csodálkozva és bosszankodva ezeken a mindennapi panaszokon, haragosan jegyezte meg: „Ez a leány szüntelen panaszkodik. Ha nem képes elviselni apró-cseprő bajait, akkor nem közénk való.”

Azonban ha Angyalos Máriának Teréz testi bajai körüli szorgossága ennyire balul ütött ki, a lelki vezetés, melyben őt részesítette, még kevésbé volt sikeres. Nem volt képes megérteni, mennyire szüksége van a fiatal leánynak „belső csendre”, magányra és elmélkedésre. „Azok alatt az első hónapok alatt hosszadalmas exhortációkat adott neki, melyeknek egyhangúságát nem csökkentette a jámborságuk.”²⁷ Folytonosan zavarta Teréz lelkében azt az Istennel való belső együttlétet, melyre neki annyira szüksége volt. Végeredményben az ő jóindulatú beavatkozásai sokkal több szenvedést okoztak a lelki élet világossága felé tapogatódzó jelöltnek, mint a perjelző durvaságai.

Ilyen sokféle akadály és kedvezőtlen körülmény közepette Teréz a zárda gyóntatójánál, Abbé Youf-nál keresett menedéket és őbenne igyekezett erős várat találni. Azonban itt megint csalódás várt reá: a gyóntató nagyon gyöngye támasznak bizonyult. Igaz, hogy buzgó pap és derék ember volt, de beteges; azonfelül pedig lelkiségét erősen befolyásolta egyéni jelleme: hiányzott benne az erély és az ellenállóképesség. Teréz mély benyomást tett reá, de ő nem Terézre. Az ő mélységes és lobogó hite erősebb lángba óhajtott volna belemerülni, mint amilyent a gyóntatóban talált; kutatott tehát olyan lelkiatya után, akinek tudományára támaszkodhatott és akinek erejéből ő maga is erőt meríthetett volna.

Igen kevés alkalom kínálkozott arra, hogy ilyenekkel kerüljön össze. Olykor-olykor azonban egyik-másik pap lelkigyakorlatot adott a Kármelen, s ilyenkor fölkereste azt és megkísérelte rábízni lelke vezetését. A legtöbb esetben azonban ilyen kísérletei megghiúsultak, mint például, mikor Blino jezsuita atyához fordult egyik ilyen alkalommal.

„Szeretnék szentté lenni — találta neki mondani. — Szeretnék Istennek olyan buzgón szolgálni, mint tette Avilai Szent Terézia.”

Magától értetődik, azt akarta mondani, hogy tapogatózik ennek útja-módja után, melyet azután később meg is talált. Azonban úgylátszik végzete volt, hogy félreértéssel találkozók. Blino atya kevélységet látott buzgalmában.

„Micsoda gög!” — kiáltott fel. — Micsoda elkapatottság! Elégedjék meg azzal, hogy igyekszik kivetközni hibáiból; hogy nem bántja meg Istent; hogy nap-nap után előbbre jut valami kevéssel; s legyen szerényebb vakmerő vágyaiban.”

„De Atyám, én nem értem, miért tart engem vakmerőnek. Hiszen maga a mi Urunk mondotta, hogy: „Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes.” Tehát nem volna szabad nekünk erre törekednünk?”²⁸

Olyanok, akik kötik magukat ahhoz, hogy a Szentírás minden szavát betűszerinti értelemben kell venni s

abba annyira beleolvasták magukat, hogy a szentírási idézetek szinte önkénytelenül jönnek a nyelvükre, nem egyszer vannak terhére és okoznak nagy megszárgyenülést olyanoknak, akikben csekélyebb a hit és kisebb a tudomány. Teréz ekkoriban már mélységesen ivott a kiapadhatatlan Vízforrásból, s megtalálta benne azt a felfrissülést, mely után az ő szomjas lelke epedt. A fordítások tökéletlenségei és ellentmondásai zavarólag hatottak reá, s szeretete volna bírni a nyelvek adományát, úgyhogy minden nyelven tudjon olvasni. „Ha pap lehettem volna, — mondá — alaposan megtanultam volna görögül és héberül, hogy nyomon követhessem Isten gondolatait, amelyeket emberi nyelven volt kegyes kifejezni.” De bár e tekintetben semmit sem tehetett, mélyen behatolt a Szentírás olyan szövegeibe, melyek mások előtt érthetetlenek maradtak. A testület egyik tagja így nyilatkozott róla: „A Szentírást olyan könnyedséggel magyarázta, mint minálunk senki más ő előtte. Az ember hajlandó lett volna azt mondani, hogy a szent könyvekben az ő számára nem létezett titok, olyan alaposan volt képes átérteni szépségeiket.”

Kezébe akadt egy kis kötetecske, mely a négy evangéliumot tartalmazta; ezt állandóan a szíve fölött viselte, hogy minduntalan olvashassa. Ugyancsak olvasta védőszentjének, Avilai Szent Teréziának és Keresztes Szent Jánosnak műveit s igen sok tanításukat tette egészen a magáévá. Olvasta a „Krisztus követését”, mely Kempis Tamás ideje óta napjainkig világosabbá tette az üdvösség útját azok számára, akik azt őszintén keresik. Azonban saját vallomása szerint legelsősorban az evangéliumokból merítette imaéletét; bennük megtalálta mindazt, ami szükséges volt lelkének táplálására. Ezekben mindig új világosságot és misztikus értelmet fedezett fel.²⁹

Egyéb lelki könyvektől mindig újra és újra visszatért a Szentíráshoz és sohasem érte e tekintetben csalódás vagy kiábrándulás. „Amikor olvasom egyik-másik értekezést, amelyben a tökéletesség mintha csak ezernyi bilincsbe volna verve, az én gyöngye elmém egy-kettőre belefárad” — mondja egy helyen. „Ilyenkor azután beszukom azt a tudományos könyvet, mely agyongyötri az

eszemet és kiszáritja a lelkemet. Helyette előveszem a bibliát, s íme, egyszerre minden világossá lesz előttem. Gyakran egyetlenegy mondat végtelen távlatokat nyit meg számomra. Ilyenkor azután a tökéletesség elnyerése olyan egyszerűnek látszik. Belátom, teljesen elég felfogni saját képtelenségünket s Isten végtelen jóságának karjaiba borulni, olyan magától értetődő bizalommal, amint a kisgyermek teszi édesanyjával.³⁰

Bármilyen hitvallású legyen is valaki, bármelyik emberfajhoz tartozzék, föltéve, hogy a Szentírást tekinti legjobbnak imakönyvének, igazat fog adni Teréznek. Az ilyenek rokonlelkét fedeznek fel benne, akinek gondolkozásával az övék összhangban van, akármennyire szerény helyet foglaljanak is el egyébként ebben a mennyei harmóniában. Az ő sötét kételyeiben, de ugyanakkor ragyogó hitében a saját lelkük viharainak visszfényét pillantják meg.

Mert azért ő sem volt ment attól az általános emberi gyarlóságtól, mely évezredek óta fel-feltör a meggyötört hívő szívből és elhangzik a remegő ajkokról: „Igen, Úram, hiszek, de támogasd hitetlenségemet.” Nővérehez, Céline-hez intézett egyik levelében, mikor egy alkalommal ránehezedik ez a súlyos levertség, így önti ki szívét: „Igen nehéz belekezdeni a napi munkába olyankor, amikor Jézus úgylátszik, mintha elrejtőznék előlünk... Vajjon hol van ilyenkor? Talán nem látja szenvedésünket és a terhet, mely alatt roskadozunk? Ha pedig látja, akkor miért nem jön hozzánk; miért nem vigasztal meg?” Később pedig, a beöltözést megelőző lelkigyakorlat alkalmával így kiált fel: „Keresem Jézust és semmit sem találok... minden csupa szárazság és üresség! De ha nincs mit neki adnom, mint például ma este, akkor legalább igyekszem valamit adni. Tudom, hogy szívesebben hagy engem sötétségben, mintsem megengedje, hogy valami nem Tőle származó, hamis világosságban legyen részem.”³¹

Mindazonáltal a sötétség sohasem volt olyan nagy, hogy lelkének valamelyes belső ragyogása ne világított volna bele; nem volt számára út olyan nehéz, hogy saját ereje ne tudott volna rajta helyt állni. Felkiálthatott

Keresztes Szent Jánossal: „Elmúlt a reggel üdesége”, s mikor ezt tette, bizonyára gyakran gondolt az utolsó hajnalra a Buissonnets-ben, mikor átment a harmatos fűvön a fák koronája alatt; azonban később mindig rá tudott gondolni arra a palesztinai kertre, melyben a halálnak nem voltak tövisei és a halál nem aratott győzelmet. Körülményei kicsikarták tőle azt a vallomást, hogy „sehol sem találok vigasztalást, sem odafönn az égben, sem idelent a földön”, azonban ugyanakkor hozzátehetette, hogy: „Mindamellett, bár a szorongatások vizein kellett keresztülgázolnom, boldog voltam.” Saját belső értékei — melyek sajnos más, kisebb kaliberű lelkekben hiányoztak — azok tették őt képessé ezekre a nyilatkozatokra és ezek tudták megőrizni hitét mindvégig. Ezek támogatták őt akkor is, mikor jelöltségének ideje vége felé közeledett.

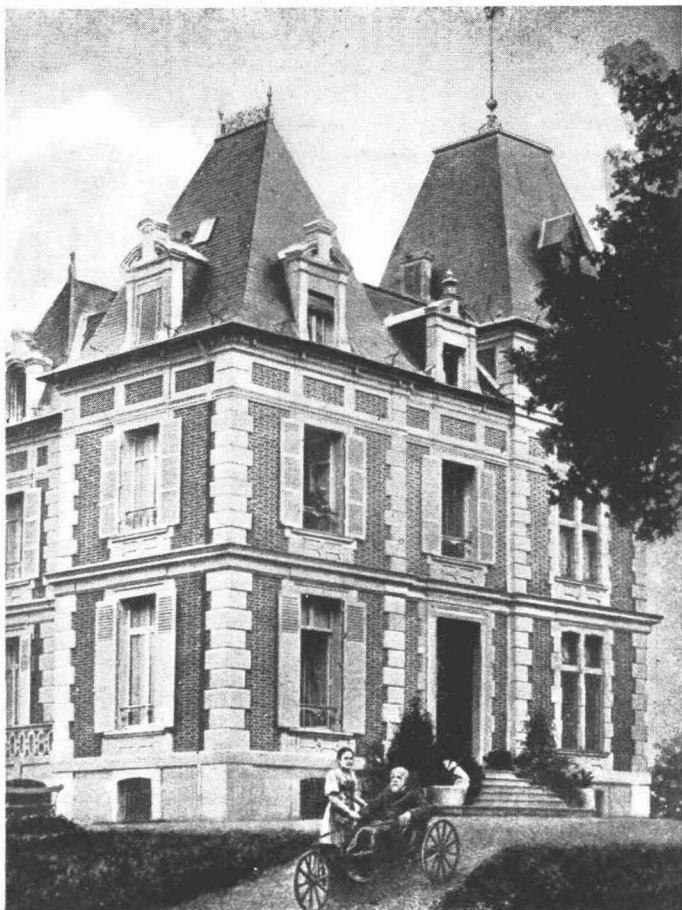
Ezt is meghosszabbították a rendes tartamán túl, Delatroette kanonokra való tekintetből, aki még mindig megmaradt hajthatatlan ellenkezésében. Teréz azonban értelmesnek, engedelmesnek, okosnak és buzgónak bizonyult, úgyhogy kilenc hónap mulva ő sem tudott többé ürügyet találni arra, hogy a beöltözést még tovább késleltesse.

A beöltözés fényes keretek között történt. Édesatyja ezt a napot nemcsak leánya, hanem a saját győzelmi ünnepének tekintette, s azt akarta, hogy Terézen meg-lássék, mennyire büszke reá és mennyire meg van győződve igazi hivatásáról. Szíve mélyéből mondta e szavakat: „Ha volna valamim ennél értékesebb, azt adnám Istennek.” Ábrahám, mikor feláldozni készült Izsákot, és Anna, mikor felajánlotta fiát, Sámuel Istennek, nem cselekedték ezt fennköltebb lelkülettel. Illett tehát, hogy a léleknek ez a ragyogása visszatükröződjék azon a ruhán, melyet ez alkalommal leányának készítettett: annak is ragyogóan szépnek kellett lennie. Kilenc hónap óta hordta már a jelöltek egyszerű szabású ruháját, a fekete főkötőt és a fekete körgallért. Holnap pedig az ujoncok barna darócát és durva szandáljait fogja viselni. Azonban ezen a nagy napon hadd legyen rajta olyan ruha, amilyen a menyasszonyok legszebbiké-

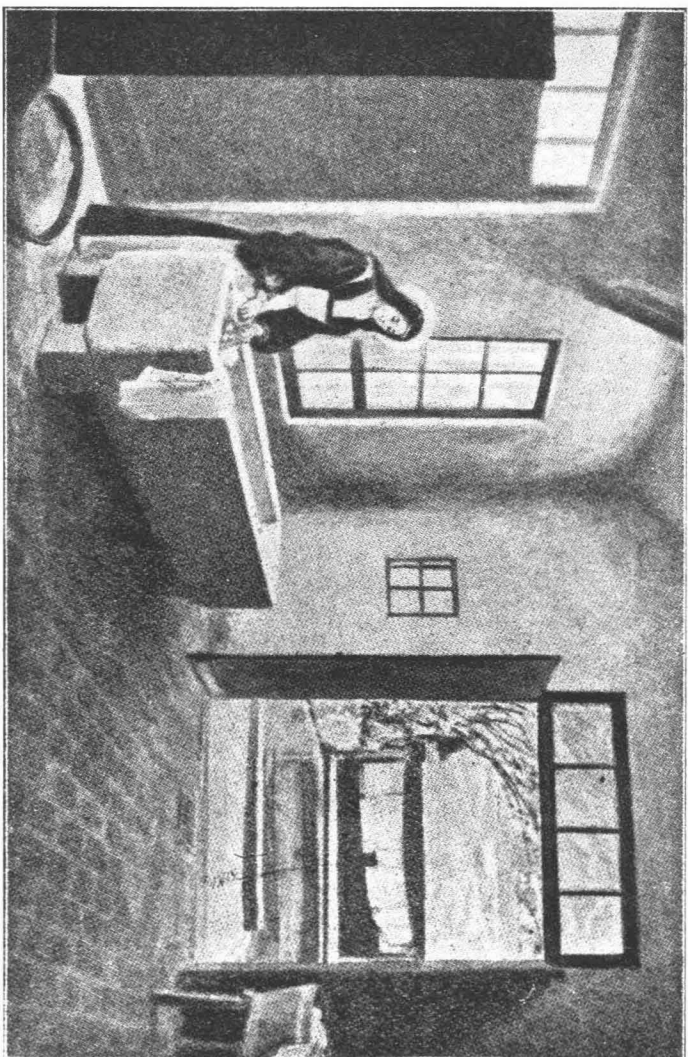
hez illik. Öltözete fehér bársony volt; fátyla nagyértékű csipke,³² koszorúját pedig illatos liliomokból fonták. „Ime, szép vagy, én szerelmem! Ime, milyen szép vagy!”³³ — így énekelt egy nagy király sok századdal annakelőtte. Az ő szavainak visszhangja jött fel a régmúltból, mikor Teréz atyja karján végigment a templom hajóján.

Minden ragyogott ezen a napon. A püspök tévedésből a *Te Deum*-ot intonálta. Az egyik pap odalépett hozzá s tiszteletteljesen azt súgta a fülébe, hogy ezt a himnuszot csupán a fogadalmak alkalmával éneklik. A püspök leintette és tovább folytatta az éneket. Most ez egyszer eltekintett a rubrikáktól, mert érezte, hogy csupán a *Te Deum* fejezi ki elegendőképen ennek a napnak gyözelmi hangulatát.

A templom belseje ragyogóan volt kivilágítva. Ellenben odakint hó fődte a földet. Ilyen éjjelen jött Teréz erre a világra — csendesén, fehérén, Istennek szentelve — most, ugyanebbe a túlvilági tisztaságba öltözve, elhagyta azt.

*Miként jelöltsége, úgy ujoncéve is telítve volt
szenvedésekkel. Édesatyját szélütés érte.*

... téli időben Teréz ott mosott a teknőben, míg nyáron a kazán körül
foglalatzkodott.

VIII. FEJEZET

Ot kisleány csöngetett be izgatottan a *Rue-du-Carmel* 37. száma alatt, s szorongva követte lábujjhegyen a kissé öreges, feketeruhás kapus nővért, mikor az kaput nyitott, és behívta őket. Előzőleg jól megvette a mértéküket kis cellájának ablakából, udvariasan ugyan, de tartózkodóan. De azután valamelyest mosolyogva végigvezette őket egy hűvös, szürke folyosón s betessékelte őket egy kis beszélőszobába. A helyiség pusztá volt, de ragyogott a tisztaságtól. Benne kettős vasrács mögött sötét függöny; ez alatt mély fiókok; a külső rácsból hosszú szögek meredtek előre, lehetetlenné téve minden közelebbi érintkezést.

A kis csoportnak egyetlen tagja sem mert volna egymágában idejönni. Így is annyira tele voltak félszszel és annyira rosszul érezték magukat, hogy legjobban szerettek volna visszafordulni és lemondani vakmerő vállalkozásukról. Az a beszélőszoba, melyhez ők voltak szokva, távolról sem volt olyan ijesztő, mint ez; ott csak egyszerű rács volt, szögek nélkül, s mögötte a függöny majdnem mindig el volt húzva. A bencés nővérek szokásait jól ismerték, mert hiszen azok voltak már évek óta a tanárnők és a bencés női apátság második otthonukká lett. Ellefiben a kármelita zárda — ez idegen volt és fagyasztó. Talán jobb lett volna nem idejönni. De hát valami idevonzotta őket...

Ez mind akkor kezdődött, azon a tavaszi napon, valamivel több mint egy esztendeje, amikor Martin Teréz megjelent a rajzteremben, éppen amikor a rajzóra bevégeződött. Nem sokat gondoltak vele azon idő alatt, amelyet az apátságban töltött. Mindig kedves volt irányukban, valahányszor összejöttek vele; mindig kedélyesen társalgott velük azon az ő halk, szelíd hangján; mindig gyöngéden mosolyogva nézett rájuk azokkal az

ő tiszta, mélytűzű szemeivel: azonban igen ritkán látták. Arról pedig egyáltalában fogalmuk sem volt, hogy kimsodás ő amúgy igazában. Mikor azután a narancsszín osztályba került, kilépett a rendes tanulók közül s csupán a házimunka-oktatásra szokott bejönni. Így azután magától értetődik, hogy még ritkábban találkoztak vele. Ez természetesen nem az ő hibája volt. Igaz, hogy félrehúzódt tőlük, azonban ennek oka az volt, — hogy egészen őszinték legyünk — hogy társai többé-kevésbé kényszerítették őt erre. Nem értették meg őt. Igaz, hogy nem is igyekeztek őt megérteni. Ő annyira okos és finom volt minden tekintetben, ők pedig annyira nyersék és lármások. Sajnos, így volt a dolog... Így volt egészen azon délutánig, amikor miután hosszabb ideig távol maradt az iskolától, négy óra tájban bejött a rajzterembe. Ekkor vették csak észre, hogy kicsoda ő, de természetesen ekkor már késő volt: nem lehetett semmit sem tenni.

Nagyon csendesesen jött be, amint hogy ő mindent igen nyugodtan szokott végezni. Mère Saint Léon éppen akkor kérdezett ki egy növendéket, úgyhogy észre sem vette beléptét. Ő odament Mère Saint Léon széke mögé s türelmesen várt. Még most is emlékeznek rá, hogy milyennek látták akkor, amikor ott állt, mert volt valami különös a magatartásában... Mikor Mère Saint Léon megfordult s észrevette őt, rámeresztette szemeit, mint aki meg van lepődve. Talán ő is észrevett valami rendkívüliséget. Vagy talán azért csodálkozott, mert Teréz hosszú ruhában volt és felfésülte a haját. Legalábbis ez volt az, amit Mère Saint Léon akkor mondott. „Micsoda? — Teréz! Micsoda? maga felfésülte a haját!” Így kiáltott fel, csodálkozva. Mintha csak valami kisleányhoz intézte volna szavait, aki tréfából öltözött ki — olyan hangon mondta ezt. Teréz pedig mosolygott, azzal az ő szokásos csodálatos mosolyával, de nem szólt semmit; azaz hogy nem felelt a megjegyzésre s csakis annyit mondott: „Igen, Asszonyom!” Akkor Mère Saint Léon kissé habozott, mintha valami mást is akarna kérdezni Teréztől, de végül csak annyit mondott: „Hadd végezzek ezzel a növendékkel, akkor aztán kimegyek önnel.” Egy perc múlva Terézzel együtt kiment a teremből. Egyideig ott beszélgettek

a lépcsőházban, egészen közel a rajzteremhez, de azért nem annyira közel, hogy a kisleányok hallgathatták volna beszédjüket. Később azután Teréz elment, Mère Saint Léon pedig visszajött a tanterembe, de egy szót sem szólt erről a látogatásról. Csak nagyon komolyan nézett maga elé. Majd azután mikor lement a játszótérre és a leányok övele, megállt s néhány szót váltott a kedves laikus nővérel, Mária Margittal, és Mária Margit nővér megmondta neki, hogy Teréz Mère Saint Placide-nál is volt, s hogy elbúcsúzott tőle, mert Teréz belép a Kármelbe. Ezt nem akarta a rajzteremben nyíltan megmondani, nehogy felizgassa Mère Saint Léont tanítványainak jelenlétében. Mert Teréz mindig igen tapintatos volt az ilyen dolgokban...

Mármost ezek után a leányok sokat gondoltak Martin Terézre s egy szép napon nekibátorkodtak s megkérdezték, vajjon nem kaphatnának-e arra engedélyt, hogy meglátogassák. Mère Saint Placide azt felelte, hogy miért ne? — s olykor-olykor elmehetnek hozzá. Így azután a pünkösdi szünetek alatt elég sokan éltek ezzel az engedéllyel.

Akkor már a Kármelben volt, de még nem mint újoncnövendék, hanem csak mint jelölt. Olyan szívélyesen fogadta őket, mintha mindig a lehető legkedvesebbek lettek volna irányában. Nagy szeretettel kérdezősködött tanárnőikről is. Nagyon kíváncsiak voltak arra, hogy miként fest majd a külseje, s azt találták, hogy kissé sajátos abban a közönséges kék posztóruhában, közönséges cipőben, fekete főkötőben és fekete körgallérban, amint azt a jelöltek mind viselik. Úgy látszik eltalálta gondolataikat, mert megjegyezte, hogy sokkal csinosabb ruhája lesz, ha majd nénje, Mária, leteszi fogadalmát. A cipőit pedig ő maga is szóbahozta. Azt mondta, hogy csikorognak, olyannyira, hogy ha valahová megy, mindenki azt mondja: „Itt jön Teréz nővér!” Szemmel látható volt, hogy nem szívelte azt a csikorgó lábbelit. Lehetséges, hogy szidást is kapott miatta. Ilyesmit lehetett kiérezni, habár ő ezt nem mondta. Különben sem panaszkodott semmire és senkire. Mikor a felől kérdezték, hogy milyen élete van a Kármelen, mindig nagyon kedvesen

felelt. Illetve készségesen válaszolt, de valami sok részletet nem mondott. Végül azután mindenki elhallgatott, s az egyik kisleány azzal törte meg a csendet, hogy megjegyezte: „Mennyire megnőtt magad!” Teréz pedig erre így felelt: „Igen, megnöttem, s nagyon örülök ennek. Mert ha nem nőttem volna meg, ha kicsiny maradtam volna, mint egyik-másik a többi leányok közül, nem hiszem, hogy engedtek volna a Kármelbe lépni. Örülök, hogy elég nagy vagyok, s így beengedtek.”

Igen, ez volt az egész, ami azon a napon történt, s nem is volt benne semmi nagy fontosságú dolog. Egy másik alkalommal szintén elmentek hozzá s akkor ott ült a homokórájával és a munkakosarával, s mialatt beszélt, nem emelte fel szemét a varrásáról. Illetve csak alig egy-kétszer nézett fel. Ez azonban legkevésbé sem csökkentette szeretetreméltóságát. Sőt az a két fiatalember — az egyik kisleány fivére és unokatestvére — egészen el volt ragadtatva kedvességétől és szerénységétől. Később is minduntalan szóbahozták s emlegették, mennyire természetes és egyszerű Teréz nővér. A kisleányok pedig teljesen egyetértettek velük s ők maguk is jobban csodálták őt, mint valaha.

Igy hát nem tudták megállni, hogy vissza ne jöjjenek újra látogatására. Azon pedig sokat tűnődtek, hogy miért nem foglalkoztak vele többet, mikor még az apátságban volt. Mert hiszen ő valóban rendkívüli egyéniség. Annyira rendkívüli, hogy bár sohasem érezték magukat igazában jól abban a hideg, pusztai beszélőszobában, azért most már nem jutott volna eszükbe elmenni onnét a nélkül, hogy látták volna...

Mind az öten úgy el voltak mélyedve gondolataikban, hogy egyikük sem hallotta a gyenge zajt a rács mögött: egy kis mozgást, egy kis suhogást, egy gyenge recsenést. Meg is rázkódtak egy kissé, mikor a függöny egyszerre csak széthúzódott. Nem volt többé válaszfal: keretté lett. A keret egy fiatal apácát foglalt magába; az újoncnövendékek fehér fátyla vette körül szép, gyermeki arcát; hosszú fehér palást volt a karján átvetve. Egy pillanatig mozdulatlanul állt és titokzatosan mosolygott. Azután pedig szeliden így szólt: „Tisztelendő Anyánk

úgy gondolta, hogy talán szeretnének engem fehér palástban látni. Azért megengedte, hogy magammal hozzam és megmutassam maguknak." Ezzel kecses és gyors mozdulattal magára öltötte a palástot és az ifjú apáca ott állt előttük tetőtől-talpig fehérben.

A látvány kápráztató volt. A látogatók meglepetten tekintettek reá. Valami földöntúli, valami mennyei volt benne. A fátyol és a palást mintha csak fényt árasztott volna; az ifjú nővér arca ragyogott, tekintete anyagi volt. Habár egészen közel állt az előtte lévő csoporthoz, mintha csak mérhetetlen távolság választotta volna el a rácson belül levő jelenést az azon kívül álló iskolásoktól. Egy hosszú pillanatig tartó csend uralkodott a szobában. Végre az egyik kisleány, aki kevésbbé volt meghatva, mint a többiek, megtörte a csendet.

„Legyen szíves, Teréz nővér — mondá elfojtott hangon, melyet igyekezett természetessé tenni — legyen szíves mutassa meg a szandálját is.”

A novicia visszalépett egy lépéssel, megemelte egy kissé szép öltönyét és megmutatta a kármeliták alpargatáját. Azután megint a rácshoz lépett, felemelte az olvasóján függő keresztet és maga elé tartotta.

„Azonban ez lesz az egész, amit látni fognak.”

E szavak tényleg nem hangzottak el. Azonban a gesztus olyan erősen kifejezte őket, hogy a látogatók, mikor eltávoztak, alig tudták elhinni, hogy nem hallották őket.

Érdekfeszítő dolog végigszemlélni ezt a jelenetet egy olyasvalakinek szemein át, aki saját maga látta; a kis iskolásleányok ijedezése és meghatottsága még most is végighullámszik rajta. Azonban szerencséje a nagy világnak, hogy mi, bizonyos értelemben, náluknál sokkal többet láthatunk a Kisdéd Jézusról nevezett Teréz nővérből, a lisieux-i Kármel szerzetesnőjéből.

Amint a jelöltsége idejét, úgy az újoncévét is meghosszabbították. Ennek oka megint nem az ő hibája volt. Ugyanaz a külső hatalom, a sértett önérzet és az előítélet, amely késleltette beöltözését, ugyanaz állta most is útját annak, hogy a maga idejében tehesse le fogadalmát. Mivel azonban ő nem sejtette ennek a külső hatalomnak befolyását, önmagában kereste a hibát, mely ezt

az elhalasztást okozta. Ő szent akart lenni, de úgy látta, hogy még közönséges jóra valóság sem telik ki tőle. Igyekezett magát azzal a gondolattal megvigasztalni, hogy ha valaki nem is viseli keresztjét megfelelő módon, de azért bátran hordja, akkor mégis csak kedvére tesz az Úrnak. Azonban ez a meggyőződés csak igen hideg vigasztalást nyújtott neki.

Miként jelöltsége, úgy ujoncéve is telítve volt szenvedésekkel. Édesatyját szélütés érte. Szép értelmisége összetört a csapás alatt, úgyhogy kénytelenek voltak őt gyógyintézetben elhelyezni. Az a tudat, hogy akit ő annyira szeretett, testileg és elmei tekintetében ilyen szomorú állapotban van, s hogy ő semmit sem tehet érdekében, keserves fájdalmat okozott neki; ezt pedig annál nehezebb volt elviselnie, mert élete egyébként is tele volt apró-cseprő bajokkal. Ha ez nem lett volna így, akkor könnyebben tudta volna megőrizni lelki nyugalmát; azonban neki is tapasztalnia kellett, mint a legtöbb embernek, hogy az életnek azok az apró tövisei, melyek folyton szúrnak és csípnek, a nélkül, hogy szabadulni lehetne tőlük, jobban fárasztják az embert, mint egy-egy, ritkán jövő, súlyos csapás. Föltette magában, hogy senki előtt sem fogja elárulni, mennyire fájnak neki ezek az apró kellemetlenségek; aminthogy azt már előbb is elhatározta, hogy mindenki előtt eltitkolja, mennyi testi szenvedést okoz neki a kegyetlen hideg, a sok kézimunka és más egyéb ilyes dolog, ami együtt jár a zárdai élettel. De hogy ez az elhatározás mennyibe került neki, azt szavakkal kifejezni lehetetlenség.

Csupa rend és csinoság volt az a környezet, melyben nevelkedett, következésképp, legalábbis az öntudat alatt, a zárdába is magával hozta a szép életre vonatkozólag ezt az otthoni felfogást. Most, hogy hijával volt minden fényűzésnek, sőt minden nélkülözhetőnek, akaratlanul is megszerette azokat az apró tárgyakat, amelyeken a szeme valamennyire mégis megpihenhetett: azt a kis lámpást, mely olyan szépen égett; azt a csinos cserépkorsót, melyet cellájában talált. Csakhogy hát egyszer az egyik nővér tévedésből elvitte a lámpáját, úgyhogy sötétben maradt, a kedves kis korsója helyett pedig egy

össze-vissza csorbultat kapott vissza. Odaégett étel, másoktól levetett ruha: ezek jutottak neki. Mivel pedig nem panaszkodott e miatt, mindenki úgy gondolta, hogy nincs ezek iránt érzéke, hogy nem tudja mi a jó étel és mi a szép ruha. Egy alkalommal az egyik nővér, aki zsebkenőket facsart ki, Teréz arcába fröccsölte a vizet, de ő legkisebb jelét sem adta undorodásának.

Megtanulta elviselni a meg nem érdemlett feddést, éppúgy, amint nyugodtan fogadta a legfájóbb csalódásokat és a legméltatlanabb megaláztatásokat. Ráfogták, hogy ő tört el egy vázát, melyet valaki hanyagul ott hagyott egy nyitott ablak könyöklőjén. Osszeszorította ajkait, hogy elrejtse felindulását, s megígérte, hogy más-kor jobban fog vigyázni. Igyekezett mindent megtenni, hogy megnyerje olyan nővérek rokonszenvét, akik nehéz természetűek voltak, s akiknek mindenki legszívesebben kitért az útjából. Jelölt korában, amint már említettük, söprés és gyomlálás volt a feladata, azonkívül pedig a fehéreneműraktárban dolgozott. Mikor ujonc lett, az ebédlőt bízta reá, a vele járó mosogatással együtt. Nővére, Paula — Jézusról nevezett Ágnes nővér — volt ezekben a felügyelő, s mindketten erősen tartózkodtak egymástól, nehogy valaki személyválogatásról vádolhassa őket. Ellenkezőleg, jó sok herce-hurca jutott neki osztály-részlül, amint ez az ujoncnövendékeknél lenni szokott. A zárdában a mosásnak javarésze hideg vízben történt, amint ez Franciaországban jelenleg is szokás³⁴; téli időben Teréz ott mosott a teknőben, míg nyáron a kazán körül foglalatoskodott. Visszatartotta magát attól, hogy ha hideg volt, összedörzsölje a kezeit, nyáron pedig attól, hogy letörölje arcáról a verejtéket, s nem húzta a lábát, mikor ki volt merülve. Egy alkalommal az egyik nővér segített fölerősíteni a skapuláráját, s tévedésből a vállába szúrta bele a gombostűt. Meg se mukkant, sőt, hogy a nővér ne vegye észre, mekkora fájdalmat okozott neki, bent hagyta a tűt mindaddig, míg lehetséges volt azt észrevétlenül kihúznia. Igen, ő most már nagyon messze volt attól a kisleánytól, aki minden szíre-szóra sírva fakadt.

A legpontosabban megtartotta a zárdának minden

legkisebb önfegyelmezési szabályát; megelőzött és kimélyített minden olyan parancsot, mely önfeláldozást követelt. Habár még mindig el voltelve saját érdemetlenségének tudatával, egész akaratát, egész szellemét arra irányította, hogy utat nyisson magának a Világosság felé. „Addig várok fogadalmam letételére, — mondotta magában erős lélekkel — ameddig az Úristen akarja. Azt azonban nem tudnám elviselni, ha az én hibám miatt kellene végleg elhalasztani az Óvele való egyesülést. Minden erőmet meg fogom feszíteni, hogy ragyogó mennyegzői ruhát szőjek magamnak a jóságból, és felékesítsem azt az erények drágaköveivel. Ha majd az Ő szeme azt elég szépnek fogja találni, nem fogja tőlem tovább megtagadni a kegyet, hogy magáénak fogadjon el.”

Nem kételkedhetünk abban, hogy az a ruha már régen nagyon is szép volt az Úr szemében, mielőtt a Kármel előljárói felismerték volna annak értékét. Mivel-hogy emberek voltak, csupán „tükörben láttak és homályosan”, pedig azért mégis „szemtől-szembe”. Ellenben az égben Teréz érdemes volta ismeretes volt s eljött az idő, — amint eljött annakelőtte is — amikor az ő akaratát — nemkülönben a mennyei udvarét — nem lehetett többé figyelmen kívül hagyni. Letette fogadalmát szeptember 8-án, a mi Urunk 1890-ik esztendejében. A szertartás nem volt olyan fényes, mint a beöltözése, azonban az idő gyönyörű szép volt. Nem havazott ugyan az előző éjjel, mint akkoriban, hanem a reggel langyosan kellemes volt, a fény pedig úgy látszott, mintha borostyánkővön szűrődnek át. A körmenet alkalmával nagy sereg fecske úszott végig a csillogó égboltozaton, azután lecsapott és a testület feje fölött körben röpködött, úgyhogy szárnyaik szinte súrolták a falakat. Mikor a menet bevonult a zárdába, azok a kecses madarak újra fölfelé vették útjukat és eltűntek a távolban. Épp olyan gyorsan távoztak, mint ahogy jöttek, s mindenki, aki csak látta őket, mélyen meg volt hatva.

Ki tudná megmondani, hogy csupán a fecskék lebegtek-e ezen a napon a testület fölött s hogy nem vettek-e részt angyalok is ebben a sajátságos, villámgyors repülésben.

IX. FEJEZET.

Semmiféle nehézség sem tart örökké. Mindíg van apály és dagály még a bajok tengerén is.

Az ebédlői szolgálatból Terézt sekrestyésnek léptették elő. Ha még akkora elismerést fejeztek volna is ki mindazért, amit eddig tett vagy igyekezett tenni, az mind megközelítőleg sem okozott volna neki akkora örömet, mint ez az új hivatal. A szép, tiszta vászonnemű, a győz nyörű csipkék, az oltár díszítésére szolgáló vázák, a szent edények, az ostya, mindez átment most az ő kezein, azokon a kezeken, melyek annakelőtte olyan simák és fehérek voltak, de most már vörösek és durvák lettek a kemény munkától. Olykor mikor biztos volt a felől, hogy senki sem jön be hozzá, felemelte a kelyhet, mialatt tisztogatta, s beletekintve a mélyére, vizsgálgatta saját arcának visszatükrözését annak csillogó fenekén. Ugyanazzal a tisztelettel tette ezt, és a Megváltóval való egyesülésnek ugyanazzal az átérzésével, mint mikor zsenge gyermekkorában először lépett az áldoztató korláthoz. Neki, mint a testület legifjabb tagjának jutott az a feladat, hogy feltegye nénje fejére a rózsakoszorút, mikor Mária letette ünnepélyes fogadalmát. Őhöz szólt Szent Teréziáról nevezett Genovéva anyja a halálos ágyán. Édesanyja elvesztése óta sohasem látott senkit meghalni. Most, hogy szemben találta magát a halállal, először szemlélte annak egész fenségét és értette meg dicső voltát.

Azonban jöttek sorra más halálesetek is s ezekben nem tündöklött az a fenséges vonás, mely jellemezte az agg perjelnö elhúnytát. 1891 vége felé influenzajárvány pusztított végig a világon s tört ki Lisieux-ben is. Nem kímélte meg a zárdát sem, úgyhogy csak két nővér maradt ment tőle. Teréz maga is megkapta, de — legalább is a külső után ítélve — csekélyebb fokban. Alighogy beleesett,

a költészet terén. Még Ghéon is, aki, mint említettük, a legrosszabb akaratú az ő életírói között, ezen a téren megdicséri őt, márpedig ez az ítélet, tekintve, hogy olyan kiváló irodalmártól ered, súlyosan esik latba. „Mikor a stílusa megszűnt virágos lenni, — mondja ő, vagyis, amint egy kevésbé elfogult bíráló kifejezné: mikor nem indult már kora legjobb íróinak példája után, hanem leegyszerűsödött, s így a mi korunk ízlésének kezdett megfelelni — az ember kénytelen megállapítani, hogy erőteljes, tömör, találó, rövid; hogy a Szentírás velejével van telítve, s hogy Keresztes Szent Jánoséhoz hasonlóan szellemvillanások cikáznak rajta végig. Van benne tisztaság, kellemesség és összhang; nagy magasságokat ér el, mert nagy dolgokkal foglalkozik.”⁸⁵

Ez nagy dicséret s Teréz teljes mértékben megérdemelte. Verseiben megvan az a dallamosság, mely őket alkalmassá teszi az éneklésre éppúgy, mint a szavalásra; sőt nagyrészt az eszében folyó ének dallamához írta, hogy a szerint lehessen előadni. Van benne gördülékenység és szépség. Az ember azonnal látja, hogy valahányszor felkérték, Teréz a legnagyobb könnyűséggel tudott verset írni bármilyen alkalomra, mikor arra szükség volt.

Az ilyen ritka adomány kimeríthetetlen kincsesbánya. Szerencsés birtokosának minduntalan alkalmat nyújt arra, hogy szellemi életerejét rendkívül kellemes módon érvényesítse; az ilyen költő közvetlen környezete számára ez a tehetség kimondhatatlan élvezetet jelent, az egész világ számára pedig fel nem becsülhető értéket.

1893 februárjában Mária Gonzága anyja perjel-sege letelt; helyette Teréz nénje, Paula, vagyis Jézusról nevezett Ágnes anyja lett a perjelnő.⁸⁶ Udvarias akarván lenni elődjével szemben, de meg azért is, hogy Gonzága Mária anyának nagy tetteire számára nyíljék valamelyes levezető csatorna, kinevezte őt ujoncmesternőnek; azonban segédül melléje testvérhúgát, Terézt tette meg.

Ez volt az első nyilvános elismerés, amelyet testvérenénje jónak látott húgának megadni, de a fiatal nővér számára ez is inkább csak rendkívül nehéz és kényes helyzetet jelentett. Ő maga alig volt még húsz esztendő. Gyöngéd, finom lelkülete minden rokonszenvét az ujonc-

növendékekre irányította. Ugyanakkor azonban állása lelkiismereti kötelességévé tette, hogy tartson rendet és ügyeljen a fegyelemre; hogy legyen a növendékek tanácsadója; hogy példájával járjon elől, nemcsak azért, mert ezt alapvető elvek követelték, hanem azért is, hogy Gonzága Mária anyának drágán szerzett tekintélye sértetlenül megmaradjon, s hogy ő megfelelően nénje beléje helyezett bizalmának. Teréz tapintatossága — amely, ha szabad így beszélni, akkora volt, mint amilyen nagy volt benne a hit — ez esetben nagyon is kapóra jött neki. Nem tett semmit a maga nevében; tiszteletben tartotta előljárója tekintélyét, azonban mégis meglepően rövid idő alatt mindenben ő volt az ujoncmesternő, bár nem nevezték így. Mária Gonzága anyja a címet kivéve mindent átengedett neki. Értett ahhoz, miként kell az ujoncnövendékekkel nevetni, miként kell velük szórakozni, mert, mint mondani szokta: „Jézus szereti a vidám szíveket.” Másrészt azonban ahhoz is értett, hogy hogyan kell őket megfeddeni és hogyan kell velük imádkozni. Izigvérig igazságos volt, s ez az ő nagy erénye mély hatást gyakorolt. Amilyen egyenesszívű volt ő maga, őket is arra oktatta, hogy legyenek őszinték. Bájos elbeszélésekkel tartotta őket s ezeket kitűnően tudta elmondani, mert amilyen tehetség volt a festés és a költészet terén, éppen olyan tökéletes előadónak is bizonyult. Való tény, hogy tehetségeinek egész kincstárát reájuk árasztotta. Verseket írt névnapjukra; rajzokat készített, dobozokat festett ki és egyéb apró ajándékokkal lepte meg őket születésnapjukon. Erős kézzel tartotta őket, de bánásmódja velük szemben nagyon gyöngéd volt. Ha róluk beszélt, nagy szeretettel úgy emlegette őket, hogy „az én nyulacskaím”. Ennek a hasonlatnak különösen találó értelme van Normandiában, mert ott minden falu határában nyüzsög a vad tengeri nyúl. Nappal mindenfelé láthatók, amint szerte ugrándoznak az illatos réteken, éjjelenként pedig mint holmi apró fehér manók szökdösnek keresztül a csillagfényben úszó utakon. A gazda bosszankodik és fél tőlük kártevésük miatt; a vadászember megveti őket, mint nem sokat érő zsákmányt; ellenben a vidámlelkű és ábrándjait szövögető sétáló nagy gyönyörűségét találja bennük.

Teréz ez utóbbinak szemeivel nézte őket, s önmagát „kis vadászkutyához hasonlította, amely hajtja a vadat reggeltől-estig”. A perjelnö és a címzetes ujoncmesternő a vadászok voltak; azokhoz nem illett volna, hogy „a bokrok alá bujjanak, ellenben az afféle kis vadászkutya, mint ő, oda is meg máshová is, mindenfelé be tud furakodni, ha arról van szó, hogy „kiszaglássza” a dolgokat”. Nagyon „éberen őrködött nyulacskái fölött”, hogy annak-idején majd odahajtsa őket a vadászok elé. Időközben azonban vigyázott, nehogy elijessze őket vagy kárt tegyen bennük.

Bájos elgondolás volt, azonban csupán csak az ő könnyebb pillanatait fejezte ki; csupán csak felületes szemléletét magatartásának növendékeivel szemben. Mert alapjában véve ő mélyen és erősen átérezte felelősségét. „Megváltóm, — így imádkozott titokban — Te tudod, hogy melyiknek mire van szüksége. Töltsd meg tehát az én méltatlan kezeimet a Te bőségedből, úgyhogy a Te szent oldaladat egy pillanatra se hagyjam el, de azért mégis osztogatni tudjam a Te ajándékaidat.”

Igy értelmezte ő megbízatásának fontosságát és azt, hogy miképpen teljesítheti a legmegfelelőbb módon. Sohasem áldozta fel a kötelességet a rokonszenv érdekében, még olyankor sem, mikor az gyöngéd szívének igen nagy megerőltetésébe került. Egy alkalommal türelmesen hallgatta meg az egyik ujoncnövendéket, aki hosszadalmasan adta elő bajait, de mikor a háziharang megszólalt s imára szólított, véget vetett a megbeszélésnek e szavakkal: „Isten hívja önt, — mondá egyszerűen — s most az egyszerű azt akarja, hogy egymagában szenvedjen.” Mialatt azonban az ő tiszta és buzgó imája az ég felé szállt, abba belevegyültek esengései a bánatos leány érdekében. Az elmélkedési óra után az ujoncnövendék újra felkereste; könnyei fel voltak szárítva, remegő ajkai mosolyogtak.

„A belső ima ideje alatt — mondá — úgy éreztem, hogy egyszerre csak mélységes béke áramlik a lelkembe; olyan békesség, amilyent még sohasem éreztem. Látja, mégsem kellett egyedül szenvednem. Most már egyáltalában nem vagyok szomorú.”

A hónapok gyorsan múltak, csordultig elfoglaltsággal. Az a gyakori felfogás, hogy a zárda kényelmes heverőhelye a munkakerülőnek, nevetséges volna, ha nem volna olyan tragikus. Reggeli hat órától este féltizenegyig³⁷ minden percnél megvan a maga kijelölt munkája, kivéve a pihenésnek és társalgásnak szentelt napi két órát. Egyik ilyen rövid üdülési idő alatt, közvetlen a karácsonyi ünnepek előtt történt, hogy Jézusról nevezett Ágnes Anya és a Szent Szívről nevezett Mária nővér, egyik este, megengedték maguknak azt a ritka élvezetet, hogy odaültek testvérhúguk, a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér mellé, bizalmasan beszélgetni családi dolgairól. Társalgásuk folyamán ez utóbbi, hogy-hogy-nem, elkezdte föleleveníteni a régmúlt napok emlékeit.

„Emlékszik, Anyám? Mikor így meg úgy...”

Mialatt Teréz beszélt, az Alençonban és a Buissonnetsben töltött, többé-kevésbé elfelejtett karácsonyesték jelenetei kezdtek végigvonulni szemeik előtt. Újra ott látták maguk előtt a jászolt; a kis gyermekcipőket odarakva a kandalló mellé, hogy a kis Jézus megtöltsé őket. Azokat a „meglepő ajándékokat”, melyek akkora örömet szoktak szerezni a család „kis babájá”-nak, édesanyja szíve-csücskének, édesatyja szemefényének. Újra fülükbe csengtek a karácsonyi énekek és az éjféli misére hívó harangok. Egyik-másik részlet Paulának és Máriának rég kiment az eszből, de Teréz emlékezett minden legkisebb körülményre. Sőt oda is tudta azt állítani szemeik elé azzal a gazdag, eleven, ragyogó nyelvezetével. Mialatt folytatta beszédét és mind jobban belemelegedett a tárgyába, a Szent Szívről nevezett Mária nővérnek hirtelen ötlete támadt.

„Anyám, — kiáltott fel — ön megbízhatná Terézt azzal, hogy írja le ezeket az ő gyermekkori emlékeit!”

„Ugyan, hát még mit? Mi célja volna annak?”

Ezt ketten mondták egyszerre: Ágnes anyja és Teréz nővér. Egyik se látta be, hogy mi haszna volna a dolognak. Különösen Teréz tiltakozott az eszme ellen. Vajjon kit érdekelhetnének rajtuk kívül ezek a teljesen bizalmas jellegű családi emlékek? Maguk közt pedig beszélhetnek róluk élő szóval, ahányszor csak akarják...

Ágnes anyja hajlandó volt Teréznek igazat adni, azonban Mária nővér nem hagyta abba dolgot. Szavai első tekintetre nem voltak nagyon meggyőzőek, azonban valami előérzet, ösztönös meglátása annak, hogy mit fog majd valamikor húgának írása jelenteni, erőt és nyomatékot adott érveinek, amelyeket ez érdekében felhozott. A vége az lett, hogy Ágnes anyja engedett sürgetésének. Engedelmesség terhe alatt megparancsolta Teréznek, hogy ami szabadideje van, azt mind fordítsa erre a munkára. Sőt a perjeltnő azt is megmondta, hogy mikorra kell a műnek elkészülnie: a következő esztendő január 20-ára, az ő névnapjára tűzte ki a dátumot.

Teréz nem minden aggodalom nélkül fogott a munkához. Sohasem tekintette magát komolyan írónak. Az ő kis versikéi az ő szemében csupán múltó kifejezései voltak egyes alkalmi hangulatoknak, de hogy most az ő gyermekded visszaemlékezéseit írott műben örökítse meg, ez a gondolat kissé visszariasztó volt számára. Azután meg ezen vállalkozás számára nem kapott külön meghatározott napi időt, márpedig, úgy látta, hogy ideje máris teljesen igénybe van véve. Arra nem volt mód, hogy nappalait megtoldja, mert a zárda kérelhetetlen szabályai előírták, hogy mikor kell felkelni, mikor lefeküdni, de meg különben is az alvási idő éppen csak hogy elégséges volt. Azután meg akadt más nehézség is elég. Hogyan írjon, mikor más kötelességek minduntalan kiszólitják a cellájából? Hogyan tudjon valamit megszerkeszteni, mikor félholt a fáradtságtól? Nem látott rá utatmódot...

Igazán azt hiszem, hogy csupán íróember tudja egészen felfogni a Terézre váró feladat nehézségét, mert csakis íróember van azzal tisztában, hogy mennyire törekény az az alak, melyet a gondolatnak öltetnie kell, s milyen könnyen zúzódik szét az eszme, melynek kifejezést és testet akar adni. Teremtő munkát, éspedig olyant, amely egészséges, s amelynek csengése igaz, csak hosszú, nyugodt órák alatt tud az ember végezni, csak olyankor, amikor senki sem zavarja, senki sem izgatja. Legalább is ez az írók nagyrésznének felfogása. Vannak olyanok, akik még ezen felül is sok mindent megkívánnak munkájuk-

hoz. Van, aki csak reggel tud írni, mikor még egészen pihentnek érzi magát; vagy pedig este, mikor nyugalom van a házban. Nem tudják elviselni a zajt vagy bármi olyast, ami elszórakoztatja őket; képtelenek munkához látni, ha a szoba túlságosan meleg vagy túlságosan hideg. Megkívánják, hogy legyen kényelmes székük, megfelelő íróasztaluk, a lehető legjobb világosságuk, a napi munka után pedig üdülésül éppen egy bizonyos az ő ízlésük szerint való szórakozás kell nekik. Sok ételt nem kívánnak, ellenben literszámra isszák a feketekávévat vagy sok egyéb ennél is erősebb italt. Tudunk olyanokról, kiknek igényei még ezeket is messze felülmúlják; nem adják alább, minthogy nekik a Déli-tenger valamely magános szigetén kell írniok; vagy pedig a főváros területén valami szédületes magasságban levő padlósszobában: csak ez felel meg szellemüknek, csupán itt tud érvényesülni a tehetségük; el kell hagyniok rendes lakásukat és ilyen helyekre húzódniok, mert különben a szó nem folyik a tolluk alól.

Ezek a tehetséges írók. A lángelméjű szerző minden körülmények között, mindenütt és mindenkor tud írni.

A Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér lángelme volt. Azzal kezdte, hogy letérdelt s azért imádkozott, hogy minden sor, amelyet leír, legyen kedves Isten előtt. Azután fölkelt, cellájába ment, leült arra a kis, kemény zsámolyra, térdeire tette az íródeszkát, arra egy megvonalmazott iskolás-füzetet s elkezdte benne róni azokat a csodaszép sorokat az ő remek kezeirásával.

A legkiválóbb mű, melyet valaha a világirodalom termelt: az lett az eredmény.

Az első részt, amint már hallottuk, Paula néniének utasítására írta és hozzá is intézte. Ezen résznek stílusa bizalmas és bensőséges. Azon az olykor tréfás és gyermekded hangon van írva, mely a családi vonatkozásokban szokott érvényesülni, s van benne valami kevés abból a virágosságból is, mely jellemezte a kilencvenes évek műveit. Ez azonban a legkevésbé sem homályosítja el rendkívüli átlátszóságát, s mint elbeszélés mintaképe a közvetlenségnek. Bájos lapjain mindenütt ott ragyognak annak a fiatal leánynak hite és érzelmei.

*Megelőzött és kimélyített minden olyan parancsot,
amely önfeláldozást követelt.*

*Gyöngéd, ínom lelkületének minden rokonszenvét
az ujoncnövendékekre irányította.*

A második részt Mária Gonzága anyának parancsára írta, akit közben, Jézusról nevezett Ágnes anya után újra megválasztottak perjelnőnek, s innentől kezdve az Ön-életrajzban sokkal fenségesebb hang csendül meg. Itt Teréz nővér már nem olyan előljáróhoz beszél, aki egyúttal édestestvére, szeretett nővére, úgy vér, mint lélek szerint, hanem olyanhoz, aki vele való viszonyában mindig félelmetes alak volt, akinek kormányzatát keménynek ismeri, akinek ítéleteiről tudja, hogy kérlelhetetlenek. Megfeszíti minden erejét, hogy sorait méltókká tegye azon eszményképhez, mely felé neki magának kell törekednie. Igyekezetét siker koronázza. Túltesz önmagán. Itt lesz az ő stílusa „szilárd és tömör”. De azért nem szűnik meg ragyogni. Van benne úgy erő, mint melegség. E kettőnek illetlen összeegyeztetése páratlanul áll mindenkor és a legkülönbözőbb társadalmi viszonyok irodalmában.

Nem vonta ki magát semmi szolgálat alól. Söpört és mosogatott, mikor rajta volt a sor. Kivette részét a forgó körüli szolgálatból. Festegetett kis lapokat, apró dobozokat, s írt rövid verseket. Vezette és oktatta az ujoncnövendékeket. De azért a könyve folyton tovább fejlődött. Az első részt pontosan elkészítette a kitűzött határidőre s átnyújtotta néniének, Paulának. Akkor azután, majdnem minden pihenés nélkül, belekezdett a másodikba. Gonzága Mária anya ugyanis elfogadta Paula abbeli tanácsát, hogy bízsa meg ezzel Terézt. Lehet, hogy nem akarta Teréz sorsát könnyebbé tenni, mint amilyen volt elődje alatt; vagy talán neki is volt afféle előérzete, hogy ez az Ön-életrajz valamikor nagy szerepet fog játszani odakint a világban. Ne tartsuk jóeleve kizártnak ezt a jobbik lehetőségét.

Reméljük azt is, hogy mivel ő maga vaseszségű volt, azért nem volt meg benne az éleslátás mások testi gyengeségeivel szemben, s azért nem vette észre Terézen a végkimerülés jeleit. Mert máskülönben, bármennyire igyekezzünk is jóakarattal viseltetni irányában, igen nehéz volna őt el nem ítélni. Bizonyos változások Terézen nemigen kerülhették el figyelmét. Példának okáért azt csak mégis meg kellett értenie, hogy valami belső,

nagy, tragikus erő indította a fiatal nővért arra, hogy megváltoztassa, illetve kiegészítse rendi nevét. „A Kisdéd Jézusról nevezett Teréz nővér” az igen, az stílszerű volt; azt minden ember megértette. Ki ne tudta volna, hogy a Kisdéd Jézus Teréz számára „élő, ragyogó valóság” volt azóta, hogy első imáit gagyogta édesanyja ölében s amióta első ízben rakta ki kis cipőit a kandalló mellé? Ellenben: „A Kisdéd Jézusról és a szent Ábrázatról nevezett Teréz nővér!” — ennek valami későbbi, valami mélyebb, valami misztikusabb tapasztalatot kellett jelentenie. Mert hiszen a szenvedő Megváltónak Veronika kendőjén megörökített arca nem olyan jelvény, amelyet valaki amúgy magától értetődőleg és gyakran választott volna. Mit jelentett ez? Vajjon Gonzága Mária fennakadt-e rajta és utána kutatott-e?

Az is gondolkodóba ejthette volna, hogy milyen sajtószerű módon gondolja és ékesítgeti Teréz azt a Kisdéd Jézus-szobrot, melyet reá bízta. Fogadalma előestéjén ugyanazon gyertyák maradékát gyujtotta meg előtte, melyek beöltözése előestéjén égtek ott. A Szent Szívről nevezett Mária nővér nem is titkolta el meglepetését azon, hogy húga, aki akkora örömét találta minden egyéb alkalommal e szobor díszítésében, nem használta fel erre a célra azokat a szép, rózsaszín gyertyákat, melyeket ilyenkor szokás volt odatenni. Teréz jelentősegteljesen felelte rá: „Ezek a gyertyák többet érnek az én szememben. Akkor égtek először, amikor felvettem a rendi ruhát. Akkor frissek voltak és a színük szép volt. Édesatyánktól kaptam őket; ő velem volt azon a napon; akkor öröm uralkodott az egész vonalon. Most azonban a rózsás napoknak vége van.”

„A rózsás napoknak vége van...” Nem vette észre ezt Gonzága Mária? Vagy talán azok közé tartozott, akik teljesen vakok, azért, mert nem akarnak látni? Nem tűnt fel neki, hogy Teréz gyöngéd arcszíne fokozatosan mindig átlátszóbb lesz, és hogy karcsúsága lassankint kiasztottságba megy át? Hát csakugyan egyetlen egyszer sem merült fel benne az a kérdés, hogy „nincs talán annak a gyermeknek valami baja?” S habár a perjel nő nem látta saját szemeivel, hogy milyen nehezen von-

szolja magát fel a cellájához vezető hosszú lépcsőn s miként áll meg pihenni minden lépcsőfokon, kapkodva a levegő után: hát semmi sem keltette fel benne mégis a gyanút, hogy ilyesféleképen áll a dolog?

Úgy látszik, hogy nem. Mert hiszen a házirend nem szenvedett csorbát és a fegyelem szigorát nem kellett enyhíteni Teréz érdekében. Megjött a tavasz és már vége felé járt, s ő éppúgy virrasztott és bőjtölt, mint a testület többi tagjai. Végül azonban egy reggelen odament a per-jelnőhöz, letérdelt előtte és kérte, hadd beszélhessen vele négy szemközt.

Előző nap éjfélkor ment aludni, mert eladdig virrasztott a kápolnában. Alig oltotta el a lámpáját, mikor valami sajátságos folyadék jött fel pezsegve egészen az ajkaihoz. Megtörölte száját a sötétben, s másnapig várt, hogy megnézzze, mi volt az a hab. Ekkor vette észre, hogy zsebkendője csupa vér. Fájdalmat nem érzett, s félelmet sem, sőt ellenkezőleg, az volt a benyomása, hogy nagy kegyelemben részesült. Primára és a káptalanra éppúgy elment, mint máskor. Most azért jött, mert engedélyt akart arra kérni, hogy folytathassa a bőjtjét.

Az engedélyt megkapta.

Nagypéntek volt azon a napon, az Úr ezernyolcszáz-kilencvenhatodik esztendejében, mikor ez az engedély megadatott.

X. FEJEZET

Megint vissza kell tolnunk az óra mutatóját, nehogy elsietve és túl szigorúan mondjunk ítéletet.

A kilencvenes években még nagyon kevésbé tudták, hogy a gümőkór gyógyításához bőséges napfényre, bőséges alvásra és bőséges élelemre van szükség, s még kevésbé ismerték e három tényezőnek bajelőző fontosságát. Éspedig ez így volt a legelőrehaladottabb orvosi körökben és azon kor legkiválóbb szakembereinél is. Még inkább igaz volt ez a vidéki orvosoknál és azoknál, akik nem voltak specialisták, de legesleginkább állt így a dolog a laikus férfinál és nőnél. Az a közmondás, hogy „Egy uncia óvatosság többet ér egy font orvoslásnál” — ősrégi volt már akkor is, azonban az orvosi tudományban csak újabban nyert gyakorlati alkalmazást. Az az ember, aki még vissza tud emlékezni a már említett „halottasági szörnyűségekre”, a „beteges fejfájásokra”, és a „hajfelfésülés” szertartására, az azt is tudja, hogy milyen gyakori volt abban a korban a gyorsleflyású tüdővész; milyen eltévesztett módon kezelték ezt a betegséget, s milyen rövid idő alatt és milyen rettenetes módon szokott az végezni áldozataival. S bár a mostani nemzedéknek ritkábban van alkalma ezt a folyamatot személyesen megfigyelni, azért bizony előfordul az még napjainkban is. Éppen azért nem illenék méltánytalanul pálcát törni azon körülmények fölött, amelyeknek közepette a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővért elvitte a halálos betegség.

Nincs semmiféle szabály, akár a lisieuxi, akár más kármelita zárdában, — mert hiszen a Rend szabványai ugyanazok az egész földkerekségen — mely tiltaná, hogy a beteg nővérek megfelelő orvosi kezelésben legyen része. Orvosok, sőt fogorvosok is bebocsáthatók a zárdába, ha szükség van rájuk, illetve amikor kézen-

fekvő dolog, hogy szükség van rájuk. Teréz nővér, emberileg szólva, e tekintetben kétszeres előnyben volt, amennyiben sógora, La Néelle Ferenc doktor, unokatestvérének, Guérin Jankának férje nagynevű orvos volt, akit készségesen beeresztettek hozzá, hogy vizsgálja meg. Ugyancsak meghívták De Cornière doktort is, a zárda háziorvosát. Siralmas dolog, hogy oly későn küldtek ezekért, de még siralmasabb, hogy ezek, miután megvizsgálták, nem tudtak jobbat ajánlani a baja ellen, mint dörzsöléseket, borogatásokat, hólyaghúzó tapasztokat és égetéseket.⁹⁸ De hát végre is ők a legjobb tudásuk szerint jártak el, és senkinek sem jutott eszébe, hogy kezelésük elé gátat vessen.

Az igazságosság megköveteli, hogy mindezt fölemlítsük s hasonlóképen részrehajlás nélkül akarjuk elemezni az okokat, melyek miatt oly későn hívtak orvost. Teréz, amint már láttuk, bátorlelkű volt és nem szokott panaszkodni; ez volt a természete, de így is nevelték. Másrészt azonban sokkal kiegyensúlyozottabb jellem volt, semhogy ezeket a tulajdonságokat tudatosan vitte volna túlzásig. Mikor belépett a zárdába, alaposan megfontolta a fegyelem kérdését, de bár hajthatatlanul alkalmazkodott annak szigorú elveihez, sohasem értette félre azoknak valódi célját és értelmét; sohasem engedte meg magának azt, hogy azokat helytelenül alkalmazza. Hasonlóképen, bár nem sokat gondolt az egészségével, tudatosan sohasem tette volna azt kockára. Ha sejtette volna, hogy szenvedései, melyeket a folytonos hideg, a folytonos álmatlanság, a folytonos bőjt és a folytonos önmegtagadás okoztak, végeredményben tüdővészbe döntik őt, akkor megfontoltan semmiesetre sem haladt volna tovább ezen az úton. Kért volna külön takarót, külön ételt és külön pihenő órákat, s ezeket azonnal megadták volna neki. Azonban az ok és okozat közötti összefüggés, vagyis az adott esetben a tünetek és a betegség kapcsolódása terén ő sem volt tájékozottabb, mint legtöbb kortársa. Hogyan is lehetett volna az?

Ha mindezt megfontoljuk, akkor érthetőnek fogjuk találni, hogy Teréz, miután a perjelciónak — amint ez elő volt írva — bejelentette vérhányását, a kapott enge-

dély értelmében azonnal fölvette a rendes kötelmeinek fonalát. Véletlenül éppen ő rajta volt a sor, hogy megmossa az ablakokat; azoknak tisztáknak és fényeseknek kellett lenniök a húsvéti ünnepekre. Az egyik ujoncnövendék, kinek szeme élesebb volt, mint Gonzága Máriáé, észrevette, hogy milyen rendkívül sápadt, s kérte, engedje át neki ezt a munkát. Teréz nővér nem fogadta el a felajánlott szívességet. A következő éjjel megint vért köpött, de ez alkalommal nem érezte kötelességének, hogy bárkinek is szóljon róla.

A vészes tünetek nem jelentkeztek közvetlenül ezután, azonban néhány hét múlva elkezdett köhögni. Nem folytonosan és nem is erősen, hanem azzal a száraz, múlni nem akaró köhécseléssel, mely annyira kínzó. Mindent elkövetett, hogy elfojtsa, mert senkit sem akart vele zavarni és senkinek sem akart vele ijedelmet okozni, legkevésbé édestestvéreinek. Ezek eladdig semmit sem hallottak állapotáról, habár egyidő óta aggódó szemmel nézték, mert látták rajta, hogy nem egészen a régi.

Az a száraz köhécselés elárulta őt. Kérdőre vonták, rohantak a perjelnőhöz és sikerült felkelteniök annak érdeklődését. Gonzága Mária elhivatta az orvosokat.

Ezek az első vizsgálat alkalmával nem állapítottak meg semmi komolyabb jellegű bajt, de azért óvatosságból elrendelték a fentemlített dörzsöléseket, borogatásokat és hólyaghúzó tapaszokat. Még szerencse, hogy eszükbe jutott külön kosztot rendelni. A megfelelő táplálék és a rákényszerített pihenés, azon egyéb szerek ellenére, melyekkel kínozták, megtette a hatását, s Teréz nővér állapotában részleges javulás állt be. Egyidőre megszűnt köhögni — s azzal újra beállt rendes munkakörébe.

Kétszeres oka volt most arra, hogy vágyódjék a teljes felgyógyulás után: egy új kármelita zárdát alapítottak Hanoi-ban, Indokínában, a francia telepen, s onnan levél jött a lisieuxi Kármelhez, melyben önkénteseket kértek. Gonzága Mária első gondolata Teréz nővér volt, s föltette neki a kérdést.

Ez utóbbi úgy fogadta az eszmét, mint szíve leghőbb vágyának teljesülését. Hiszen gondolkodásának háttéré-

ben mindig ott rejtőzött az a félig kimondott vágy, hogy teljesebbé váljon őbenne szüleinek ábrándja, s ő lehessen az a missziós, akit ők a világnak adni óhajtottak. Azonban ő sohasem merete magát átengedni ezeknek a reményeknek, sőt volt idő, amikor bennük inkább látott kísértést, mint valódi hivatást.³⁹ Olaszországi utazása alkalmával valamelyik útitársa kölcsönzött neki egy missziós közlönyt, de bár azt kitörő örömmel fogadta el, később odaadta néniének, Céline-nek, így szólva hozzá: „Nem akarom olvasni ezeket a dolgokat, mert túlerősen vágyakozom a térítés munkája után, pedig azt hiszem, hogy ez nekem nem igazi hivatásom, hanem az, hogy zárdába lépjek és teljesen Isten szolgálatára szenteljem magamat.”

Később a személyes hittérítésről való lemondásáért abban talált kárpótlást, hogy imádkozott valamennyi missziósért és két fiatal pap-hittérítővel levelezést folytatott. Az egyik Páter Roulland volt, a másik Belière abbé, akiket „lelki testvérekül” jelöltek ki számára. Most, a tizenegyedik órában, mintha mégis megnyílt volna előtte az út. Semmi kétsége sem volt aziránt, hogy ráléphet, tekintve, hogy előjárói azt olyan világosan kijelölték neki. Nem merete a dolgot a maga érdekében sürgetni, de önéletrajzában őszintén megírta akkori benyomásait. „Itt engem szeretnek, s ez az irántam való jóindulat talán túlságosan jólesik nekem. Azért ábrándozom én olyan zárdáról, ahol engem senki sem ismer, ahol el kellene szenvednem a lelki száműzetést... Vágyódom tehát az után, hogy Hanoi-ba mehessek, ahol nem volna részem semmiféle földi vigasztalásban; ahol szenvedhetnék Istenért.”⁴⁰

Azónban bármennyire vágyódott is a szenvedés után, azt is igen jól tudta, hogy képesnek kell lennie a szenvedés elviselésére, hogy nem szabad másoknak terhére lennie, hanem ellenkezőleg elegendő erővel kell bírnia, hogy kivehesse a maga részét a nehéz munkából. Éppen azért egész akaraterejének megfeszítésével vágyódott visszanyerni egészségét. A legpontosabban tartotta magát az orvos utasításaihoz. Ugyanakkor azonban végezte az ő rendes napi munkáját.

Most világosan látjuk, hogy mindennek végeredmé-

nye nem lehetett más, mint ami tényleg bekövetkezett. A nyár folyamán még csak tartotta magát, de mikor megjött a tél, fokozatosan mindig gyöngébb és gyöngébb lett. Az év utólján De Cornière doktor, aki mindaddig csalóka reményekben ringatta magát, s azokat betegére is átvitte, kénytelen volt megvallani főnöknője és nőtestvérei előtt, hogy nem képes őt meggyógyítani. Nem kívánta, hogy próbálkozzék helyette valami más orvos, akinek talán sikerülhetne az, amiben ő hiába fáradozott, hanem csak annyit tett hozzá e lesújtó kijelentéséhez, hogy Teréz nővér napjai meg vannak számlálva. Ez utóbbi ezt bizonyára már hónapokkal előbb tudta, azonban mindaddig, amíg csak erejéből teljesen ki nem fogyott, nem adta meg magát. Csupán akkor kezdte újra rendezni azt a keveset, ami még hátra volt életéből.

Nem beszélt többé Hanoi-ról és szívének erről a hő epedéséről, mely éppen akkor hiúsult meg, mikor legközelebbinek látszott a megvalósulása, azonban bizonyosra vehetjük, hogy gondolataiban sokat foglalkozott vele azokon a hosszú, álmatlan éjszéken. Ha kimehet Indokínába, életének célja meg lett volna valósítva az ő saját és az ő szűkebb környezetének szemében. Most be kellett látnia, hogy ennek egyszersmindenkorra vége; de jól tudta azt is, hogy mások is csak így gondolkoznak róla. Cellájának nyitott ablakán keresztül fölhangzott a konyhából az edények csörömpölése és a nővérek beszédje. Munka közben éppen őrá esett szó. Egészségi állapota nem volt többé titok, s így az is sorra került, mikor kifogytak minden más tárgyból. „Úgy látszik, — jegyezte meg közbensőleg szólva az egyik laikus nővér — hogy a Kisdéd Jézusról nevezett Teréz nővér hamarosan meghal. Igazán nem tudom, mit tud majd azután a perjeltnő anyja róla mondani. Azt hiszem, nagy zavarban lesz, mert bár ez a kis nővér csupa kedvesség és jóság, meg mit tudom mi, de annyi bizonyos, hogy nem tett soha semmit, amit érdemes volna róla fölemlíteni.”⁴¹

Ez annak az egy nővérnek volt a felfogása, de bizonyára sokan mások is osztottak benne. Teréz nővér nem igyekezett csökkenteni önmaga előtt ennek a tövisnek szúrós voltát. Megvolt benne az igyekezet; megtett

mindent, ami csak tőle telt: s íme, az eredmény! Igen, ennyit, és nem többet tudott elérni a szerzetesi testület kebelében! Hát az Úristen szemében talán többre vitte? Lelkiismerete most nem szerezte meg neki azt az örömet, hogy erről föltétlenül biztosítsa őt.

Kérte, hagyják meg cellájában s ne vigyék a közös betegszobába. Amióta belépett a zárdába, megszerette ezt az ő egyszerű környezetét. Hiszen a magányra mindenkifölött szüksége volt már azelőtt is, akár az örömnél, akár a gyásznak napjaiban, most pedig az volt az epesztő vágya, hogy „egyedül szenvedhessen”. Csupán az Úristen tudta, hogy mennyi szenvedés várt rá. Lehetséges, hogy neki magának ekkor még nem volt fogalma annak nagyságáról.

Az orvosok folytatták rajta hiábavaló „levezető” módszerüket. Kijelentették ugyan, hogy állapota reménytelen, s meggyőződésük szerint tényleg az is volt, azonban lelkiismereti kötelességüknek tartották kipróbálni rajta minden elképzelhető kezelést. Hogy mit szenvedett Teréz a kezük alatt, azt csak az tudhatja, akinek magának is volt valaha része ehhez hasonló kínzásban. Lázmentes most már sohasem volt; folyton köhögött; tüdővérzése minduntalan megismétlődött. De azért még mindig nem volt egészen ágyban fekvő beteg. Idejének jórészét a kertben töltötte, ölében tartva kis íródeszkáját. Most már nem írt kényszerűség nyomása alatt. Azonban még most sem szerkeszthetett és alkotott békességben. A kertben dolgozó ujoncnövendékek és laikus nővérek minduntalan odaszaladtak hozzá, abban a szent meggyőződésben, hogy — amint a legtöbb ember gondolja — az író tollat épp olyan egyszerűen le lehet tenni, mint egy gereblyét, s hogy az ilyen megszakítás épp olyan kevésbé árt a készülő műnek, mint az utóbbi a kerti ágy símaságának. Teréz mindegyiket nyájas mosollyal fogadta, s a türelmetlenségnek legparányibb jele nélkül tette félre füzetét. Végre azonban maga Jézusról nevezett Ágnes anyja lépett közbe érdekében és helytelenítette ezeket a megzavarásokat. Ekkor azonban Teréz nővér készen volt a felelettel: „Azt kívánják tőlem, — mondá szelíd szemrehányással nénjének — hogy a testvéri szeretetről írjak. Látja, ezek a pillanatok

alkalmul szolgálnak nekem annak kimutatására, hogy magam is hiszek benne."

Néha a zárda belső kertjében írt, ott a középben álló nagy fészület közelében; máskor viszont abban a vadgesztenye-fasorban, melyet mindig annyira szeretett. Egy alkalommal, valamivel annakelőtte, egy tavaszi vásárnapon, az üdülő óra alatt sietett ki ide. Hiszen ez volt az egyedüli hely, ahol még átengedhette magát a nagyobbméretű természeti szépségek élvezetének, mert ez az előszeretet sohasem halt ki lelkéből. S íme, mikor odaért, mit kellett látnia?! A fákat megnyírták azzal a Franciaországban szokásos kegyetlen alapossággal, s a fakadó rügyekkel telt ágak ott feküdtek és hervadtak a földön. „Elszorult a szívem, — írja — mikor megláttam ezt a szerencsétlenséget és meggondoltam, hogy három esztendőbe telik, amíg annak nyomai eltűnnek. Azonban fájdalmas csalódásom nem tartott soká. Elgondoltam, hogy ha valami más zárdában volnék, mit törödném én azzal, ha a lisieuxi Kármelben a gesztenyefákat nemcsak megkopasztanák, hanem tövestül kivágnák? Nem akarom megengedni, hogy mulandó dolgok megzavarják lelki nyugalmamat."

Azóta a fák újra megnövesztették ágaikat, sőt dúsabbak voltak, mint valaha, amint ez természetes is a megnyírás után. S bár ő most már nem soká marad itt, de azért mégis itt van, a lisieuxi Kármelben, nem pedig abban a másik zárdában, ahol, amint remélte és óhajtott, gesztenyék helyett pálmák árnyékában járhatna. Szereztek számára egy tolószéket s abban tologatták ide-oda a fényfoltos talajon, kedves fáinak árnyékában. Ott folytatta önéletrajzát. Kezeírása most már nem volt olyan finom, mint egykor. Mindinkább nehezebb esett az író toll kezelése. A sorközök tágabbak lettek és vesztek egyenességükből. De azért a munka folyt.⁴²

XI. FEJEZET

A betegszoba ablaka a gesztenye-fasorra nyílt. Lehet, hogy ez is egyike volt azon okoknak, melyek folytán Teréz nővér belenyugodott abba, hogy oda vigyék át, mikor már nem volt képes kimozdulni a cellájából. A kis tolószék ottmaradt üresen a fák alatt. Végre az az idő is eljött, amikor már egyáltalában nem volt képes elhagyni az ágyat. Állandóan feküdnie kellett, s így engedett a rábeszélésnek, hogy hagyja el az ő annyira szerezett kis celláját és azt a kemény szalmazsákokat, melyen oly régóta szokott pihenni. Most e helyett hűvös, durva vászonlepedők között feküdt egy keskeny ágyon, hosszú, fehér függönyök által elválasztva a többi betegtől. Ez az ágy éppen olyan mocsoktalanul tiszta, hófehér és szűzies volt, mint az, amelyben akkor aludt egy hétig, a bencés nővérek apátságában, első szentáldozása előtt.

Nem félt. Mosolygott, mikor e felől kérdezték; mosolygott ugyanazzal a kimondhatatlanul kedves arc-kifejezéssel, mely gyermekkorától szokta időnkint átszellemíteni vonásait.

„A halált csupán akkor találom ijesztőnek, — valotta meg őszintén — amikor mint valami félelmetes kísértetet ábrázolják. Pedig hát tulajdonképpen mi is a halál? Mindenesetre legkevésbé sem rém. Éppen azért én nem is képzelem annak, hanem a helyett visszagondolok arra, amit róla a káteban tanultam, vagyis hogy: „A halál a lélek elválása a testtől.” Hogyan félhetnék tehát attól, ami majd elválaszt engem a földtől, de mindörökre egyesít a mennyországgal.”⁴⁸

Félni nem félt, de kimondhatatlanul szenvedett. Nap-hosszat fuldoklott görcsösen. Csupán olyankor, amikor a teljes kimerülést ájulás követte, talált abban pillanatnyi megkönnyebbülést, pillanatnyi feledést. „Ha mi ezt észben tartanók, — így kiáltott fel egyszer — ő milyen

buzgón imádkoznánk a haldoklókért; mennyire megérténők, hogy mekkora szükségük van imáinkra; sohasem felednők el őket!” Azonban e szavak önkénytelenül csúsztak ki ajkain, mert egyébként, ha elkerülhette, sohasem szokta szenvedését szóvá tenni. Minden erejével azon volt, hogy senkinek se legyen terhére. Nem kért és annál kevésbbé követelt bármi olyant, ami a saját kényelmének szempontjából lett volna szükséges. Még csak jeges vizet sem, hogy azzal hűthesse égető szomját; nem kívánta, hogy valaki vele legyen, mikor az éjtszaka órái olyan végtelen hosszúra nyúltak. Nem tudta többé fogni az írót; nem tudott mozdulni; sokszor még csak nyelni sem volt képes, de még mindig tudott imádkozni, tudott gondolkozni.

Abban, hogy imádsága mindig hatalmas volt, senki sem kételkedhetik. Gyermekkorában imádkozott egy megrögzött gonosztevőért, Pranziniért, s íme az a vérpad lépcsőjén kibékült Istennel. Imádkozott nénje, Céline számára szerzetesi hivatásért, s édesatyjuk alig lehelte ki lelkét, Céline jött és kopogtatott a Kármel ajtaján. Imádkozott csekélységekért éppúgy, mint nagy érdekekért; például havazásért, mikor belépett a zárdába, s íme a derült, mosolygó égből hópelyhek hullottak alá. Imái most kétszeresen voltak szentek, azonban gondolatai is, úgy, amint reánk maradtak, mélységesen misztikus értelemmel bírnak.

Élete mindeddig sajátágosan ment volt mindattól, amit mi, találóbbr kifejezés híján, „természetfölötti tapasztalatok”-nak nevezünk. Sokan vannak azok között, kiknek érzékei olyan módon vannak hozzáhangolva a végtelenhez, amilyenről a nagy tömegnek sejtelve nincs; akik, ha akarnának — vagy mernének — ezen a téren őszintén nyilatkozni, sokkal több ilyen tapasztalatról számolhatnának be. Azonban ezeknek a tapasztalatoknak titkát rendesen kiki a szíve mélyén szokta őrizni. Ez részben azért van így, mert a finom lelkületű embert a vele született tapintatosság és hallgatagság tartja vissza attól, hogy ilyen bensőséges egyéni dolgokat beszéd tárgyává tegyen, ha csak nem azok előtt, kik hozzá legközelebb állnak és neki a legdrágábbak. Részben pedig

azért, mert a gyöngéd, érzékeny lélek ösztönszerűleg visszariad a nevetségestől és a hitetlenségtől, mellyel — sajnos — az ilyen közlések rendszeren találkoznak. Egész életünk folyamán, egyik napról a másikra két csoda közepette élünk: az egyik a születés, a másik a halál; egyiket sem tudjuk megmagyarázni, de azért ellenvetés nélkül elfogadjuk; ellenben ha bármi más, ezeknél sokkal egyszerűbb csoda tárul elénk, akkor gúnyosan nevetünk rajta. Készséggel elismerjük, hogy van ember, aki példának okáért képet tud festeni, míg egy másik nem képes meghúzni egy egyenes vonalat. Hogy van, aki hidat épít, hajót kormányoz, éneket dalol, s mindezt a legnagyobb könnyedséggel teszi, míg egy másik hiába próbálkozik mindezekkel. Ellenben tiltakozunk az ellen, hogy elképzelhető olyan emberi lény, aki látni és hallani képes dolgokat, melyekkel szemben mások teljesen vakok és süketek. Ez a sajátságos és következtelen fel fogás egyáltalában nem válik becsületére annak, aki vallja, pedig rendkívül el van terjedve; azonban bizonyos jelek arra mutatnak, hogy egyeduralkodó mulófélben van, s hogy a tudomány nem mindenütt kel már a védelmére. A gondolkozó világ nagy hála van kötelezve dr. Carrel Elek irányában „Az ismeretlen ember” című kitűnő művének a csodákról szóló fejezetéért. Mellesleg pedig érdemes megjegyeznünk, hogy félszázaddal ezen hatalmas könyv megírása előtt a Martin család háziorvosa, dr. Notta, egy aránylag jelentéktelen vidéki orvos, kénytelen volt így felkiáltani: „A tudomány tehetetlen bizonyos tényekkel szemben, s láttukra kénytelen elhallgatni.”⁴⁴

Erre a felkiáltásra az a jelenés adott alkalmat, melyben Terézke részesült tizesztendős korában, mikor életveszélyesen volt beteg. A „Vierge du Sourire”, a mosolygó Szent Szűz szobrát, mely az ő édesanyjáé volt, annakidején magukkal hozták Alençonból és akkor, a Buissonnets-ben, odahelyezték az ágya mellé. Ez a szobor most egyszerre a beteg gyermek szemei előtt megelevenedett, s mosolya nemcsak mennyei lett, hanem életadó is, maga az alak pedig ragyogó valósággá. Nőtestvérei, akik vele voltak a szobában, szintén észrevették, hogy itt természetfölötti erők működnek, habár azoknak mi-

volta rejtve maradt szemeik elől. S még a legtamáskodóbb szellemek is, mikor később hallottak az esetről, kénytelenek voltak meghajolni azon letagadhatatlan igazság előtt, hogy a haldokló gyermek hirtelen meggyógyult.⁴⁵

Kisleány korában csupán még egy látomása volt. Édesatyja valami üzleti ügyben Alençonba utazott, mikor Terézke egyszerre csak egy hozzá hasonló alakot látott kilépni a bokrok közül, a Buissonnets-ben. Ez az alak azonban meg volt görnyedve, gyöngé és kimerült volt, holott édesatyja akkor még egyenesen tartotta magát és szilárd léptekkel szokott járni; azonfelül pedig itt az arcát kendő fődte. Sikoltozva kiáltott nénjei után, meg lévén arról győződve, hogy az ő „király”-a váratlanul hazaérkezett, s bizonyára valami baleset érte. Azonban az alak eltűnt, s kevéssel utóbb édesatyja a legjobb egészségben érkezett haza Alençonból. Ez a jelenés fényes nappal történt, egy verőfényes délutánon, amikor ő maga teljesen boldog és makkegészséges volt. Nem lehet tehát azzal elintézni, hogy sötétben való kísértetlátásnak vagy pedig lázbeteg képzelődésének tulajdonítható. A benyomás olyan eleven volt, hogy sohasem tudta azt elfelejteni, bár a velejáró rémületet bizonyos idő múlva sikerült kiverni a fejéből. Évekkel utóbb ugyancsak volt ok arra, hogy ez eszébe jusson neki és az egész családnak, mikor Martin Lajos, mint szélütött, megrokkant ember, testében és elméjében összetörve, csúzos, remegő kezeivel kapkodott minden után, hogy azzal befödje arcát.

Kétségtelen, hogy ez a látomás profétai jelleggel bírt. Hogy miért részesült abban egy gyermek, akinek, ha felfogja annak értelmét, megszakadt volna a szíve a fájdalomtól, azt nem értjük; ő maga mondja ezt. Azonban kétsébevonhatatlan tény, hogy megtörtént. Nem volt semmi összefüggésben azzal a másik jelenéssel, melyben azelőtt volt része. Más természetű volt és később történt, s nem is volt többé ilyen látomása. Tényleg semmiféle hasonló eseménnyel sem találkozunk nála egészen az ő nagy betegségeinek kezdetéig, s akkor a kinyilatkoztatás álom alakjában történt. Ő maga írta azt le nagy elevenséggel:

„Május tizedikén, kora hajnalban azt álmodtam, hogy Tisztelendő Anyákkal, tehát másodmagammal egy osz-

lopos folyosón haladtunk végig, mikor egyszerre három kármelita nővért pillantottam meg, fehér palástban és leeresztett fátyollal. Nem láttam, merről léptek be, de megértettem, hogy az égből jöttek. „Ó, mit nem adnék érte, — gondoltam magamban — ha láthatnám legalább az egyiknek az arcát!” S íme, mintha csak hallotta volna óhajomat, a magasabbik szent előlépett és felém közeledett. Térdre borultam, ő pedig fölemelte fátyolát és betakart vele engem.”

„Minden habozás nélkül felismertem benne Tiszteletreméltó Jézusról nevezett Anna anyát, a franciaországi Kármel alapítóját. Arca természetfölötti szépségű volt: minden részletét élesen megfigyeltem, annak ellenére, hogy az a sűrű fátyol mindkettőnket teljesen befödött. Láttam, hogy mennyei arckifejezését valami kimondhatatlanul szelíd fény világította meg, mely, úgy látszik, belőle magából áradt.”

„Végtelen kedvességgel cirógatott meg, s ez a gyöngéd fogadtatás arra bátorított, hogy megkockáztassam ezt a kérdést: „Anyám, kérem, mondja meg nekem, hogy az Úristen soká akar-e engem még a földön hagyni? Elküld-e értem hamarosan?” Jóságosan mosolygott s azután így felelt: „Igen, hamarosan, nagyon hamarosan...” „Anyám, — tette hozzá — mondja meg nekem azt is, hogy többet kíván-e tőlem az Úristen, mint amit eddig tudtam tenni? Meg van-e velem elégedve?”

„Ebben a pillanatban a tiszteletreméltó Anyának arca még ragyogóbb lett és arckifejezése kimondhatatlanul gyöngéd. „Isten nem kíván tőled többet — mondá. — Ő teljesen meg van elégedve.” Azután kezei közé fogta fejemet és végtelen kedvességgel becézett. Szívem csordultig volt boldogsággal. Azonban eszembe jutottak nővéreim, s azok számára is szerettem volna valami kegyet kérni. Sajnos, ebben a pillanatban fölébredtem.”⁴⁸

Ez volt tehát az ő második világos látomása, s a maga nemében, tudomásunk szerint, egészen egyedülálló. Nem valószínű, — és pedig két okból — hogy lett volna még ehhez hasonló. Teréz, amit csak írt, azt mind nőtestvérei és előljárója számára írta. Élete végéig sem ő, sem pedig övéi nem gondoltak arra, hogy írását valaha is közzé tegyék. Éppen azért ő teljesen szabadon írt,

őszintén és minden megszorítás nélkül elmondva mindent; éppoly kevésbé jutott volna tehát eszébe elhallgatni bármilyen további jelenést, mint ahogy nem titkolta el az eddigieket. De meg azután a normann nem olyan hajlamos a misztikára, mint az olasz vagy a spanyol. A misztika bizonyos tekintetben ellenkezik az ő gyakorlati észjárásával és kemény jellemével; márpedig Teréz izig-vérig normann volt, s éppúgy megvoltak benne fájának korlátozásai, mint annak tehetségei. Annak a sajátosságának, mely Assisi Szent Ferencnek, Sienai Szent Katalinnak és Ávilai Szent Teréziának minden idegrostján végig áramlott, nem jutott előkelő szerep Teréz jellemalkatában. A misztikus lelki élet útja, állhatatos buzgalommal megjárva, ragyogó kegyelmek útja ugyan, de nem az egyedüli, mely az örök boldogságba vezet; nem volt az övé, legalább is nem nagy fokban. Neki megvolt a maga sajátos útja.

Mindazonáltal mialatt ott feküdt az ő fehér-függönyös ágyában, a durva, de tiszta vászonlepedők között, mindinkább gyöngülve, mind többet és szünet nélkül szenvedve, véget nem érő, kínos órákon át, lassan és fokozatosan változás állt be nemcsak az ő szegény, elgyötört és összeaszott testében, hanem benső öntudatában is. A jelen az ő szorongatásaival és fájdalmaival mindinkább belekerült a mit sem számító dolgok sorába, míg ellenben a jövő nagyság és dicsőség mind világosabban kezdett alakot és testet ölteni. Az az aggodalom, hogy Isten szemében élete és hivatása esetleg mit sem ér, teljesen elhagyta Terézt, s ő elkezdte sejteni, hogy az Úr milyen feladatot tartogat számára.

„Ugyebár, Teréz nővér, majd le-letekint reánk az égből?” kérdezte egy este az ápoló nővér.

„Nem. Lejövök...”

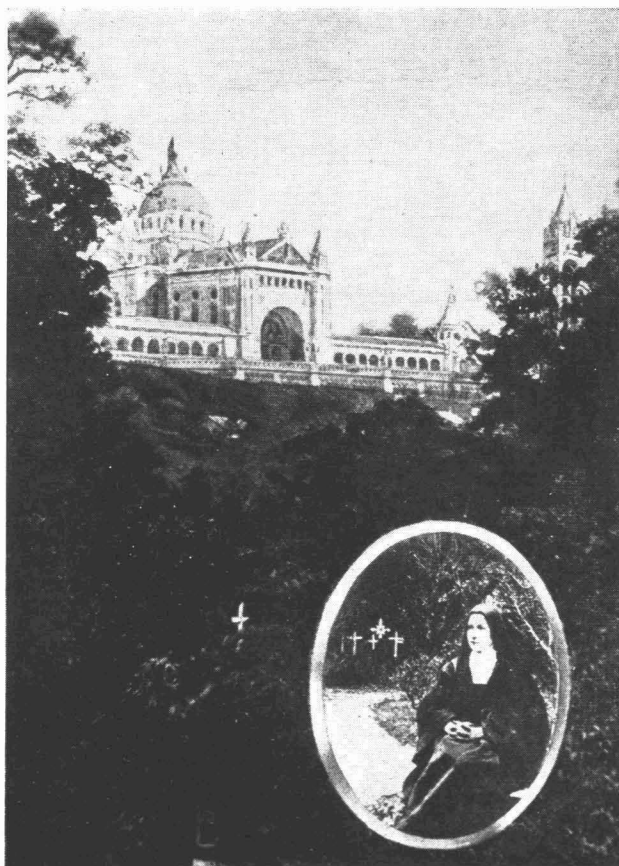
„Ha az ember meggondolja, hogy Indokínában még mindíg várják önt!”

„Ott leszek egy-kettőre...”

Nyoma sem volt ezekben a kijelentésekben a képzelődésnek vagy a kevélységnek, csupán meggyőződésért fejezték ki kétségtelen rendeltetésére vonatkozólag; csu-

A ravatalon szelíd volt és bájos, mint egy liliom.

*Igy diadalmaskodott egy gyermeknek lángoló ábrándja
az unalmas földi valóságok fölött ...
(Kilátás a lisieux-i Kármelből Szent Terézke bazilikájára.)*

pán bizalmát Isten akaratában. Idő folytán ez az ő hite mind erősebben nyilvánult.

„On nem fog búsulni a halálom után. Rózsaesőt fogok hullatni vigasztalására...”

„Nekem arra fog szolgálni a mennyország, hogy jót tegyek a földön...”

„Érzem, hogy az én küldetésem csak most kezdődik; az a küldetésem, hogy megszerettessem Istent, úgy, amint én szeretem, s hogy megmutassam a kis lelkeknek az én kis ösvényemet...”

„Miféle az az ösvény, melyet ön tanítani akar?” — kérdezte Ágnes anyja, aki mellette virrasztott.

„Anyám, az nem egyéb, mint a lelki gyermekség útja, a teljes bizalomé és a tökéletes ónatadásé. Azt akarom mindenkinek tudtára adni... hogy e földön csupán egy a szükséges, az tudniillik, hogy Jézusnak adjuk apró áldozatainkat, Őneki ajánljuk fel szerető buzdulatainkat. Én mindössze ezt tudtam megtenni, s látja, mekkora lett a jutalmam!”

Ugyanebben a szellemben beszélt az ő könyvéről is; arról a könyvről, mely eredetileg csupán bizalmas családi emlékek készült, de amelyet most — minden önhietség nélkül, de felülről kapott bizonyossággal — egészen más világításban kezdett látni. Ágnes anyja, ismerve hugának végtelen szerénységét, nem merte eddig előtte megemlíteni abbéli, még nem végleges, szándékát, hogy a könyvet felolvastatja a testület előtt, azután pedig kiadatja. Annál jobban meglepődött, mikor azt látta, hogy Teréznek semmi kifogása sincs a könyv megjelenése ellen, sőt ellenkezőleg, siettetni azt. „Anyám, — mondá nagyon komolyan — ha egyszer meghaltam, ne szóljon senkinek az én kéziratomról mindaddig, amíg az ki nem lesz nyomatva. Mert ha másképp járna el, s ha késleltetné a közrebocsátását, gáncsot vethetnének és megakadályozhatnának egy igen fontos érdeket.”

Megírta minden kornak egyik legnagyobb művét, s tudatában volt ennek: — kívánhatna-e többet ennél író ember? Azt is tudta, — az ő veleszületett finom érzéséből kifolyólag, s éppakkora bizonyossággal, mint amilyen volt az ő mindig növekvő prófétai víziója — hogy

a könyv éppúgy, mint a gyermek, írójának saját szülöttje, melyhez nem szabad idegen kéznek hozzányulnia mindaddig, amíg azt az ő isteni és földi létrehozója nem kész a világnak bemutatni. Ha a „*L'Histoire d'une Ame*”-ot felolvasták volna a testület előtt, tucatszámra akadtak volna eltérő vélemények arra vonatkozólag, hogy hogyan volna legjobb azt kiadni; frissesége, közvetlensége, gyermekdedsége — mindez jóvátehetetlen kárt szenvedhetett volna. Ha késleltetik megjelenését, számtalan gyakorlati megfontolás merülhetett volna fel, s végleg elúszhatta volna kiadatását. S valóban, alig jelent meg, ezek az elhárított veszedelmek — szerencsére elkésve — azonnal felbukkantak. Míg ellenben így lefordították minden jelentősebb nyelvre; eljutott a földkerekség minden zugába; megszámlálhatatlan tömegeket örvendeztetett és ihletett. Ha Teréz nővér sohasem lett volna egyéb, mint a *L'Histoire d'une Ame* szerzője, máris biztosítva volna a helye az emberiség történelmében. Azonban ha ő nem lett volna egyéb, akkor nem lett volna az, aki volt.

„Érzem, hogy az egész világ szeretni fog engem” mondá megható bizalmassággal Ágnes anyának, azokról beszélve, akik majd olvasni fogják a könyvét. S igazat mondott. Azonban most már voltak napok, amikor alig tudott egy szót is kiejteni. Annyira legyöngült, hogy már sem mozdulni, sem beszélni nem bírt. Kimondhatatlan kínok gyötörték; csontra, bőrre soványodott, s úgy látszott minden pillanatban, hogy az életerőnek az a vékony fonala, mely még tartotta benne a lelket, most fog elszakadni. Elbúcsúzott nővéreitől; fölvette az Egyház utolsó szentségeit; s mégis ott volt még; nem tudott megszabadulni gyötrelmeitől; múltott egyik nap a másik után; egyik hónap a másik után...

„Anyám, ma lesz?”

„Igen, gyermekem.”

S mégsem következett be. Jött az éjjel: egy másik borzalmas éjjel. Azután megint egy reggel, rettenetesebb minden előzőnél; egy másik dél... egy másik este.

„Anyám, nem a haláltusa ez?”

„De igen, gyermekem. Azonban lehetséges, hogy a mi Urunk még egy kissé itt tartja önt.”

„Legyen meg az Ő akarata, ne az enyém.”

Most már csak Ágnes anyja, az ő „kis mamája” volt vele. Ez a szerető testvér ott ült az esti szürkületkor, részvéttől vérző szívvel, csendesen virrasztva a kis fehér ágy mellett, mikor egyszerre csak azt vette észre, hogy hirtelen változás állt be azon a halotthalvány arcon, azon az egész csendes alakon. Gyorsan, de nyugodtan adta ki a parancsot, húzzák meg a házi harangot annak jeléül, hogy egy lélek készül kiröpülni földi tömlöcéből az égi haza tágas terei felé. Csendesen jött össze a testület; hal-kan lépett a betegszobába. Teréz nővér felnyitotta szemét és mosolygott a nővérekre és az előtte levő feszületre. Azután újra kezdődött a haláltusa. Elharangozták az angyali üdvözlést, s Teréz nővér még egyszer felnyitotta szemét; most a mosolygó Szent Szűz szobrára nézett, mely valamikor olyan kegyesen visszaadta neki az életet: vajjon most megadja-e neki ugyanolyan kegyesen a halált? Még egy óra múlt el, s még semmi jel sem mutatta, hogy a Szűzanya megteszi. A perjelő másodszor intett, s a testület eltávozott.

„Anyám, nem a haláltusa ez? Még mindig nem?”

Újra a feszületre szegezte tekintetét. Alig lélekzett már, de azért szavai tisztán és szilárdan hangzottak:

„Mennyei szent Atyám, — szeretlek Téged.”

Halálában éppúgy, mint életében, a szeretet volt az ő legfőbb felajánlása.

HARMADIK RÉSZ:

AZ ARATÁS

XII. FEJEZET.

Mikor a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér meghalt, az egész testület odatérdelt köréje és nézte az arcát. Szelíd volt és bájos, mint egy lilium; a szenvedésnek minden nyoma letűnt róla; egész alakja pedig szintén olyan volt, mint egy virág. Nővérei fehér palástba öltöztették; fehér virágkoszorút tettek a fejére és palmaágat adtak a kezébe. A koszorú olyan volt, mint egy királynő koronája, a pálma olyan, mint egy jogar: mindkettő a győzelem jelvénye.

Utóbb kihelyezték a templom szentélyébe és sok nép jött, hogy megnézzze; senki sem tiltotta el őket ettől, mert így szokás a Kármel leányainál, ha egyszer égbe költöztek. És senki sem érezte ott a halál lehelletét. Sőt ellenkezőleg, a látogatóknak az volt a benyomása, hogy tömjénfüstnél is édesebb illatok terjengnek ott a levegőben, és minden csupa szépség és mélységes béke. S miután a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér egyideig ott feküdt a templomban, mindazok, akik látták őt és akik legforróbban szerették, elbúcsúztak tőle, őt pedig elvitték arra a zöldelő domboldalra, ott Lisieux városa fölött, ahonnan le lehet tekinteni az Auge csendes völgyére, s ahol a normann tájkép minden szépsége szembe tűnik.

Ott van számos más sír közepette a kármelita nővérek elkerített temetőrésze. Kis terjedelmű négyszög, szelíd színű, alacsony téglafallal körítve, s rajta fehér ráccsal. Sorban vannak benne a sírok, s ezek mindegyikét alacsony fakeret választja el a következőtől. Magukon a sírokon gazdagon tényésznek fehér rózsák. A sírokat keresztjek jelzik; egyszerű, fehér keresztjek, s rajtuk egyszerű fekete betűkkel a név és két évszám. Példának okáért:

Angyalokról nev. Mária nővér

1845.

1924.

Mária Gonzága anyja

1835.

1904.

Kisded Jézusról nev. Teréz nővér

1873.

1897.

Ez volt minden, ami neki kezdetben jutott, és ez volt minden, ami a többinek volt osztályrésze. Igaz, hogy valamivel később ráírták a keresztjére az ő saját szavait: „Mennysorságom azzal töltöm, hogy jót teszek lenn a földön.” De ez még nem volt ott azon a csendes októberi napon, amikor az a gazdag normann termőföld elnyelte az ő testét.⁴⁸ Az a kis csoport, mely kikísérte őt a sírig, látta, amint abba belebocsátották egyszerű, fekete koporsóját, s azután szomorúan távozott, úgy gondolva, hogy ezzel mindennek vége.

Pedig csupán a kezdet volt.

Egy hitetlen mondotta, — ha nem csalódom, Renan volt — hogy: „Rómában ezentúl is gyártják a szenteket, mert hiszen ez Rómának kedvenc foglalkozása. Vagy talán nem? De annyi bizonyos, hogy a nép nem csinál többé szenteket.”

Mielőtt az ember cinikus megjegyzéseket kockáztatna meg, tisztában kellene lennie a tényekkel. Renan lehetett tehetséges ember, de mint próféta nem vált be, hitelre-méltósága pedig nagyon is kétséges.

Mert először is nem Róma tesz valakit szentté, hanem az Úristen, és az Ő kegyelmének segítségével az a sok különböző emberi lény, aki a maga személyében megvalósítja az Ő szándékait. Nem mindnyájan érik el az életszentséget ugyanazon módon. Nagyon sokféle út vezet az égbe, s Isten megengedi, hogy szabadon választ-hassák meg és mutassák másoknak a magukét; vagy pedig Ő maga világosan értésükre adja, hogy melyikre lépjenek rá s melyikre oktassák azután az embereket. Ávilai Szent Teréz és lisieux-i Teréz útjai például egyáltalában nem azonosak. Bár mindkettő csodálatosan szép, a mi mostani nemzedékünk mégis inkább lisieux-i Teréz „kis ösvényét” szerette meg és azt kívánja követni,

tekintve, hogy az olyan világosan és olyan megnyugtatólag nyílt meg e zavaros kor terhe alatt roskadozó férfi és nő előtt egyaránt.

Alighogy meghalt, szemmel láthatóvá lett, hogy ez így van. Az ő könyve volt ennek első bizonyítéka.

Ezt a könyvet kinyomatták, s azután az apácázárdák között szokásos közönséges halotti jelentés helyett elküldték a keresztény világ mindenegyes kármelita zárdájába. Fogadtatása éppúgy különbözött attól, amellyel az ilyen jelentéseket fogadni szokás, mint ahogy különbözik egy eseménynek elevenen megfogalmazott leírásáé annak hideg, hivatalos megállapításáétól. A helyett, hogy a hagyományos udvariassággal, semmitmondó tisztesség-tudással és minden egyéb egyéni együttlérzéssel vették volna át: valósággal kaptak rajta és mohón olvasták először a címzett zárdákban, azután pedig mindazok, akik ezekkel érintkezésben voltak. Mert igaz, hogy a kármelita nővérek jobban elzárkóznak a világtól, mint majdnem valamennyi többi szerzet tagjai, de azért mégsem szakadnak el egészen családjuktól és ismerőseiktől. Elkezdtek tehát belecsúsztatni azt a könyvet, mely annyira elragadta őket, abba a mély fiókba, mely a beszélő szobában ide-oda jár a belsőség és külsőség között, és semmiféle rács sem volt elég erős, semmiféle függöny elég sötét, hogy azt el tudja rejteni. A rokonok, akik kézhez kapták ezt a kincset, ugyanazzal az elmerüléssel, ugyanazzal a lelkesedéssel olvasták, mint maguk a nővérek. Ezek is sorra tovább kölcsönözték ide is, oda is, mindenfelé. Hamarosan felhangzott az általános, követelődző kívánság: miért legyen ebben a remekműben csupán néhány kiváltságos olvasónak része? A lisieux-i Kármelhez lavinaszerűleg omlottak a levelek, kérve belőle. Nem tehetett egyebet: kiadta és közrebocsátotta a „*L'Histoire d'une Ame*”-ot, s az végighömpölygött a földtekén.

A következmény sokféle volt. Magától értetődik, hogy a lisieux-i Kármelt most már nemcsak olyanok vették ostrom alá, akik olvasni óhajtották a könyvet, hanem olyanok is tömegesen jöttek, akik abba be akartak lépni. Seregestül szállongtak feléje Franciaország minden részé-

ből, Spanyolországból, Portugáliából, Olaszországból, Argentínából és sok más országból. Csak nagyon keveset lehetett magában Lisieux-ben fölvenni, azonban azokat, akiknek igazi hivatásuk volt és nem csupán az első lelkesedés szalmalángjának hatása alatt érkeztek, más Kármelékbe segítették be. Ezek mindenfelé megállták a helyüket és nem egy esetben nagy tehetségekkel és kegyelmekkel tűntek ki. Szemmel láthatóvá lett, hogy Teréz nővér palástja esett a vállaikra.

Az is természetes, hogy sokan tértek arra a hitre, melyet Teréz nővér nemcsak vallott, hanem valósággal megtestesített. Közmeggyőződése minden színű és minden hitű embernek, hogy gyümölcseiről lehet megismerni a fát. De meg azután bizalommal és megértéssel készek követni egy korszerű mintaképet olyanok is, akikben a távoliak fogalomzavart okoznak. A missziós területeken, Afrikában és Ázsiában mindenfelé új tagokkal gazdagodott az Egyház. De nemcsak ott: anglikánok és presbiteriánusok elkezdtek új szépségeket, új értelmeket felfedezni a katolicizmusban. Sokan elfogadták, köztük sok pap is.⁴⁹ Mások megszüntették ellene irányzott támadásait. Jobb érzés kezdett kifejlődni olyan csoportok között, amelyek közt eladdig barátságtalan volt a viszony és állandó a viszály. Lisieux-i Teréz életrajza valamenyiüket feszült érdeklődéssel és ugyanazzal az ihletéssel töltötte el. Eddigi ellentéteik és ellenségeskedéseik kicsinyeskedéseknek tűntek fel egy ilyen felséges nyugalom és hatalmas szellem jelenlétében.

Mindez tényleg természetesnek látszott; senki sem csodálkozott rajta és senki sem tartotta érthetetlennek. Azonban elkezdtek természetfölötti események is jelentkezni. Betegek gyógyultak; bénák lábra álltak; vakok visszanyerték látásukat.⁵⁰ S ezek valamennyien egyhangúlag vallották, hogy a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér a jótevőjük. Azt a cinikus megállapítást, hogy a nép sohasem fog többé senkit szentté avatni, minden lépten-nyomon megcáfolták. Az általános nyomás olyan erőssé vált, hogy Róma nem maradhatott tétlen.

Mert, bár — amint előzőleg mondtam — Rómának nem az a foglalkozása, hogy szenteket gyártson, az

igenis feladata, hogy mikor az életszentség nyilvánulása merülnek fel, a legnagyobb gonddal megvizsgálja azok hitelességét s esetleg kijelentse rájuk vonatkozó véleményét, józanul, komolyan, okosan és az Isten félelmében. Róma nem szokta ötletszerűen kimondani, amint a tájékozatlan ember gondolhatná, hogy: „A nép már kezdi megunni a régi szenteket. Célszerű volna újat adni neki. Mondjuk ki tehát holnap, hogy X. Y. szintén tagja annak az előkelő seregnek.” Ellenkezőleg, a szentté-, és az azt megelőző boldoggá avatásában nagyon is megfontolt és lassú az eljárása. De meg azután nem is bocsátkozik ezekbe saját kezdeményezése alapján, hanem csakis akkor teszi, mikor szembeszökőleg világos, hogy meg kell tennie.

Mivel tehát az adott esetben a boldoggá avatási pör bevezetését a körülmények sürgetőleg követelték, 1910 elején a Szent Kongregáció fölhatalmazta Monseigneur Lemonnier bayeux-i és lisieux-i püspököt, hogy indítsa meg a bevezető vizsgálatot. Ennek feladata volt alaposan átnézni a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér mindenegyes hátrahagyott iratát s az eredményről jelentést tenni. Ugyanazon év augusztusában tartották meg Bayeux-ben az „Információs Processus” első ülését, mely „Isten szolgálojának életéről és erényeiről” volt hivatva nyilatkozni. Az eldöntendő kérdés az volt, vajjon „Lehet-e kétségtelenül megállapítani, hogy az adott esetben és a szóban forgó eljárás céljának megfelelőleg megvannak-e hősiességekben az isteni erények, vagyis a hit, a remény és a szeretet, nemkülönben a négy erkölcsi főerény, az okosság, az igazságosság, az erősség és a mértékletesség, továbbá az ezekhez tartozó többi erény”.

A vizsgálat minden tekintetben kimerítő volt. Ezt mutatja a megidézett tanúk száma; az a méltányosság, amellyel a pört vezették; s az a hosszú idő, melyet ráfordítottak. Csak 1911 decemberében végezték be. Egy évvel utóbb a Szent Kongregáció kibocsátott egy rendeletet, mely hivatalosan jóváhagyta Teréz nővér iratait, két évvel utóbb pedig X. Pius, — XIII. Leó utóda — 1914 júniusában aláírta azt a rendeletet, mely bevezette „az ügyet”, vagyis a boldoggá-, illetve szenttéavatási pört.

A legbírálgatóbb ember sem minősíthetné ezt az eljárást elsietettnek; pedig még sokkal hosszabbra nyúlt, mikor 1914 augusztusának elején egészen váratlanul lecsapott a meglepett emberiségre a jelen kor legnagyobb világháborúja. Több mint négy éven át kötötte le a világháború mindenkinek minden erejét. Azonban, ha volna még szükség bizonyítékra oly irányban; hogy a nép ismert el új szentet, annak ellenére, hogy Róma még nem nyilatkozott, azt hamarosan megtalálnók a lövészárkokban. Mert a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér legelsősorban a katonák szentje lett. „Igaz, hogy ott van számunkra az Orleansi Szűz, — mondá közülük az egyik egyenes őszinteséggel, milliók érzelmét fejezve ki — azonban a Kis Nővér közelebb áll hozzánk.” Az a másik nyilatkozat pedig, mely önként fakadt ezernyi másnak lelkéből, ha lehetséges, talán még meghatóbb volt: „Teréz nővér, védelmezz bennünket édesanyaink helyett, akik itt most nem lehetnek velünk együtt úgy, amint te vagy! Tüzetrisztek adták át útegeiknek az ifjú kármelita nővér nevét; repülők keresztelték gépeiket őrá, „*Avion Soeur Thérèse*”-nek; egész hadtestek ajánlották magukat védelmébe. S nem csupán az együgyűek és írástudatlanok hívták segítségül azt, akit „második őrangyaluknak” vagy „második anyjuknak” neveztek... A lövészárkok iszapjában; a csatamezőkön; a haldoklók ágya mellett, mindenütt úgy érezték, hogy mindvégig hűségesen kitart mellettük.”⁶¹

Ez volt az az érzés, ez volt az a hit, mely tartotta a lelket a minden korok legkiválóbb hadseregében — s a hadseregből kiindulva végigsöpört az egész földkerekségen. „Ha hívják, ő jön — mondja egy akkori újságcikk Teréz nővérről. — Mint mosolygó, fehér fénytütemény egyaránt kinyilvánítja magát ártatlan kisgyermeknek és a romlott vén katonáknak. Csendes szobákban csodaszép rózsákat hagy. Hozzá folyamodnak, s valami titokzatos, hihetetlenül kellemes illat válik érezhetővé.”⁶²

Még ha Rómának nem is lett volna hozzá kedve, már pusztán okosságból sem maradhatott volna tétlen. Azonban Rómának igenis volt hozzá kedve és szívesen adta meg hűséges leányának az őt megillető rangot. 1921

augusztusában XV. Benedek hivatalosan megállapította a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér erényeinek hősies voltát. Utóda XI. Pius, 1923 februárjában kiadta a csodák hitelességét megerősítő rendeletet, amely bevezetése a boldoggá-avatási szertartásnak.⁵³ Ugyanazon év április 29-én pedig maga az ünnepély ment végbe a Szent-Péterben olyan leírhatatlan fény, pompa és általános, átérzett és kitörő örömyilvánulások közepette, hogy azokról csupán csak a szemtanúk voltak képesek fogalmat alkotni. Két évvel később pedig mindezek a pörök, mindezek a rendeletek, mindezek az ünnepélyek a szenttéavatás fenséges szertartásában érték el csúcspontjukat. A Kisded Jézusról nevezett Teréz elfoglalta helyét a szentek nap-tárában és a templomok oltárain úgy, amint már régóta elfoglalta azt az egész világon hűséges követőinek szívében.

S amúgy igazában vajjon miben is áll az ő szentsége? Ő maga felelt meg általánosságban egyszer erre a kérdésre, mikor ezeket mondta: „A szentség nem ilyen vagy olyan gyakorlat. Az a szívnek bizonyos adottsága, mely bennünket alázatossá tesz és idomíthatóvá Isten kezében; melynek következtében tudatában vagyunk saját gyengeségünknek, de szinte a vakmerőségig bizunk mennyei Atyánk jóságában.” Ezt a meghatározást szeretem én legjobban, mert úgy látom, hogy ez fejezi ki legszebben egyrészt az érzésnek mindenekfölötti gyöngédségét, s ugyanakkor a gondolatnak legnagyobbfokú alaposságát. Azonban vannak más jó meghatározások is. Valaki például igen bölcsen ezt adta elő: „A szent az az ember, akinek egyénisége minden tekintetben tökéletes.” Egy másik pedig, még bölcsebben, ezt tette hozzá: „Ez még nem elég. Vegyük hozzá, hogy a szentek a legnormálisabb lények, amennyiben teljes győzelemre juttatták önmagukban az észszerűséget, s vas következetességgel vontak le abból mindent a legutolsó konzekvenciáig.”⁵⁴

Mindkét meghatározás tökéletesen illik reá, azonban van sok más hasonló is. Sajáságos, hogy közülük a legjellemzőbbek és legmeggyőzőbbek nem azt fejezik ki, hogy mi volt, hanem inkább azt mondják el, hogy mi nem volt. „Szükséges volt, hogy élete egyszerű legyen,

hogy példaképül szolgálhasson a kis lelkek számára”, mondta róla testvérnénje, Céline, s egyik legjobb életírója ugyanazt a gondolatot fejezte ki, de máskép. „Azoknak az izig-vérig hűséges, de semmiféle rendkívüli tehetséggel meg nem áldott kis lelkeknek akarta kinyilatkoztatni a mennyország kincseinek egyrészét. S azért nem kívánt a maga számára semmiféle rendkívüli kegyelmet; azért óhajtotta, hogy élete minden tekintetben egyszerű legyen, hogy azok az egyszerű lelkek semmit se irigyelhesenek tőle.”⁵⁵

Vegyük kissé részletesebben szemügyre ennek az egyszerűségnek kérdését, melynek ő volt a megtestesülése. „Vajjon mi volt a lisieux-i szentben olyan, ami rendkívülinek nevezhető?” kérdezte egy ragyogó tollú világi író, De Waleffe Móric. „Rövid és eseménytelen élete olyan volt, mint a lilomé, mely reggel kinyílik és este összecsukja szirmait. S vajjon mit tett? Édes keveset. Írt egy könyvet, vagyis inkább papírra vetett bizonyos bizalmas közléseket, melyeket azután a Kármel könyvbe foglalt össze és halála után ezen cím alatt adott ki: „Egy lélek története”... S íme, ez a lélek olyan bájosnak, olyan kedvesnek, olyan imáandónak bizonyult, hogy az egész világ térdreborult előtte. A könyvet azonnal lefordították minden nyelvre. A hívek milliói olvasták azt, mialatt könnyek peregtek végig arcukon. Azonban még csak hitre sem volt szükség; a nélkül is megértette mindenki, hogy itt a legmagasabb fokú emberi jóság tárul eléje, s olyan páratlan nemesség, olyan ritka szépség, hogy mindenki mélyen meg van tőle hatva. Hadd legyenek teljesen őszinte; mint hitetlen mentem Lisieux-be; elolvastam ezt a könyvet s lelkem mélyéig megremegtem, hol a bámulattól, hol a megilletődéstől. Ez az igazi csoda. Vannak olyan hatalmas lelkek, akik valóban meg tudják teremteni vágyaiknak tárgyát. Nem lehet közelükbe menni a nélkül, hogy az ember fel ne repüljön az ő buzgalmuk szárnyain.”

„Igy diadalmaskodott egy gyermek lángoló ábrándja az unalmas földi valóságok fölött.” „Az lesz a mennyországom, hogy jól teszek a földön”, mondta újra meg újra haláltusájában. Akár hisz valaki, akár nem, le

nem tagadhatja azokat a Lisieux-be hozott fogadalmi aján-dékokat; azokat a zárándoklatokat, melyek mind kétség-bevonhatatlanul az általa megennyhített szenvedéseknek a kifejezői. A kis vértanú áldozata nem volt képzelődés. A lelki békét olyan sokan keresik emelt fővel mindenféle vallási és bölcseleti rendszerekben; pedig ki tudja, nem ez a fiatal leány találta-e ki annak titkát, mikor azt tanítja, hogy szeressük Istent és embertársunkat úgy, amint azt a kisgyermek teszi."

„Franciaország adta az emberiségnek a legtisztább lelket, amilyent a világ nem látott Assisi Ferenc óta."

Szabadon idéztem az eddigiekben nagy és bölcs tekintélyektől, mert nem reméltem, hogy az én szavaim ki tudnák fejezni azokat a gondolatokat, amelyeket ezek a nálamnál annyira hozzáértőbbek adnak elő. Nem vagyok teológus, nem vagyok tudós. Éppen azért nagyon is belátom, mennyire tökéletlenül írtam le azokat a lépéseket, melyek a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér szentté-avatásához vezettek, s azokat a kiválóságokat, melyek őt erre érdemessé tették. Én csupán egy átlagos nő vagyok. Nem tudok beszélni emberek és angyalok nyelvén, — bármennyire szeretném is, hogy erre képes legyek — mert hiszen csak ilyen nyelveken tudnám őt méltón leírni, amint ott áll rózsakoszorúval a fején, dicsfénytől övezve. Tényleg, mialatt az eddigiekben igyekeztem vázolni életét, annyira tudatában voltam saját tehetetlenségemnek, hogy olykor majdnem egészen elcsüggedtem, s szinte alig mertem már folytatni azt, amit igyekeztem kifejezni. Mivel azonban helytelenségnek tartom abbahagyni azt, amit az ember már egyszer bizakodva elkezdett, bármilyen silány legyen is munkám, kitartottam benne mindvégig. Bevégeztem azt a feladatot, amellyel megbíztak. S most, miután elmondtam mindezt azok számára, akik magamfajta átlagnők, még azt akarom röviden kifejtteni, hogy mit jelent nézetem szerint Lisieux-i Teréz az ő számukra és a magam számára.

Mintaképe elsősorban a céltudatosságnak. Kora gyermekéje óta tisztában volt azzal, hogy mit akar tenni, mit képes tenni és mit kell tennie. Tétovázásnak nyoma sem volt nála. Egyenesen megállt a két lábán s úgy

nézett szembe a világgal. Mikor úgy látszott, hogy az egész világ ellene fordul, akkor is állhatatos maradt. Jó harcot harcolt, bevégezte futását, megőrizte a hitet.

Mintaképe volt a tisztaságnak. Nem értem itt pusztán a testi tisztaságot, mert hiszen magától értetődik, hogy az megvolt nála. Maga volt a megtestesült tisztaság, s az a körülmény, hogy oly gyakran és annyira jogosan nevezték őt a „katonák szentjé”-nek és a „férfiak szentjé”-nek, újabb bizonyítéka annak, hogy a férfi sohasem fogja alább adni, sohasem fogja eszményképéül választani és hódolattal övezni azt a nőt, akiben ez a lényeges tulajdonság hiányzik, bármit mondjanak is egyes, e tekintetben cinikusan gondolkodó nők. Én itt azt is meg akarom állapítani, hogy megvolt benne a gondolatnak és a meglátásnak az a tisztasága, mely a legmagasabb foka az őszinteségnek; mely elsöpri a zavart és világosságot teremt; mely az egyeneslelkűségnek és nemes szívűségnek a forrása.

Nézetem szerint mintaképül szolgálhat az életrevalóságban. Végre is neki mint fiatal leánynak nemigen volt módjában érvényesülni. Kicsiny vidéki városban nevelkedett; nem volt gazdag; nem voltak befolyásos összeköttetései; nem kínálkoztak neki kecsegtető alkalmak. Nem élt hosszú ideig; félrehúzódva töltötte napjait már a zárdába belépte előtt is. Nem volt soha valami különös szerencséje a tekintetben, hogy kifejleszthesse természetadta tehetségét, vagy hogy kimutathassa azokat. Senki sem tanította őt festeni vagy könyvet írni. Senki sem állt mellette feszült figyelemmel, hogy gondosan elhárítsa tőle a zavarásokat és félbeszakításokat, mialatt ő az ecsetet kezelte vagy a tollat forgatta. De azért a város, amelyben élt, híressé lett, s a könyv, amelyet írt, közbeszéd tárgya az egész világon.

Azt hiszem, hogy mintaképe a tudásnak. Nem úgy értem ezt, amint általában szokták, nem azt akarom ezzel mondani, hogy tudós nő volt. Az oktatás, melyben részesült, megfelelő volt, de nem nagy terjedelmű. Azonban sokat olvasott, s a legjobb könyveket olvasta, amelyekhez csak hozzá jutott, azután pedig átelmélkedte azt, amit elolvasott. Márpedig ezen az úton sok tudás szerezhető.

De meg azután egyáltalában sokat gondolkozott a dolgokon. Nem cselekedett ötletszerűen, meggondolatlanul, hanem először jól megfontolta, mi a teendője, s csak azután tette meg. Ez pedig mindig a legbölcsebb eljárás.

Nézetem szerint mintaképe a gyöngéd szeretetnek. Kis gyermekek fordultak hozzá teljes bizalommal és nem csalódtak benne. Részvéttel viseltetett a szegények, a gyengék, az öregek, a tehetetlenek, a betegek, a szenvedők iránt, s velük szemben megvolt benne az a megértés, mely a szerető részvéthől ered. Velük szemben való viselkedésében nyoma sem volt sem a leereszkedésnek, sem pedig a türelmetlenségnek. Márpedig az igazi szeretetet csupán nemes elemekből lehet felépíteni.

Azt hiszem, hogy mintaképe a bátorságnak. Semmi sem volt képes őt megfutamítani. Erős lélekkel fogadta édesanyja halálát. Erős lélekkel állta meg helyét iskolatársainak meg nem értése közepette. Erős lélekkel szállt szembe a papság ellenállásával. Erős lélekkel szenvedte el jelöltévének szigorát. Erős lélekkel viselte el utolsó betegségének rettenetes kínjait. Sőt még a halál sem tudta őt megfélemlíteni. Abban is megállta helyét. Élete elejétől-végig egyetlen győzelmi ének volt, melynek visszhangja végig fog hangzani a késői korokon.

Azt hiszem, mintaképe volt a hitnek. Nem annak a hitnek, mely érthetetlen előttünk, mely sohasem rendül meg, sohasem hagyja cserben az embert. Hanem annak a hitnek, mely minden kísértéssel és szorongással szemben végül is győzedelmeskedik, azért, mert eléggé friss ahhoz, hogy sivatagokat tudjon felvirágoztatni; mivel elég erős ahhoz, hogy hegyeket tudjon áthelyezni; mert eléggé ragyogó ahhoz, hogy fekete sötétséget tudjon bevilágítani — még a halál völgyének sötétjét is.

Azt vélem, hogy mintaképe annak a felséges és legmagasabb fokú egyszerűségnek, melyet az eddigiekben olyan részletesen leírtunk, s amelynek következtében mi, akik csak köznapi lények vagyunk, ha alaposan és imádságosan tanulmányozzuk életét, le tudjuk őt másolni saját életünkben. Legalább is egy bizonyos fokig képesek vagyunk ezt megtenni céltudatosság, életrevalóság, vídamság, bátorság, szerető gyöngédség és hit tekintetében.

Ne gondoljuk, hogy azért, mert ő normann volt, mi pedig amerikaiak vagyunk, vagy angolok, vagy németek, vagy olaszok, hogy ez bármi tekintetben különbség: az ő tanítását mindenki követheti; az általános használatra van szánva. Ne törődjünk azzal, hogy míg ő kármelita nővér volt, mi háziasszonyok vagyunk, vagy mesterséget űzünk, vagy gépirással keressük a kenyerünket, vagy tanítunk, vagy mint vezető egyének és politikusok szerepelünk a társadalomban: mindez semmit sem számít; az ő alapelvei minden életpályán alkalmazhatók. Még azt sem kell gondolnunk, hogy, ha más felekezethez tartozunk, mint ő, talán ez alkot áthidalhatatlan szakadékot közte és köztünk. Ha mi lélekben és igazságban imádjuk Istent, úgy mint ő tette, azt fogjuk találni, hogy végre is nem állunk olyan nagyon távol tőle. Az a „kis ösvény”, melyet ő számunkra kinyilatkoztatott, egyáltalában nem tekervényes; nem haladja meg erőnket és tehetségünket; az nyitva áll mindenütt és minden ember számára.

Hiszem, hogy Isten segítségével mi is meg tudjuk azt járni.

Irtam a bencés nővérek apátságában,
Lisieux-ben, Calvados tartományban,
Franciaországban. 1936. évben,
Május 14-étől augusztus 14-éig.

Jegyzetek.

¹ Ő maga a következő kedves címet adta könyvének: „Egy kis tavaszi virág története”, ami a hasonlatot még tökéletesebbé teszi.

² Ennek a keresztelési kelengyének egy részét a Notre-Dame d' Alencon-templom keresztelő kápolnájában őrzik, a többit a lisieux-i zárda „Salle des Souvenirs”, vagyis „az emlékek terme” nevű helyiségében. Egy szép kis sipka, szájtörő, fodros főkötő, csipkeszélű ing, melyeket szintén Martin Teréz használt kis korában, egy üvegszekrényben láthatók, amely azon szoba falán lóg, amelyben született.

³ Ez a gyermekek számára írt könyv egyike a legbájosabbaknak azok között, amelyeket kutatásaim folyamán találtam.

⁴ Martin Teréz saját szobáját kápolnává alakították át. Ágya és játékszerei jelenleg abban a szobában vannak, melyben idősebb nővérei laktak. Ez utóbbinak bútorait — nagyon helyesen — Alençonba szállították, mert a család Lisieux-be való átköltözése előtt Martin-né szobájában voltak, abban a kis házban, a Szent Balázs-utcában, ahol Teréz és nővérei születtek.

⁵ A *tisane*, vagyis főzet, füvekből készült tea, mely nagyon népszerű a franciáknál. Úgy készítik, mint a mi teánkat, s helyette isszák.

⁶ Az angol nyelvben nincs megfelelő kifejezés a francia *crèche* szóra, abban az értelemben, amint itt használják. Betűszerint jelenthet jászolyt, etetőt, sőt árvaházat is. Jelenti azonban a betlehemi Szentcsaládot is, amint főntebb leírtuk. Teréz kis betlehemje most is látható a Buissonnets-ben.

⁷ Teréz szemeinek színét pontosan kifejezi az a francia szó, hogy *pers*, melynek megfelelő nincs az angol nyelvben. Igen fényes, kékes-szürke szemet jelent.

⁸ A kálváriákat nagyon tisztelik úgy Normandiában, mint Bretagne-ban, éspedig nemcsak az egyszerű nép, — amint egyes idegenek gondolják — hanem a művelt közönség is. Bretagneban rendesen kőből vannak szépen kifaragva, míg Normandiában egyszerűbbek és rendesen fából készülnek.

⁹ L' Histoire d'une Ame, 34—35. o.

¹⁰ Ez az öltözet azok közül való, amelyeket nővérei gondosan megőriztek, s most Lisieux-ben, az emlékek termében látható.

¹¹ Cachelon kanonok beszéde a lisieux-i bencés nővérek apát-sága alapításának kilencszázados alkalmából.

¹² Teréz egyik, Mère Saint-Placide-hez intézett, a Kármelbe való belépése után írt levelének néhány részlete megerősíti ezt a nézetet. „Sohasem fogom elfelejteni, drága tanárnóm, milyen kedves volt ön velem szemben életem legnagyobb élménye alkalmával. Nem is

kételkedem abban, hogy szerzetesi hivatásom kegyelmét azon a boldog napon kaptam meg, mikor az önök körében először igyekeztem magamat felajánlani az oltár előtt... Napról-napra óhajtottam önnek irni arról, hogy miképen fogadtak be engem a káptalanon a testületbe, de mivel nem tudtam, hogy mikorra fogja azt a püspök kitűzni, folyton halogattam a levélírást. Remélem, drága tanárnőm, hogy ezt nem magyarázta közömbösségre. A szívem még mindig a régi, sőt azt hiszem, hogy a Kármelbe való belépésem óta még gyöngédebb, még szeretőbb lett. Sokszor gondolok kedves tanárnőimre és imádkozom értük. Kérem, adja át üdvözetemet mindnyájuknak, különösen a perjelnőnek, aki iránt a legnagyobb gyermeki szeretettel és hálával vagyok eltelve."

¹³ Általában véve a laikus nővér több kézimunkát végez, mint a karnővér; nem részesül olyan fokú kiképzésben; nem azonosak a kötelességei az istentisztelet terén; azonban fogadalmi szintén ünnepek.

¹⁴ Ezen korszak leírásában nagy segítségemre voltak Delarue Lujza, Le Prince Janka, Hué Helén kisasszonyok, Perin Sándorné Bellenger Lujza úrasszony; továbbá a bencsnővérek közül többen, akik azelőtt növendékei voltak az apátságnak, nemkülönben La Néele-né úrnő.

¹⁵ Ezt a jubileumot 1936 június 20-án ülték meg, s ez alkalommal megáldották Szent Teréznek egy szobrát, melyet a Kármelita-zárda ajándékozott az apátságnak.

¹⁶ Franciaországban nem szombaton, hanem csütörtökön van a heti iskolai szünet.

¹⁷ Sainte Thérèse de Lisieux. 82—83. o.

¹⁸ L'Histoire d'une Ame. 55—56. o.

¹⁹ L'Histoire d'une Ame. 66—67. o.

²⁰ Lefordítva: Első szentáldozásom emléke. 1884, május 8. Martin Teréz, Bellenger Lujának.

²¹ Abban a korban a gyermekek tanárnőikkel szemben azt az udvarias megszólítást használták, hogy: Asszonyom, nem pedig azt a később szokásba vett sokkal gyöngédebbet, hogy: Anyám.

²² L'Histoire d'une Ame. 75. o.

²³ Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. 135. o.

²⁴ Ez a szó: Kármel, a bibliában betűszerint kertet jelent.

²⁵ Teréz boldoggá-avatása óta jelentékenyen megnagyobbították s mostani jelentőségének megfelelőleg díszítették.

²⁶ Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. 308. o.

²⁷ " " " " " 185. o.

²⁸ " " " " " 188. o.

²⁹ L'Histoire d'une Ame. 146. o.

³⁰ " " " " " 370 o. Nagyon érdekes összehasonlítani

ezt a gondolatot Robert E. Lee nem egy kijelentésével. Ő és Martin Teréz gyakran mutatják ugyanazt a tökéletességre való törekvést és ugyanazt az egyszerű hitet.

³¹ L'Histoire d'une Ame. 315. és 342. o.

³² Abból az alenconi csipkéből készült, melynek gyártása nagyrészt az ő édesanyja kezdeményezésének köszönhető.

³³ Az Énekek éneke. 4, 1.

* A nyilvános mosóhelyek úgy Lisieux-ben, mint sok más városban a látványosságok közé tartoznak.

* Sainte Thérèse de Lisieux. 158. o.

* A kármelita rendben a perjeltnő hivatala három évig tart. Megválasztható mégegyszer, de ez nem szokott megtörténni, rendszeren egy másik váltja fel. Egészen kivételes rendelkezésből kifolyólag most Jézusról nevezett Ágnes anyja élethossziglan perjeltnő a lisieuxi Kármelben.

* Nyáron a kármelita nővérek ötkor kelnek hat óra helyett.

* Tudtommal Amerikában és Angolországban sohasem gyakorolták a *pointes de feu*-nek nevezett gyógyítást. Abban állt, hogy izzó tüket szúrtak a beteg húsába.

* Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. 140. o.

* Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. 249. o.

* Ha egy kármelita nővér meghal, a perjeltnő megküldi életrajzi vázlatát, megfelelő megjegyzésekkel ellátva, a rend többi zárdájának.

* Gyakran csodálkoztam azon, hogy miért nem tették meg eddig Terézt soha az írók védőszentjévé, éppúgy, mint ahogy megtették a missziósokénak. A szentek egész névsorában senki sem olyan alkalmas erre, mint ő.

* Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. 344. o.

* Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. 112. o.

* Ugyanazt a szobrot tették a betegszobában is ágya elé. Nővérei azt hitték, hogy ezzel nagy örömet okoznak neki, ő azonban, mikor megpillantotta, csak mosolygott s így szólt: „Igen, nagyon szép, de ez most csupán a szobor.” Tíz esztendőnél több múlt el ama látomás óta, s ő most is rendületlenül meg volt győződve annak valóságáról.

* L'Histoire d'une Ame. 211. o.

* Kisgyermek korában álmában két ördögöt látott szaladgálni a Buissonnets kertjében. Szent Teréziáról nevezett Genovéa anyja halála után pedig az jelent meg neki, ugyancsak álmában, s azt mondta: „Édes gyermekem, neked a szívemet hagyom.” Nem maradt emléke semmiféle más jelentősebb álmának, ezek pedig éppúgy, mint a látomások, nem bírnak semmi közelebbi vonatkozással az eseményekre.

* Ez a kereszt most is ott áll a régi helyén, azonban üvegbe van foglalva, hogy az időjárás ne ártson neki. Ellenben a sír üres, amennyiben Szent Teréz most a Kármel templomában nyugszik, Lisieux-ben.

* Ezek közé tartozik tiszteletes Grant Sándor, presbiteriánus pásztor, kinek özvegye most mint kedves háziasszony szerepel Alençonban, a Szent Balázs-utcai házban, amelyben Martin Teréz született, nemkülönben tiszteletes Johnson Vernon, egy anglikánus, az „One Lord, One Faith; an Explanation” című kitűnő mű szerzője.

* A teljesen hiteleseknek bizonyult csodák egész sorát foglalja magában a L'Histoire d'une Ame című mű függeléke. Ami pedig a hitetlen számára még meggyőzőbb lehet, az az, hogy azok közül, kikkel a csodák történtek, a legtöbben még élnek, s nemcsak szíve-

sen, de örömet mondják el előszóval bármely illetékes kérdezőnek azt, amiről esküt tettek az egyházi hatóság előtt.

⁸¹ Soeur Thérèse de l'Enfant Jésus. 418. és 419. o.

⁸² Soeur Thérèse de l'Enfant Jésus. 416. o.

⁸³ A boldoggáavatáshoz az Egyház legalább két bebizonyított csodát kíván meg, s a szenttéavatáshoz két további.

⁸⁴ Le Carmel. 51. és 57. o.

⁸⁶ Sainte Thérèse de Lisieux. Une renaissance spirituelle. 105. és 97. o.

F U G G E L É K

Irodalom. Francia művek:

- L'Abbaye de Notre Dame de Lisieux et ses Fondateurs, avec la Liste des Abbés. — M. l'Abbé G. A. Simon.
- Les Annales de Sainte Thérèse.
- Les Armes des Abbesses de Lisieux. — Névtelentől.
- Le Carmel. — M. Vaussard.
- Histoire de St. Thérèse de l'Enfant Jésus. — R. P. J. Carbonel S. J.
- L'Histoire d'une Ame. — Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus.
- Le Neuvième Centenaire de l'Abbaye de Saint-Denis de Lisieux. — Névtelentől.
- La Petite Thérèse à l'Abbaye. Souvenirs inédits par une ancienne maîtresse de N. D. du Pré.
- Sainte Thérèse de l' Enfant Jésus, a Trouville-Sur-Mer.
- Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. — Mgr. Laveille. (A lisieuxi Kármel által hivatalosan jóváhagyott és a francia Akadémia által megkoszorúzott mű.)
- Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus glorifiée par la Sainte Église. Actes Officiels et Discours Pontificaux.
- Sainte Thérèse de Lisieux. — Henry Ghéon. Ezt az életrajzt hamisnak és rosszakaratúnak tekintik nemcsak a lisieux-i kármelita nővérek és a bayeuxi püspök, hanem a legkiválóbb tekintélyek is, akiket e felől megkérdeztem. Azonban ragyogó stílusa és Ghéonnak mint kiváló írónak nagy tekintélye miatt nem lehet kihagyni a Szent Terézre vonatkozó kutatásokból.
- Sainte Thérèse de Lisieux, Une Renaissance Spirituelle. — R. P. Petitot, O. P.
- Sur les Pas d'une Sainte. — Abbé V. Le Petit.
- La Vraie Physionomie Morale de Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. Dés son Enfance jusqu' à son Entrée au Carmel. D'après „l'Histoire d'une Ame” et les témoins de sa vie à cette époque. (Magánfőljegyzések, melyeket a Kármel perjelnöje volt szíves nekem kölcsönözni.)

Angol könyvek:

- Collected Little Flower Works. — Albert H. Dolan, O. Carm.
- One Lord, One Faith; an explanation. — Vernon C. Johnson.
- Saint of Today-Teresian Pastels. — Joseph J. Daley, S. J.

Utazásaim:

Lisieux, három hónapos tartózkodás. — Alençon. — Bayeux.
— Trouville. — Deauville.

Tekintélyek, akikkel személyesen beszéltem:

Monseigneur Picaud, Bayeux és Lisieux püspöke.

A lisieuxi kármelita nővérek.

Mère St. Léon, Mère St. André, Mère Ste Marie és Soeur Marie-

Marguerite, a lisieuxi bencés nővérek apátságában.

Madame Francis la Néele, Guérin Janka.

Madame Alexandre Périn, Bellenger Lujza.

Hélène Hué kisasszony.

Le Prince Jozefine kisasszony.

TARTALOM

A Fordító előszava (3—6.)

A Szerző ajánlólevele (7—14.)

I. fejezet (17—30.)

Normandia panorámája. — A Martin család. — Szentünk születése. — A keresztelés. — Terézke megbetegszik. — Taille Róza házában. — Terézke újra otthon. — Idillikus családi élet Alenconban.

II. fejezet. (31—43.)

Martin Lajosné halála. — Martin úr családjával Lisieux-be költözik. — Les Buissonnets. — Karácsony Martinéknál. — Terézke meglátja a tengert. — Az úrnapi körmeneten.

III. fejezet (44—60.)

A lisieuxi bencés nővérek apátsága. — A nővérek tanítási és nevelési rendszere. — Sainte Placide anyja. — Kisebb utazások. — Terézke megbetegszik.

IV. fejezet (61—69.)

Az első szentáldozás ünnepei Normandiában. — Előkészület az első szentáldozásra. — Elsőáldozási képecskék. — Terézke egy hónapig bennlakó növendék. — Az első szentáldozás napja.

V. fejezet (70—78.)

Terézke magántanuló lesz. — A „karácsonyi” kegyelem.
— Terézke közli édesatyjával, hogy szeretne belépni a Kármelita Rendbe.

VI. fejezet (79—96.)

Teréz küzd szerzetesi hivatásáért. — Delatroëtte kánonknál. — A bayeux-i püspöknél. — A római utazás. — Őszentsége XIII. Leó előtt. — Utolsó napok a világban.

Második rész: *Az érés ideje.*

VII. fejezet (99—112.)

A szerzetesi élet méltatása. — A lisieux-i Kármel. — Teréz mint jelölt. — Teréz lelki tápláléka. — A beöltöztetés.

VIII. fejezet (113—120.)

Öt kisleány meglátogatja Teréz nővért. — Meghosszabbítják az ujoncévet. — Martin urat szélütés éri. — Fogadalomtétel.

IX. fejezet (121—131.)

Influenza járvány a lisieuxi Kármelben. — Teréz nővér az ujoncmesternő segédje lesz. — Az Önéletrajz eredete. — Teréz nővér írói méltatása. — A tüdővérzés.

X. fejezet (132—138.)

A kilencvenes években a gümőkór gyógyítása. — Teréz nővér betegségét későn ismerik fel. — Meghiúsul Teréz hő vágya: a Hanoi-ba való költözés.

XI. fejezet (139—147.)

Teréz nővér a betegszobában. — Szent Terézke látomásai.
— Prófétai ígéret a halál utánra. — Utolsó órák.

Harmadik rész: Az *ur*atás.

XII. fejezet (151—162.)

A temetés. — Az *Onéle*trajz hallatlan sikere. — Természetfölötti jelek. — Megindul a boldoggáavatási per.
— Kis Teréz szerepe az 1914-es világháborúban. —
A boldoggá- és szenttéavatás. — Kis Teréz életszentségének méltatása.

Jegyzetek (163—166.)

Függelék.

Irodalom: Francia művek (167.)

Angol könyvek (167.)

A Szerző utazásai (168.)

Tekintélyek, akikkel a Szerző személyesen beszélt. (168.)

A FORDÍTÓ EGYÉB MŰVEI:

1. *Jézus élete*. Fordítás eredeti olaszból.
2. *Szent Terézia és a Kármeliták*. 2 kötet. Eredeti munka, spanyol források nyomán.
3. *Szent Terézia Összes Művei*. 3 kötet. Fordítás eredeti spanyolból.
4. *Keresztény misztika. Keresztes Szent János Egyház-tanító Összes Művei*. 2 kötet. Fordítás eredeti spanyolból.
5. *Keresztes Szent János Élete*. Fordítás eredeti franciából.
6. *Miriám*. Egy szentéletű arab kármelita apáca életrajza. Francia eredeti nyomán.
7. *Elmélkedések Krisztus Szenvedéséről*. Eredeti mű.
8. *Elmélkedések Szűz Máriáról*. Eredeti mű.
9. *Lisieuxi Kis Szent Teréz Önéletrajza*. II. kiadás. Fordítás eredeti franciából.
10. *A Lelki élet Tankönyve*. Fordítás eredeti latinból.
11. *Avilai Nagy Szent Terézia Levelei*. Fordítás eredeti spanyolból. Két kötet. Az első megjelent húsvéttra, a második kötet a karácsonyi könyvpiacon fog megjelenni.

Előkészítésben.

1. *P. Ráfael*. Szentéletű lengyel Kármelita atya élete. Fordítás eredeti lengyelből.
2. *Elmélkedések a Kármelita szentekről*. Eredeti mű.
3. *Keresztes Szent János Élete és Misztikus Műveinek* III. kötete. Eredeti spanyol kritikai szöveg nyomán.

Mindezek a művek kaphatók: Kármelita Rendház.
Keszthely.

